ANDRE BRETON

nadja

babil

yüreksökenkitaplar

yüreksökenkitaplar
nº 6

ANDRE BRETON

Andre Breton
(1896-1966)

Geçtiğimiz yüzyılın en etkili yazınsal, sanatsal ve düşünsel akımlarından sayılan Gerçeküstücülük'ün kurucusu ve ideologu Andre Breton Fransa'da Tinchebray'da doğdu. Tıp eğitimi almaya başladı ama çok geçmeden şiirle ilgilenmesi gerektiğine inandı. Breton'u etkileyen iki yazar vardı: Biri Guillaume Apollinaire, diğeri de Jacques Vache. Apollinaire yeni şiirsel biçimler yaratırken Vache'nin tüm yazınsal biçimleri yadsıması Breton'u derinden sarstı. 1919 yılında Philippe Souppault ve Louis Aragon ile birlikte "Litterature" adlı dergiyi kurdu. Derginin ilk dört sayısında, Gerçeküstücülük'ün atalarından sayılan Lautreamont'un eserleri tefrika edildi. Bu arada Dadacılık da Breton ve arkadaşlarını etkilemişti. Ancak Gerçeküstücülük, Dadacılık'ın her türlü yazınsal biçimi reddetmesini kabul etmeyerek, bilinçaltının derinliklerine keşfettiği otomatik yazı tekniğini kullanarak girdi. Gerçeküstücülük, görünen şeylerin ve olguların arkasındaki hakikatleri gün ışığına çıkarmak çabasındaydı. Bu açıdan anlamı tümüyle reddetmedi. Breton, çok sayıda manifesto yayımladı. Troçki ile yazdıkları manifesto çok etkili oldu. Şiirle ilgilenmesine karşın, Breton daha çok Gerçeküstücülük'ün kurucusu ve kuramcısı olarak önemlidir. Yönlendirdiği bu akım birçok yeni açılımların da aracısı olmuştur. Elinizde tuttuğunuz "Nadja" adlı eseri Gerçeküstücülük'ün en belirgin yönlerini barındırdığı gibi, Breton'un da "Çılgın Aşk" kitabıyla birlikte en önemli kitabı sayılmaktadır.

Babil Yayınları•13
yüreksökenkitaplar•6
Rıhtım Cad. No: 16 Kadıköy/İST.
Tel - Faks: 0216 330 07 24 - 25 - 30

yüreksökenkitaplar
dizi yönetmeni: Osman Çakmakçı

Nadja
Andre Breton

Çeviri
Sevgi Tamgüç

© Babil Yayınları 2001
Birinci basım: Ocak 2001 (2000 adet)

Teknik Hazırlık: Tayf Ajans - 338 96 38
Baskı: Livane Matbaacılık

ISBN 975-8480-11-1

ANDRE BRETON

Nadja

Çeviri: Sevgi Tamgüç

ÖN DEYİŞ
(gecikmiş telgraf)

Bu kitap sürecinde, yazmak, üstelik her türlü kitabı yayınlamak eylemi, şimdiden *gösteriş* sayılırsa, onca yıldan sonra yazarının onun biçimini az da olsa güzelleştirmek istemesinden duyacağı hoşnutluk için ne düşünülür acaba! Yine de, bunda iyi ya da kötü karşılananda, duygusal duyma ve kavrama yeteneğine başvuran, tümünü ona aktaran -doğal olarak, işin özü budur- ve kişisellikten olabildiğince uzak durarak, birbirine belirli bir tarzda eklemlenen küçük küçük olaylarla günü gününe ilişkisi olanın payını belirtmek yerinde olur (Hep senin Lequier gürgen fidanının yaprağı!). Bir duyguyu dile getirirken, şu yeniden yaşayamadığımız anda ya da, aradan belli bir zaman geçtiğinde ufak tefek düzeltmeler yapmaya çalışmak kaçınılmaz olarak başarısızlıkla sonuçlansa da (içini kemiren bir kaygı, "eski dizelerini" yeniden gözden geçirmeye ittiğinde, bu, Valéry'de sıkça görülür) sözcüklerde biraz daha uyum, ayrıca akıcılık sağlamak istemek yasak olmasa gerek.

Yapıtın uymak zorunda olduğu başlıca iki "karşı edebiyat" gereğinden biri nedeniyle, Nadja'da da özellikle aynı durum olabilir: Bol fotoğraflı illüstrasyonun amacının, her

türlü betimlemeyi safdışı etmek olduğu gibi -bu, *Manifeste de surréalisme* (Gerçeküstücülüğün Manifestosu) de yararsızlıktan hüküm giydi- bu öyküde benimsenen tonda da, tıbbi gözlemin, özellikle de inceleme ve sorgulamanın sağlayabileceklerinin izini koruma eğiliminde olan; bunu, biçem konusunda en ufak bir sıkıntı duymadan aktaran nöro-psikiyatrik gözlem anlatısına öykünüldü. Bunu izleyen satırlarda "tazesi tazesine yakalanan" belgede, Nadja'nın kişisini olduğu kadar, hiçbir olayı da saptırmamayı gözetme kararının, benim yanım sıra üçüncü kişilere de aynen uygulandığı gözlemlenecektir. Bu tür bir yazıdaki istençli yoksunluğun -kaçış noktası her zamanki sınırların ötesine çekilerek- dinleyici topluluğunun yenilenmesine katkıda bulunduğu kesindir.

Öznellik ve nesnellik bir insanın yaşamı boyunca bir dizi saldırıda bulunur; bunlardan ilk, çabuk kurtulan, çoğu kez çok kötü bir durumda kurtulur. Otuz beş yaş sonunda (köhneleşme ciddidir.) ikinci otuz beş yaşı çepeçevre sarmaya karar verdiğim küçük özenler, bazı bakımlardan daha iyi bir anlatımla, yanlışlarla dolu aşk mektuplarında ve "yazın kurallarının kullanılmadığı erotik kitaplarda" bulunan, yalnızca onun önemsediği –benim de daha çok önemsemeyi sürdürdüğüm– öteki için en iyi dileklere tanıktır.

Kimim ben? Bir aykırılıkla, atasözü haline gelmiş bir özdeyişe bel bağlayacak olsaydım... Gerçekten de, neden her şey dönüp dolaşıp, kime "musallat olduğumu" bilmeye gelmiyor ki? Bazı insanlarla benim aramda çok daha tekil, daha az kaçınılabilir, düşündüğümden daha çok huzursuz edici ilişkiler kurma eğiliminde olan, tırnak içindeki bu sözcüğün bana yolumu şaşırttığını itiraf edeyim. Bu sözcük istemediği kadar çok şey söylüyor, ölmeden bana hayalet rolü oynatıyor; açıkçası, benim *kim* olmak için bir yana bırakmak zorunda kaldığım, eskiden olduğum halime anıştırmada bulunuyor. Bu anlamda hiç aşırı olmayan bir tarzda alındığında, varlığımın nesnel belirtilerinde, az çok bilinçli belirtilerinde önem verdiğim nesnenin, bu yaşam sınırları içinde gerçek alanının benim hiç bilmediğim bir faaliyetten geçen bir nesneden başka bir şey olmadığını duymama yol açıyor. "Hayaletten" olası bazı saatlerde ve yerlerde körü körüne boyun eğmesiyle olduğu kadar, klasik bir görünüş sergilemesiyle de edindiğim tasarım, benim için her şeyden önce, sonsuza dek sürebilecek bir sıkıntının sona eren imgesi gibi değerlidir. Yaşamımın bu tür bir imgeden başka bir nesne olmaması ve çok iyi tanımam, kabul etmem gerekeni bilmeye, unuttuklarımın küçük bir bölümünü öğrenmeye çalışırken, keşifte bulunduğumu sanırken ilk başladığım noktaya yeniden dönmeye mahkum olmam da olasıdır. Kendime ilişkin bu görüş be-

ni, kendimde önceden varsaydığı, zamanla uyuşmak için hiçbir nedeni olmayan düşüncemin tamamlanmış şeklini keyfi bir tutumla öncelik planına yerleştirdiği kanımca, ahlaki temel eksikliğinin hiçbir tartışma kabul etmeyeceği, onmaz bir kayıp, ceza ya da düşüş düşüncesini bu aynı zamana kattığı oranda bana yanlış geliyor. Önemli olan, şu ölümlü dünyada, kendimde yavaş yavaş keşfettiğim özel yeteneklerin, bana özgü olacak ve bana verilmemiş olan genel bir yeteneği araştırmaktan beni hiçbir şekilde koparıp almadığıdır. Bildiğim bütün zevklerin, duyumsadığım inceliklerin, çekimlerin, başıma gelen ve yalnızca benim başıma gelen olayların ötesinde, yaptığımı gördüğüm birçok hareketin, yalnızca benim duyduğum heyecanların ötesinde, farklılaşmamın nelerden oluştuğunu, hatta neye bağlı olduğunu öteki insanlara göre daha çok bilmeye çabalıyorum. Kendime bu dünyaya ne yapmaya geldiğimi ve ancak kafamdaki şekliyle yanıt verebileceğim, hangi tek mesajın ileticisi olduğumu, bu farklılaşmanın bilincine varacağım ölçünün doğruluğu oranında açıklamayacak mıyım?

Bu tür düşüncelerden yola çıkarak, eleştirinin, en sevgili ayrıcalıklarından vazgeçerek –ki bu doğru– ama, iyice düşünecek olursak, düşüncelerin tümüyle mekanik işleyişinden daha az anlamlı bir amaç edinerek, kendisine en yasak olduğuna inandığı alanda ve yapıtın dışında günlük yaşamın bir sürü olayıyla karşı karşıya gelen yazarın kişisinin, düşüncelerini son derece bağımsız, çoğu kez ayırt edebilecek bir tarzda dile getirdiği alanda bilgece çalışmalarla kendisini sınırlandırmasına sıcak bakıyorum.

Şu anekdotun anısı: Hugo, yaşamının sonuna doğru, Juliette Drouet'yle aynı geziyi bininci kez yinelerken ve yalnızca, arabaları, biri büyük, biri küçük olmak üzere iki kapılı bir malikanenin önünden geçerken, Juliette'e büyük kapıyı göstererek "Araba kapısı Hanımefendi" demek, onun da küçük kapıyı gösterip "cümle kapısı Beyefendi" diye yanıt verdiğini duymak için daldığı sessiz, derin düşüncelerden sıyrılırken, ardından biraz ileride, dalları birbirine dolanmış iki ağacın önünde yeniden söze başlayıp "Philemon ve Baucis" derken, Juliette'in de buna yanıt vermeyeceğini bilirken ve bu dokunaklı seremoninin yıllar boyu her gün yinelendiği kesinlikle belirtilirken, Hugo'nun yapıtı üzerine gerçekleştirilebilecek en iyi inceleme, onun bir zamanlar ne olduğunun ve şimdi ne olduğunun şaşırtıcı duyumunu, zekasını bize nasıl verecektir? Bu iki kapı, onun gücünün ve zayıflığının aynası gibidir; hangisi yüceliğinin, hangisi aşağılıklığının aynasıdır bilinmez. Ve tümü Juliette'in verdiği yanıta sığdırılan şu harika dersi, aşkın verdiği tapılası dersi yanında farz etmeseydi, dünyanın bütün dehası ne işimize yarardı? Hugo'nun yapıtının en ince, en ateşli yorumcusu, *oran*'ın şu yüce anlamına eşdeğer bir nesneyi benimsememi asla sağlayamayacaktır. Tıpkı hayran olduğum insanların her birine ilişkin, onun eşdeğerinde özel bir belgeye sahip olmaya çok sevineceğim gibi. Bu olmadığında, daha düşük nitelikli ve duygusal açıdan kendilerine pek yetmeyen belgelerle de yetinebilirim. Flaubert'e tapmıyorum; yine de, Salome'yle yalnızca "sarı renk izlenimini uyandırmak", Madame Bovary'yle " şu tespih böceklerinin görüldüğü köşelerdeki küflerin renginde bir şeyler yapmak " istediğini, gerisini

de hiç umursamadığını kendisi itiraf edip, kesinlikle belirtecek olursa, ne de olsa edebiyat ötesi sayılacak bu uğraşlar onun safında yer almamı sağlar. Courbet'nin* tablolarındaki muhteşem ışık, benim gözümde, Vendôme meydanındaki sütunun düştüğü saatteki ışıktır. Günümüzde, Chirico** gibi bir adam, bir zamanlar kendisini devindiren gücü bütünüyle ve tabii ki sanat yapmadan en aşağılık, en kaygı verici ayrıntılara girerek açıklamayı kabul etseydi, yorumda hangi adımı attırmazdı! Onsuz, hatta, ne diyeyim ona karşın, yalnızca, o dönemdeki tuvaller ve elimde bulunan el yazması bir defter aracılığıyla, onun 1917'ye dek olan dünyasını yeniden oluşturmak ancak eksik bir şekilde söz konusu olabilirdi. Bu boşluğu dolduramamak, böylesi bir dünyada öngörülen düzenle zıtlaşıp, nesnelerin yeni bir skalasını çıkaranın bütününü tam olarak yakalayamamak çok esef verici. Chirico, o zaman, bazı nesnelerin belli bir düzene göre yerleştirilmesiyle, yalnızca *yakalayarak* (ilk görüp kavrayarak) resim yapabildiğini ve açıklamadaki bütün bilmecenin bu yakalama sözcüğünde yattığını kabul etti. Kuşkusuz, bunun sonucu olan yapıt, "doğmasına neden olana sıkı bağlarla bağlıydı" ama, ona ancak "iki erkek kardeşin garip bir biçimde birbirine benzemesi ya da, daha çok, belirli bir insanın düşteki görün-

*Courbet: (Jean Désire Gustave) (1819-1877). Fransız ressam; gerçekçi olarak nitelendirilen resimleri, her türlü resmi sanatla öncü sanat arasındaki kopuşu simgeler. Paris Komünü sırasında, Sanatçılar Federasyonu'nun başkanı olan Courbet, Vendôme sütununun sökülmesini önerdi. Bu önerisi yüzünden 1871'de hapse ve ardından sütunu kendi parasıyla onarmaya mahkum edilince haciz tehlikesi yüzünden İsviçre'ye kaçtı ve orada öldü. (Çev. Notu)

**De Chirico (Giorgio) İtalyan ressam (1888-1978). Önce Antik Çağ'dan, sonraları Alman kültüründen etkilendi. Paris'te (1911-1914). Apolloniaire'in ve Picasso'nun dikkatini çekti. Metafizik ve klasik anlayışlar arasında gidip geldi. 1910 yıllarında gerçeküstücüler tarafından büyük öncü olarak tanımlandı. (Çev. Notu).

Fotoğraf: J. - A. Boiffard

Başlangıç noktası olarak
Hôtel des Grands Hommes'u... S.20

tüsüyle, o insanın gerçeğinin benzemesi gibi benziyordu. O insan aynı zamanda o insan değildi; çizgilerde belli belirsiz ve gizemli bir yüz değişikliği gözlemleniyordu". Onun gözünde özel bir açıkça görünürlük sunduğu, nesnelerin belli bir düzene göre yerleşmesinin ötesinde, eleştirel bir dikkati bizzat bu nesnelerin üstünde yoğunlaştırmak ve son derece az sayıda olmalarına karşılık, bu düzene göre yer almaları için neden onlara başvurulduğunu da araştırmak söz konusuydu. Enginar, eldiven, kurabiye ya da makarnaya ilişkin en öznel görüş tarzı dikkate alınmadıkça Chirico üzerine hiçbir şey söylenmiş sayılmaz. Böyle bir konuda, onun işbirliğine nasıl bel bağlanmaz!*

Bana gelince, şu iki düzenleme duyarlığın bütün biçimlerini tek başlarına belirlediklerinden, düşünce için, bazı nesnelerin belli bir düzene göre yan yana getirilmesi, bana bir düşüncenin bazı nesnelere göre düzenlenmesi gibi görünmesinden daha önemlidir. İşte, Huysmans'la,** *En rade* (Yarı yolda) ve *Là-bas* (Orada)'nın yazarı Huysmans'la, aramızda güçlü ortak yanımız olan, karşıma çıkanların hepsini değerlendirme ve umutsuzluğun kayırıcılığıyla, olanların arasından seçme tarzlarını böyle buldum; büyük üzüntü duyarak yalnızca yapıtından tanıyabilmeme karşılık, o, belki de dostlarımdan bana en az yabancı olandır. Üstelik o, şu son derece narin görünüşlü, bizim için her türlü stepne olabilen halkayla, bizi dibe batır-

* Az bir zaman sonra, Chirico, bu isteği geniş ölçüde yerine getirecekti (bkz. *Hebdomeros*, Éd. du Carrefour, Paris, 1929). (Yaz. Notu, 1962).

** Huysmans (Georges Charles) (1848-1907) Flaman kökenli yazar. Yazında modern sanatı müjdelemiş, okurlarına gerçeküstücülüğün öncülerini tanıtmıştır. (Çev. Notu).

Manoir d'Ango. S.20

mak için elbirliği eden güçlerin baş döndürücü aygıtı arasındaki bu gerekli, *yaşamsal* ayrımı en iyi sonuca ulaştırmak için herkesten çok uğraşmadı mı? O, kendisinde hemen hemen bütün görünümlerin yol açtığı şu duyarlı sıkıntıyı bana iletti ; bilinçli olanaklarla örene çevrilen toprakta, beni mekaniğin bu büyük uyanışına tanık etmediyse de, en azmdan, onun mutlak ölümcüllüğüne ve orada kendim için kaçış yolları aramanın gereksizliğine insani açıdan ikna etmeyi ondan önce kimse bilemedi. Kendisiyle ilgili her konuda; en yoğun sıkıntı anlarında kafasını meşgul eden konuda, yaratacağı etki kaygısını taşımayıp beni bilgilendirdiği için, sıkıntı anlarının dışında, birçok şair gibi bu sıkıntıyı saçma sapan bir tarzda "terennüm etmeyip" hâlâ var olmak için bulunan tümüyle istençsiz, en küçük nedenleri karanlıkta, bana sabırla saydığı için –ve konuşan, kim için var olmak gerektiğini pek fazla bilmezken– ona nasıl teşekkür borçlu olmam! Onun kendisi de, dıştan gelir gibi göründüğü halde kendimizi sorguladıkça gizini içimizde bulacağımız, az çok yeni nitelikli, beklenmedik düzenlemeler karşısında bir süre donup kalmamıza neden olan şu sürekli isteklere yol açıyor. Gerçekten de –söylemeye gerek var mı– onu, kendilerinden farklı kişiler sahnelediğini iddia eden ve bilmemeyi yeğleyeceğimiz herhangi bir nedenin gereksinimleri için bunları kendi tarzlarına göre fiziksel ve tinsel olarak çiziveren romanın bütün ampiriklerinden ayırıyorum. Bunlar uzaktan fark eder gibi olduğunu zannettikleri bir gerçek kişiden, öykülerinin iki kişisini yaratırlar. İkisindense hiç sıkılmadan, birini yaratırlar. Ve biz de çaba gösterip bunları tartışırız. Birisi, tanıdığım bir yazara, yakın bir zamanda

yayınlanacak ve kahramanının çok çabuk tanınabileceği bir yapıt için hiç olmazsa şimdilik, kahramanın saçlarının rengini değiştirmesini önerdi. Görünüşe bakılırsa, kahramanın –sarışın olduğu için– esmer bir kadını yansıtmama şansı olmuştu. Eh işte, ben bunu çocuksu bulmuyor, rezalet diyorum. Adları istemekte ve bırakıldığında kendiliğinden kapanan kapılar misali, anahtar aranmasına gerek kalmayan kitaplardan başkasıyla ilgilenmemekte diretiyorum. Neyse ki, düş ürünü uydurmacalı psikolojik edebiyatın günleri sayılı. Ona, yerden bir daha kalkamayacağı yumruğu, Huysmans'ın indirdiğine eminim. Bana gelince, beni görmeye gelecek olanların her zaman görebileceği, her nesnenin tavanda ve duvarlarda büyü yapılmışçasına asılı durduğu, gece, cam yorganlı, cam bir yatakta dinlendiğim, *kimim ben*'in elmasa kazınmış olarak er ya da geç karşıma çıkacağı cam evimde oturmayı sürdüreceğim. Kuşkusuz hiçbir şey, beni Lautréamont'un,* yapıtının arkasında tümüyle yitip gitmesi kadar etkilemez, onun katı "Tık, tık ve tık"ı hep beynimdedir. Ama bence, bu denli eksiksiz bir insani silinme koşullarında doğaüstü bir yan kalıyor. Bunu çok istemek gerçekten boşuna olur ve bu isteğin, onun arkasına sığınanlar açısından, yalnızca çok onurlu olmadığını kanıtladığına kesinlikle inanıyorum.

Başlayacağım bu öykünün yanında, *örgensel planının dı-*

(*) Lautréamont Kontu (Isidore Lucien Ducasse) (1846-1870). Fransız edebiyatının en zor anlaşılan şairlerinden biri. Gerçeküstücüleri büyük ölçüde etkiledi. Lautréamont Kontu adını, Eugène Sue'nin bir romanından aldı. En ünlü yapıtı *Les Chants de Maldoror* (Maldoror Şarkıları)'dur. Şairin, 1870'de Paris kuşatması sırasında polis tarafından öldürüldüğü sanılmaktadır. (Çev. Notu).

şında tasarlayabildiğim şekliyle yaşamımın en ilginç epizodlarını anlatmaktan başka bir niyetim yok; en büyüğünde olduğu gibi, en küçüğünde de rastlantılara bırakıldığı ölçüde de olsa; umursadığım yaygın kanıya kafa tutarak, beni, ani yakınlaşmaların, insanı taş kesilmiş gibi eden rastlantıların, zihne değin tümüyle bir başka gelişmeye ağır basan reflekslerin, piyanodaki gibi tutturulmuş akorların, *görmeyi* sağlayan ama, ötekilerden daha hızlı olmasalar da, görmeyi sağlayan şimşeklerin dünyası olan, yasaklanmış gibi bir dünyaya sokuyor. Kuşkusuz, pek denetlenemeyen ama kesinlikle beklenmeyen, araya fazlasıyla karışan ve uyandırdığı kuşkulu düşünce çağrışımlarının cinsi, size bahçe örümceğinin iplik ağından ev örümceğinin ağına, yani yeryüzünde en çok parlayan, en ince ağa –bir köşede ya da bir kenarda duran örümcek varsa– geçiş yaptıracak biçimde olan, gerçek değerler olgusu söz konusudur; tam anlamıyla saptama takımından sayılsa da, geminin dümen yekesinde yalnız olduğumu zannettiğim her kezde, beni, yanılsamama inandıran, tam bir yalnızlık içindeyken onunla inanılmaz bir işbirliği içinde olduğumu gösteren, ne olduğu tam anlamıyla söylenemeyen bir işaretin bütün belirtilerini her kezde sergileyen olgular söz konusudur. Kendi yanımızda, idrakımızın uzağından geçen ve birçok olayda, ancak koruma içgüdüsüne başvurmamız koşulunda, düşünülmüş bir faaliyete geri dönmemizi kabul eden bazı koşulların bir araya gelmesinin ve bazı bağlantıların yol açtığı, kendimizle barışıklıktan tam anlamıyla yoksunluğa varıncaya değin, çok ciddi, çok temel bir şeylerin ona bağlı olduğu üzerine çok net aldığımız duyumların eşliğinde, çok az bulunan nesnelerin görülmesinin ya da, şu ya da bu yere gelmemizin neden

olduğu bu olayları en özel, en tanımlanamaz hareketten, en basıtından en karmaşığına varıncaya değin, belli bir hiyerarşiye uyarak sıralamak gerekirdi. Bu kaydırak - olaylarla yıkım - olaylar arasına bir sürü ara yerleştirilebilir. Kendi hesabıma, afallamış bir tanıktan başka bir nesne olamadığım bu olaylardan, başını ayırt etmekle ve bir ölçüde sonunu görmekle övündüğüm olaylara dek, cümleyi ya da "otomatik" metni oluşturan şu olumlamaların birinden ya da, olumlamalar bütününden, aynı gözlemciye göre, tüm sözcüklerin onun tarafından olgunlukla düşünüldüğü ya da tartıldığı cümlede ya da metni oluşturan olumlamaya ya da olumlamalar bütününe uzaklık aynıdır. Böylelikle demek istiyoruz ki, sorumluluğu ona birinci koşula angaje olmuş gibi gelmez ikinci koşula angaje olmuştur. Buna karşılık, orada geçenlere, burada geçenlere oranla çok daha fazla şaşırmış, gözleri çok daha kamaşmıştır. Ondan gururlanmıştır da; bu, onun eksantrik olmasına izin vermeyendir; o, kendisini daha özgür hisseder. Sözünü ettiğim ve bizzat iletişimsizlik yanının bile eşsiz zevk kaynakları oluşturduğu duyumlar içinde, işler böyle yürür.

Benden, bu alanda duyumsamış olduklarımın genel hesabını vermem istenmesin. Burada, kendimi, kendi payıma hiçbir girişime karşılık vermeden, kimi zaman başıma geleni, bana, konusu olduğum özel çekiciliğin ve gözden düşme ölçüsünü, kuşku götürmeyecek yollardan gelerek, vereni zorlanmadan hatırlamakla yetineceğim; bundan, önceden oturtulmuş bir düzene uymaksızın ve su yüzüne çıkanı çıkmasına izin veren saatin kaprisine göre söz edeceğim.

Başlangıç noktası olarak 1918'e doğru oturduğum, Panthéon alanındaki Hôtel des Grands Hommes'u, bir sonraki aşama olarak da, kararlaştırıldığı üzere, hep 1927 Ağustos'unda bulunduğum Varengeville-sur-Mar'deki 'Manoir d'Ango'yu, rahatsız edilmek istemediğim zaman kalma olanağı sağlanan, bir ormanın yanıbaşında çalılıklarla yapay şekilde gizlenmiş bir kulübede, ayrıca istediğim kadar puhu kuşu avlamakla oyalandığım (Nadja'yı yazmak istediğim andan itibaren başka türlüsü olası mıydı?) Manoir d'Ango'yu ele alacağım. Şurda burda bir yanlışın ya da küçücük bir eksikliğin, hatta bir karışıklığın ya da, içten bir unutmanın anlattıklarıma, bütünü içinde kuşku duyulamayacak olana bir gölge düşürmesi pek önemli değil. Kısacası, bu tür düşünce kazalarının *doğru olmayan* boyutuna indirgenmemesi, örneğin Paris'te, Maubert alanında Etienne Dolet'nin* heykelinin beni her zaman baştan aşağı çektiğini ve bende dayanılmaz bir rahatsızlık uyandırdığını söylesem, hemen, bütünüyle, saygı duyduğum, bir o kadar da, insanı kendisinden dışarı attığını düşündüğüm ve mübaşir marifetinden başka marifetleri beklediğim yöntem olan şu psikanalizle iyi edilebileceğim boyutuna indirgenmemesi hoşuma giderdi. Zaten, psikanalizin bu tür olaylara el atacak halde olmadığını, çok değerli olmasına karşın, rüya sorununu yok etmesini ya da başarısız eylemler açıklamasından yola çıkarak yalnızca yeni eylem kusurlarına yol açmayacağını kabul etmenin,

*Etienne Dolet: Fransız filolog ve basımcı (1509-1546). Rönesans'ın ilk bilginlerinden ve tipografinin en renkli simalarından biridir. Sapkınlıkla suçlanarak, Maubert alanında yakıldı. Cesur ve saldırgan fikirlerinin kurbanı oldu. Basımcı olarak birçok muhabere broşürünü bastı. (Çev. Notu).

Fotoğraf: Georges Sirot

Paris'te, Maubert Alanı'ndaki Etienne Dalet'nin heykelinin beni her zaman baştan aşağı çektiğini ve bende dayanılmaz bir rahatsızlık uyandırdığını söylesem... S.20

Fotoğraf: Man Ray

Paul Eluard S.23

onu şimdiden aşırı onurlandırmak anlamına geleceğini kesinlikle belirteyim. Ben kendi deneyimime, benim için, benimle ilgili bir görünüp bir kaybolan düşler ve düşünceler konusuna geleyim.

Apollinaire'in *Couleur de Temps*'ının (Zamanın Rengi), Renée Maubel Konservatuarı'nda ilk oynandığı gün, antraktta Picasso'yla görüşürken bir delikanlı yanıma geldi, bir şeyler kekeledi; sonunda, beni savaşta öldüğü bildirilen arkadaşlarından birine benzettiğini anladım. Doğal olarak konuşmamız orada kaldı. Kısa bir süre sonra, Jean Paulhan'ın aracılığıyla, Paul Eluard'la yazışmaya başladım, o zamana dek ikimiz de birbirimizin en ufak bir fiziksel tasarımına sahip değildik. Bir izin sırasında beni görmeye geldi, meğer Couleur du Temps'da yanıma gelen oymuş.

Champs Magnétiques'in (Çekim Alanları) son sayfasına yayılan BOIS-CHARBONS (Odunlar-Kömürler) sözcükleri bana bütün bir pazara mal oldu, o gün Souppault'la, bu sözcüklerin belirtmeye yaradığı bütün dükkânların müşterisini arttırma gibi garip bir yeteneği sergileyebilmek için dolaştım. Gittiğimiz birkaç sokakta bu dükkânların sağda solda ne kadar uzaklıkta olduğunu söyleyebileceğimi sanıyordum. Ve bu, hep doğru çıkıyordu. Beni yönlendiren, bana kılavuzluk eden söz konusu sözcüklerin bir insanı yaratan imgeleri değil, cephede, giriş bölümünün şurasında burasında küçük öbekler halinde ve daha koyu bir yerle, tek renkte uyduruk bir şekilde boyanmış, kesilmiş olarak ortaya çıkan şu tahta silindirlerden birinin gö-

rüntüsüydü. Eve döndüğümde bu imge peşimi bırakmadı. Médicis kavşağından gelen bir atlıkarınca müziği bende yine bu odun olma etkisini yarattı. Penceremden, yalnızca sırtından gördüğüm Jean-Jacques Rousseau heykelinin benden iki üç kat aşağıdaki kafası da öyle. Korkuya kapılarak hemen geri çekildim.

Hep Panthéon alanı, bir akşam geç vakitti. Kapı çalındı. Yaş ortalamasını ve yüz çizgilerini şu anda pek anımsayamadığım bir kadın girdi. Kadın yastaydı sanırım. Ertesi gün Nantes'a getirmesi için, birilerinin söz aldığı *Littérature* dergisinin bir sayısını arıyordu. O sayı henüz çıkmamıştı ama onu inandırmakta güçlük çektim. Çok geçmeden ziyaret nedeninin, onu bana gönderen ve çok yakında Paris'e gelip yerleşecek kişiyi "salık vermek" olduğu ortaya çıktı (deyimi aklımda tuttum: "edebiyata atılmak isteyen"; kime yönelik olduğunu o zamandan beri bildiğim için, bunu çok ilginç, çok heyecan verici buldum).

Ama ütopiklikten de öte bir şekilde, beni karşılamakla, öğütler vermekle görevlendiren kimdi? Birkaç gün sonra Benjamin Péret buradaydı.

Nantes: belki de Fransa'nın, Paris'le birlikte, başıma kayda değer bir şeylerin gelebileceği izlenimine kapıldığım tek şehri, bazı bakışların kendileri için çakmak çakmak olduğu (bunu geçen yılda, otomobille Nantes'den geçerken, işçi olduğunu zannettiğim, yanında bir adamın eşlik ettiği ve gözlerini kaldırdığı an neredeyse duracak olduğum bir kadını gördüğümde de saptadım), yaşam rit-

minin başka yerdekiyle aynı olmadığı, bazı insanların içinde serüvenlerin ötesinde bir serüven düşüncesinin hâlâ yaşadığı Nantes... dostlarımın hâlâ gelebildiği ve bir parkını: Procé Parkı'nı sevdiğim Nantes...

Şimdi Robert Desnos'u,* onu tanıyanlarımızın *uyku çağı* olarak adlandırdıkları çağda görüyorum. Desnos "uyuyordu" ama yazıyordu, konuşuyordu. Ciel kabaresinin üzerinde, atelyede bizdeydik; akşamdı. Dışarıda: "Giriyoruz, Chat Noir'a giriyoruz!" diye bağrışmalar oldu. Ve Desnos benim görmediğimi, ancak o bana gösterdikçe gördüğümü görmeye devam etti. Bunun için, çoğu kez, yaşayan en az görülen, en saptanamayan, en çok düş kırıklığına uğratan adamın, gerçekte hiç görmediği, *Cimetière des Uniformes et Livrées*'yi (Üniformalar, Hizmetçi, Uşak, Kıyafetlerinin Mezarlığı) yaratan Marcel Duchamp'ın** kişiliğini ödünç aldı.

Birkaç esrarengiz "sözcük oyunuyla" (Rrose Sélavy) Duchamp'da en taklit edilemez görülen, Desnos'da tüm katışıksızlığıyla görülüyor ve birden olağanüstü bir yoğunluk kazanıyordu. Bu şaşırtıcı şiirsel denkleımleri

*Robert Desnos (1900-1945). Gerçeküstücü hareketin ilk döneminde Breton'un yanında yer aldı; otomatik yazı tekniğindeki başarısıyla bu hareketin önde gelenlerinden oldu. 1930'da Breton'un gerçeküstücü çizgisinden koptu, film senaryoları, radyo oyunları yazdı, daha geleneksel biçimlere döndü. 1940'larda Paul Eluard ve Louis Aragon'la insan umudunun şairi oldu. Direniş'e katıldığı için sürgüne gönderildi. ABD birliklerince kurtarıldıktan birkaç gün sonra tifüsten öldü. (Çev. Notu).

**Marcel Duchamp (1887- 1968). Fransız ressamı. Resimlerinde empresyonist, fovist ve kübist, sonra da fütürist etkiler görülür. Duchamp ayrıca dadacılık ve gerçeküstücülük akımlarını etkilemiştir. A. Breton'a göre, XX. yüzyılın ilk yarısının kesinlikle en zeki ve (çoğu insan için de) en sıkıcı kişisi olan Duchamp tutumu ve sanat karşıtı hareketleriyle çağdaş yenilikçi hareketin akımlarını, happening pop-art, minimal sanat, "anti-form" ve kavramsal sanatı da etkilemiştir. (Çev. Notu).

kaleminin en küçük bir tereddüt göstermeden ve inanılmaz bir hızla kağıda kondurduğunu kim görmedi, teknik mükemmelliğini değerlendirebilecek ve en kusursuz bir süreklilikle hızla yargılayacak güçte olsa da, bunun aldığı mutlak tanrısal değer hakkında, o sırada onun bütün yüklendikleri hakkında bir fikri olamayacağına, bunların çok önceden hazırlanmış olamayacağına benim gibi kim kesinlikle inanamaz? Çok sayıdaki bu seanslara katılanlardan birinin zahmet edip de bunları tam olarak betimlemesi, bunlara gerçek ortamlarında oturtması gerekir. Ama, bunların coşkusuzca canlandırılabileceği saat henüz gelmedi. Gözlerim kapalıyken, Desnos'un bana, bir başkasıyla, kendimle ya da onunla buluşmak için verdiği birçok randevudan bir tek, bana söylediği kişiyi bulacağımdan emin olmadığım, gerçeğe en aykırı yere ve saate gitmeme yürekliliğini hâlâ gösterebildiğim bir tek randevu bile yok.

Bu arada, benimle Paris'te karşılaşacağınıza ve ikindiye doğru, *Matin*'in basımeviyle Strasbourg Bulvarı arasındaki Bonne-Nouvelle Bulvarı'nda gidip geldiğimi görmeden üç günden daha çok geçirmeyeceğinize emin olabilirsiniz. Gerçekten de, ayaklarımın neden beni oraya sürüklediğini, belirli hiçbir amacım olmadan, bunun (?) orada geçeceği gibi şu belirsiz veride karar kılarak hemen hemen her zaman neden oraya gittiğimi bilmiyorum. Bu hızlı parkurda, benim için zamanda da, mekanda da bir çekim kutbu oluşturabilecek –hatta haberim bile olmadan– hiç bir nesne göremiyorum. Hayır; çok güzel ve çok gereksiz olan Saint-Denis Kapısı bile değil. Hatta çok yakınım-

Fotoğraf: J. - A. Boiffard

Sözcükler : BOIS - CHARBONS. S.23

Fotoğraf: Man Ray

Birkaç gün sonra Benjamin Pèret
buradaydı. S.24

Fotoğraf: Man Ray

Şimdi Robert Desnos'u (...) görüyorum. S.25

Fotoğraf: J. - A. Boiffard

Hayır; çok güzel ve çok gereksiz olan
Saint - Denis Kapısı bile değil. S.31

da orada gördüğüm bir filmin sekizinci ve son bölümünün anısı bile değil; bu bölümde, kendini klonlamak için bilmem hangi olanağı bulmuş olan bir Çinli, tek başına, yalnızca kendisinin birkaç milyon kopyasıyla New-York'u işgal ediyordu. Arkasmda kendisi, kendisi ve yine kendisiyle Başkan Wilson'un odasına giriyordu, başkan kelebek gözlüğünü elinden düşürüyordu. Beni en çok etkileyen bu filmin adı: *L'Etreinte de la Pieuvre*'dü (Ahtapotun Sarışı).

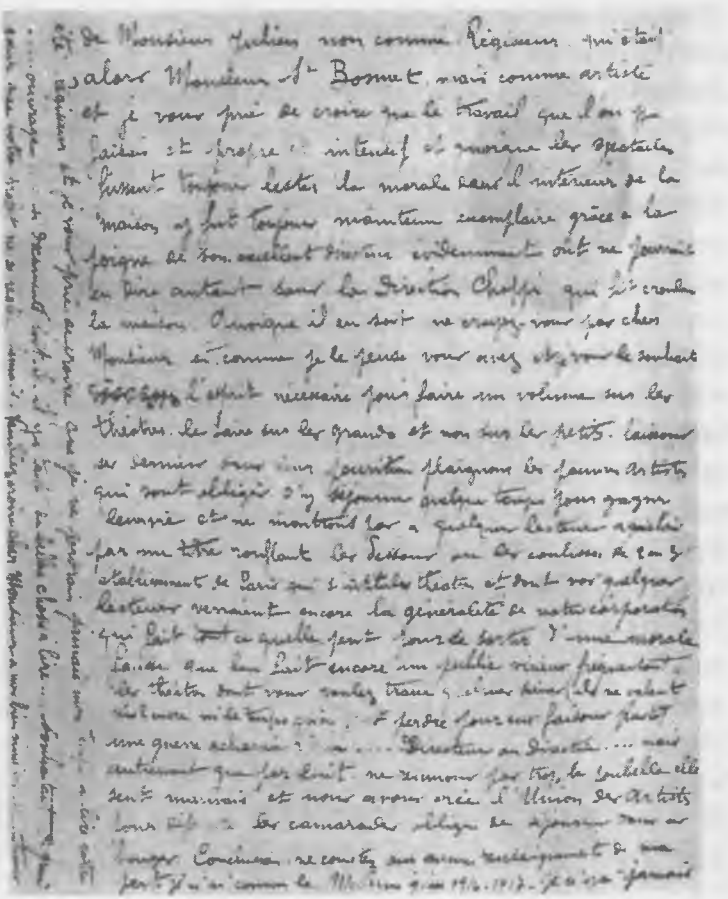
Baştan aşağı aptalca olan Fransız filmlerine duyduğum zaafı burada itiraf etmem gerekse de, bir sinemaya girmeden önce programa hiç bakmamaktan oluşan bu yöntemle –beş altı artist dışındakilerin adını aklımda tutamadığımdan, baksam da, bu, bana bir şey kazandıramayacaktır zaten– filmin "en kötüsüne" düşme rizikosunu bir başkasından daha çok taşıdığım açıktır. Üstelik, filmi hiç iyi *anlayamıyorum*, çok dalgın *izliyorum*. Bazen, bundan rahatsız oluyorum; o zaman da yanımda oturanlara soruyorum. Yine de, onuncu arondismandaki* bazı sinema salonları, Jacques Vaché'yle akşam yemeğini yemek için "Folies Dramatiques"in eski salonunda en öndeki koltuklara kurulup, ağzını açmaya cesaret edemeyen seyircilerin büyük şaşkınlığı arasında konserve kutularını, şişeleri açıp, ekmek kesip, masadaymışçasına yüksek sesle konuştuğumuz zamanlardaki gibi bağlanmam için, bana özellikle gösterilmiş yerler gibi geliyor.

Bu anlamda, günümüzde yıkılmış olan Opera Pasajı'nın dibinde yer alan "Modern Tiyatro" orada oynanan

*Arondisman (arrondissement): Paris'te, ilçe gibi ayrılmış bölgelere verilen genel ad. (Çev. Notu)

Modern tiyatro hakkında. S.34

Modern tiyatro hakkında. S.34

oyunların çok önemli olmamasının dışında, bundan iyisi can sağlığı dedirtecek biçimde idealime cevap veriyordu. Rollerine görece önem veren, birbirine pek aldırmayan ve hepsinin çok çok on beş kişiden oluşan seyirciyle ilişki kurmaya uğraştığı aktörlerin oturmamış oyunları, bende, yalnızca şimdiye değin olmadığı kadar tuval fonu etkisi yarattı. Ama, alt kısımlarına doğru sarı sazların arasında süzülen gri renkli kuğularla bezenmiş, yıpranmış kocaman aynaların, havadan ve ışıktan tümüyle yoksun bırakılmış parmaklıklı locaların bulunduğu, pek iç açıcı olmayan bu salonda, oyun boyunca ayağınıza sürtünen sıçanların ne var ne yok diye bakındıkları, geldiğimizde devrilebilir bir koltukla kırık bir koltuk arasında seçim yaptığımız bu salonda konuk olmaya değen, kendimin bu en uyarılmış ve en gelgeç görüntüsü, görüştüğüm bu görüntü için ne yakalayacağım? Ve birinci perdeden ikincisine –çünkü üçüncüsünü beklemek büyük incelik olurdu– aynı şekilde karanlık olan birinci katın "bar" ını, evet içine sızılamayan ağlarıyla gerçekten "bir gölün dibindeki bir salonu" gören bu gözlerle başka ne göreceğim? Oraya sık sık giderek, düşünülebilecek en berbat bir alay iğrençlik pahasına tam anlamıyla arı bir kıta anımsamayı kazandım. Ezgiyi olağanüstü güzel bir kadın söylüyordu:

Yüreğimdeki yuva hazır
Ve yalnızca geleceğe açılır.
Hiçbir şeye pişman olmadığıma göre
Gelebilirsin sevgili eşim.*

*Değişik şekli: Gelebilirsin yeni aşk.

Bir gece ormanda güzel ve çıplak bir kadınla karşılaşmayı her zaman çok istedim ya da, bu tür bir dilek bir kez dile getirilince, artık, anlamını yitirdiğinden, onunla karşılaşmamış olduğuma çok üzüldüm. Sonuçta, insanın bu tür bir karşılaşmayı gözlerinin önüne getirmesi sayıklama sayılmaz; bu gerçekleşebilirdi. Ah! Her şey bıçakla kesilmişçesine kesilirdi gibi geliyordu. O zaman yazdığımı yazacak durumda olmazdım. Diğerlerinin yanı sıra, bir olasılıkla gerektiğinde, *çabuk kavrayışımın* kıt oluşuna bayılıyorum. Bundan kaçmama bile gerek olmadığı kanısındayım. (Bu son cümleye gülenler hıyardır!). Geçen yıl bir akşam üstü, "Electric-Palace" tarafındaki galerilerde, bir mantoyu atıp kurtulmaktan başka yapacak bir işi olmayan çıplak, bembeyaz tenli bir kadın, bir sıradan ötekine gidiyordu. Bu, insanı zaten alt üst ediyordu. "Electric" in bu köşesi şimdiye değin görülmemiş, duyulmamış bir sefahat yuvası olduğundan, ne yazık ki, bu, çok olağanüstü olmaktan çok uzaktı.

Ama bana göre, gecenin çökmesinin ve kalkmasının (öyleyse gündüzdü?) artık söz konusu olmadığı yerde düşüncenin gerçekten en diplerine inmek, Fontaine sokağına, o zamandan bu yana yerini bir kabareye bırakan "Théatre des Deux Masques"a gitmekti. Tiyatrodan pek zevk almamama aldırmayarak, eleştiriler oyunun yasaklanmasını isteyecek kadar ayyuka çıktığı için oyunun kötü olmayacağına inanarak, bir zamanlar oraya gitmiştim. Oyun, bu salonun bütün repertuarını oluşturan "Grand Guignol" türünün en berbatları arasında alabildiğine yersiz görünmüştü: burada yarım ağızla yapılmış bir tavsi-

yenin söz konusu olmadığı konusunda anlaşalım. Anımsamak istediğim tek dramatik yapıt (yalnızca sahne için yapılmış olarak görüyorum) olarak kalan ve uzun zaman da öyle kalacak olan *Les Détraquées* (Kaçıklar) için duyduğum hayranlığı söylemekte daha fazla gecikmeyeceğim. Israrla söylüyorum; oyunun en garip yanı, *görülmemekle*, en azından, her oyun kişisinin araya girmesi yansılanmadıkça çok şeyin kaybedileceği bir oyun olmasaydı.

Bu ölçüler konulunca konuyu sergilemek bana çok gereksiz gözükmüyor.

Aksiyonun geçtiği yer bir genç kız okuludur: perde açılır, müdirenin odası görünür. Müdire, sarışın, kırk yaşlarındadır; buyurgan tavırlıdır; yalnızdır ve çok sinirli görünmektedir. Tatilin eşiğindelerdir; müdire gergin bir halde, birilerinin gelmesini beklemektedir: "Şu Solange da nerede kaldı...". Mobilyaları, kağıtları elleyerek odanm içinde heyecanlı heyecanlı dolaşır. Bahçeye bakan pencereye arada bir gidip göz atar; bahçede, teneffüs yeni başlamıştır. Zil sesi, sonra da uzaktaki şamata içinde çok geçmeden kendilerini kaybeden genç kızların neşeli çığlıkları duyulur. Şaşkın bahçıvan kafasını sallar, düşüncelerini hoş görülemeyecek bir tarzda, korkunç geç anlayarak ve telaffuzu bozuk dile getirir; yatılı okulun bahçıvanı, şimdi kapının yanında durmaktadır, doğru dürüst anlaşılmayan sözcükleri tutuk tutuk söyler ve gitmeye pek hazır değildir. İstasyondan gelmiştir; Bayan Solange'nin trenden indiğini görmemiştir: "Baayan-So-lange..." Heceleri özürlüler gibi uzatır. İnsan sabırsızlanır da. Bu sırada, kartvizitini vermiş olan yaşlı bir kadın içeriye kabul edilir. Kadın torunundan oldukça karışık ama, bir an önce gelip kendi-

sini araması için yalvaran bir mektup almıştır. Kadın kolayca avutulmaya hazırdır ; yılın o döneminde çocuklar her zaman biraz sinirlidir. Zaten, şikayetçi olduğu biri ya da bir şey olup olmadığını sormak için küçük kızı çağırmaktan başka çözüm yolu yoktur. İşte geldi. Kız, büyük annesini öper. Az sonra kızın gözlerinin, ona sorular soranın gözlerinden ayrılamadığını görürüz. Kız birkaç inkar hareketiyle yetinir. Birkaç gün içinde gerçekleştirilecek olan ödül dağıtımını neden beklemeyecektir? Konuşmaya cesaret edemediğini hissederiz. Kalacaktır. Boyun eğmiş bir halde geri çekilir. Kapıya doğru gider. Eşikteyken, büyük bir iç çatışması geçiriyor gibidir. Koşarak çıkar. Büyük-anne teşekkür ederek izin ister. Müdire yeniden yalnızdır. Bekleneni getirmek için hangi nesnenin yer değiştireceğini, hangi hareketin yineleneceğini, hangi harekete girişileceğini bilmediğimiz saçma sapan, korkunç bekleyiş... Sonunda bir otomobil sesi... Gözlemlediğimiz yüz aydınlanır. Sonsuzluk karşısında. Çok güzel bir kadın, kapıya vurmadan içeri girer. Bu, odur. Ona sarılan kolları hafifçe iter. Esmerdir, kumraldır, ne bileyim işte. Gençtir, cansızlık, umutsuzluk, incelik, acımasızlık okunan gözleri çok parlaktır. İncedir, üstündekiler çok koyu renklidir, koyu renkli bir giysisi, siyah ipek çorapları vardır. Ve o denli sevdiğimiz şu hiç de "düşküna benzer" bir yanı yoktur. Ne yapmış olduğu belirtilmez, alıkoyulmuş olduğu için özür diler. Görünürdeki büyük soğukluğu, ona yapılan karşılamayla alabildiğine zıtlık yaratır. Yine böyle bir dönemde, daha önce gelmiş olduğu geçen yıldan bu yana, yaşadıklarını –pek fazla bir şey değil– yapmacık görünen bir kayıtsızlıkla anlatır. Öğretmenlik yaptığı okulu belirt-

Fotoğraf: Henri Manuel

Az önceki çocuk tek söz
söylemeden içeriye girer. S.40

Fotoğraf: Henri Manuel

Blanche Derval S.47

mez. Ama şimdi *(burada sohbet alabildiğine samimi ve sıcak bir havaya bürünür)* Solange'nin diğer öğrencilerden daha çekici, daha güzel, daha yetenekli olanlarla yürüttüğü iyi ilişkiler söz edilmektedir.

Solange, düşlere dalmışcasına dalgınlaşır. Sözcükleri ancak dudaklarına doğru eğilmekle duyulur. Birden dalgınlığından sıyrılır, çantasını açtığı zar zor görülür ve koyu renkli jartiyerinden biraz yukarısına kadar muhteşem bir kalça sergileyerek... "Ama, sen kendine iğne yapmazdın!

—Hayır, ama şimdi ne yaparsın?".

Bu cevap son derece dokunaklı bıkkın bir tonla verilir. Yeniden canlanmış olan Solange da sorar: "Ya sen... sende ne var? Söyle." Burada da çok cici yeni öğrencilerden konuşulur. Özellikle bir kız öğrenciden. Çok uysal olan. "Güzelciğim, bak hele." İki kadın uzun zaman pencereden sarkar. Sessizlik. ODANIN ORTASINA BİR TOP DÜŞER. Sessizlik. "Bu o! Yukarı gelecek. - Öyle mi sanıyorsun?". Her ikisi de ayakta duvara yaslanmıştır. Solange gözlerini kapatır, gerinir, bir iç geçirir, hareketsiz kalır. Kapı tıklatılır. Az önceki çocuk tek söz söylemeden içeriye girer, gözleri müdirenin gözlerinde, ağır ağır topa doğru ilerler; ayaklarının ucuna basarak yürür. Perde iner. - Bir sonraki sahnede, koridor görülmektedir, gece olmuştur. Birkaç saat geçmiştir. Çantasıyla, bir doktor görülür. Bir çocuğun kaybolduğu saptanmıştır. Yeter ki başına kötü bir iş gelmiş olmasın! Herkes telaş içindedir, bina ve bahçe dip bucak aranmıştır. Müdire eskisinden daha sakindir. "Çok uysal bir çocuk, belki biraz huzursuzdu. Aman Tanrım, ya birkaç saat önce burada olan büyükannesi! Az ön-

Cie Gle FRANÇAISE DE CINÉMATOGRAPHIE

L'Étreinte de la Pieuvre

Grand Sérial mystérieux en 15 épisodes.

Interprété par Ben Wilson et Neva Gerber.

Cinquième épisode : L'Œil de Satan

Quelle situation épouvantable que celle de Ruth et de Carter entraînés tous deux dans le wagon détaché du train vers l'abîme ! Le petit mobile est ouvert, la voiture qui enferme les deux jeunes gens va se trouver précipitée dans le fleuve. Heureusement, Carter arrive à manœuvrer le frein de la voiture : une fraction de seconde plus tard, et elle plongeait dans les flots.

Mais les Zélateurs de Satan guettaient. Leur ruse infernale ayant échoué, ils se ruent sur Carter : il est jeté dans le fleuve. Quant à Ruth, elle est ligotée, bâillonnée et emmenée en automobile à San Francisco, chez Hop Lee, émissaire du Dr Wang Foo.

Carter est un intrépide nageur. Il arrive à remonter à la surface des eaux, à revenir sur la berge, et la Providence fait que son fidèle lieutenant Sandy Mac Nab, auquel il avait donné l'ordre de le suivre en automobile, apparaît et l'aide à monter dans la voiture. Carter et Sandy filent à toute allure vers San Francisco.

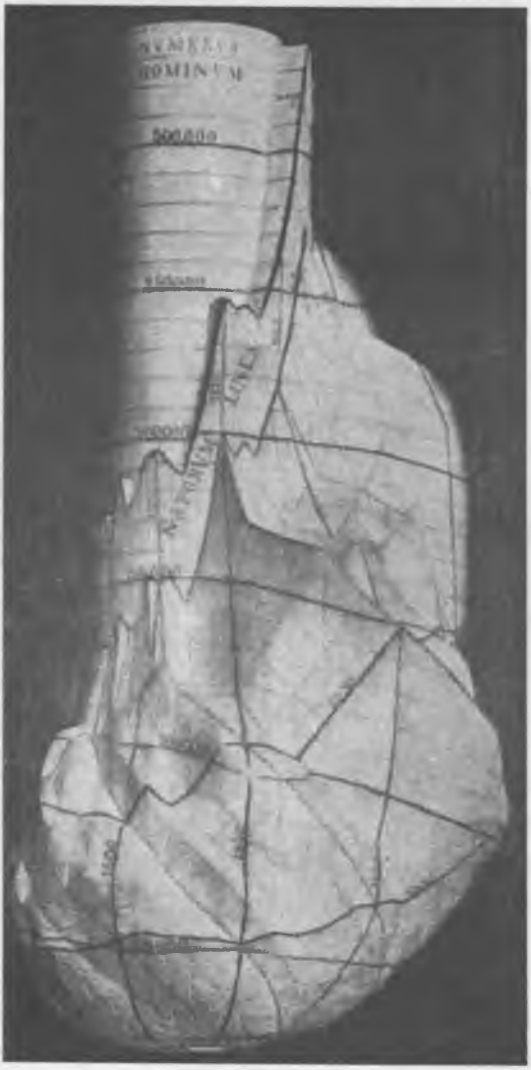
Là, Carter débarque à l'hôtel Wellington où les Zélateurs de Satan ont été mis de le démasquer. Lui ne songe qu'à retrouver Ruth. Or, dans l'hôtel, il rencontre Jean Al Kasim qui lui donne un renseignement précieux : Mme Zora, la femme qui voulait tuer Ruth, se trouve logée justement dans la chambre voisine de celle de Carter. Pendant, en surprenant une conversation de cette femme avec ses complices, Carter arrivera-t-il à découvrir la retraite de Ruth. Carter écoute. Il apprend que la jeune fille est cachée dans le quartier chinois. Il surprend le mot de passe des conjurés, qui est : « L'Œil de Satan. » Il s'est procuré un masque noir identique à celui de L'Homme au Masque, et il pourra, en passant pour ce dernier, sauver la jeune fille, s'il connaissait plus précisément la place où elle est séquestrée.

Mais il faut commencer les recherches. Carter se rend au bureau du chef de la police. Là un étrange appel téléphonique lui révèle ce qu'il désirait tant savoir. En effet, Ruth Stanhope, qui est entre les mains de Hop Lee, a usé d'un habile stratagème : sans éveiller l'attention de son gardien, elle a soulevé le récepteur de l'appareil et demandé la communication avec le bureau de la police, et c'est elle-même qui, au téléphone, révèle à

Beni en çok etkileyen bu filmin adı... S.31.

Saint-Queen'deki bit pazarına gitmiştim. S.49

Kısacası, beyaz, yamuk,
bu yarı silindir gibi. S.49

Kadın eldiveni. S.50

ce onu aramaya gönderdim." Doktor kuşkulanmaktadır; iki yıl üst üste, çocukların gideceği sırada kaza... Geçen yıl, cesedin kuyuda bulunması. Bu yıl... Abuk subuk konuşan, sızlanan bahçıvan. Kuyuya bakmaya gider. "Tuhaf; tuhaf olmasına tuhaf." Doktor, bahçıvanı boş yere sorgular; "Tuhaf." Bahçıvan fenerle bütün bahçeyi taradı. Küçük kızın dışarı çıkmış olması da olanaksız. Kapılar sıkı sıkıya kapalı. Duvarlar. Binada da bir şey yok. Hödük, zavallı bir halde ayrıntıları kendi kendine tartışmayı, aynı şeyleri giderek daha salakça yinelemeyi sürdürür. Doktor sözde dinlememektedir artık. "Tuhaf, evvelki yıl. Ben hiçbir şey görmedim. Yarın bir mum getirmeliyim..." Nerede olabilir bu küçük kız? Doktor bey. Tamam. Doktor bey. Yine de tuhaf... Hem de tam, Bayan Solange'ın gelişi dün değil miydi, bir o kadar da... - Ne, şu Bn. Solange burada mı diyorsun? Emin misin? (Ah! Geçen yıl düşündüğümden de fazlası). Bırak beni. Doktorun, bir direğin arkasında pusu kurması. Ortalık henüz aydınlanmamıştır. Solange'ın sahneyi boydan boya geçişi. Herkesteki heyecan onda görülmüyor gibidir, Solange robot gibi dimdik yürümektedir... Kısa bir süre geçer. Bütün aramalar boşa çıkmıştır. Yeniden müdirenin odası. Çocuğun büyükannesi, görüşme odasında fenalaşır. Hemen gidip ona bakmak gerekir. İki kadının vicdanı kesinlikle rahat görünmektedir. Doktora, komisere, hademelere, Solange'a, müdireye bakarız... Müdire bir kalp ilacı bulmak için ecza dolabına yönelir, dolabı açar. Çocuğun kanlı cesedi baş aşağı durumda görünür ve döşemeye yuvarlanır. Bir çığlık, bellekerden silinmeyecek bir çığlık... (Temsilde, çocuk rolünü oynayan sanatçının yalnızca on yedi yaşında olduğu ko-

nusunda halkı uyarmanın iyi olacağına inanmışlar. Oysa, asıl önemli olan onun on bir yaşında görünmesiydi.) Sözünü ettiğim çığlığın oyunu doğrudan doğruya bitirip bitirmediğini bilmiyorum ama, yazarlarının (oyun, varlığını komik aktör Palau'yla, adının Thiéry olduğunu zannettiğim bir cerraha, ama kesinlikle iblis olan birilerine de borçluydu)* Solange'ın daha fazla hissedilmesini ve gerçek olamayacak kadar çekici olan bu kişinin, zaten tüm göz kamaştırıcılığıyla yadsıyacağı bir ceza görüntüsüyle karşılaşmak zorunda kalmasını istemediklerini sanıyorum. Yalnızca şunu: oyunu, "Deux Masques"tan başka birçok oyunda da oynadığını gördüğüm, onlarda da daha az güzel olmayan, o dönemin *tek* kadın sanatçısı olan ama, benim –belki de büyük utanç** duymam gerekerek söyleyeceğim– adından söz edildiğini hiç duymadığım ve en güzel: Blanche Derval'in oynadığını ekleyeceğim.

(Dün akşam, önceden olanları anlatmayı bitirdiğimde,

---

*Bu yazarların gerçek kimliği ancak otuz yıl sonra ortaya çıkarıldı. Yalnız, 1956'da *Le Surréalisme même* dergisi bile *Détraquées*'nin tam metnini, P.L. Palau'nun, oyunun nasıl ortaya çıktığını açıklayan bir sonsözle yayınlayacak oldu: "Ana fikri, Paris'in banliyösündeki bir kız okulunda geçen oldukça benzer olaylardan esinlendim. Ama düşündüğüm tiyatronun -Les Deux Masques- türü, Le Grand Guignol'unkine benzediğinden, kesin bilimsel gerçeklikten ayrılmadan, oyunun dramatik yanını güçlendirmem gerekiyordu; işleyeceğim nazik konu beni buna zorluyordu. Belirli dönemlerde ortaya çıkan ve periyodik bir delilik vakası söz konusuydu ama, onu iyi işlemek için, sahip olmadığım aydınlatıcı bilgilere ihtiyacım vardı. O sırada, arkadaşım cerrah profesör Paul Thiéry, saygıdeğer Joseph Babinsky'le ilişkiye geçmemi sağladı; Babinsky beni aydınlatmak istedi; bu da, dramın, söyleyecek olursak, bilimsel yanını yanlış yapmadan işlememi sağladı." Dr. Babinsky'nin, *Détraquées*'nin hazırlanmasına katkıları olduğunu öğrendiğim zaman çok şaşırdım. Ünlü nörologun "geçici işçi" sıfatıyla Pitié servisinde uzun zaman asistanlık yaptığına anısını saklı tutuyorum. Bana gösterdiği sevecenlikten her zaman onur duyuyorum - büyük bir doktorluk geleceğini önceden söyleyerek bunu saptırdı - ben de, birinci *Manifeste du Surréalisme*'in sonunda ithafta bulunduğum, eğitimine kendi tarzımda yarar sağladığımı sanıyorum. (Yaz. Notu 1962).

**Ne demek istedim? Gerçek bir kadın olduğunu söyleyip, ne pahasına olursa olsun, ona yaklaşmalı mıydım? Bunun için, Vigny'nin, Nerval'in anısının iyi bir hale getirdiği, bazı kadın komedi artistlerine karşı duyduğum önyargıyı aşmam gerekti. Bu konuda "duygusal ilgi" duyar gibi olduğum için özür dilerim. (Yaz. Notu, 1962).

bu oyunu gördüğüm –iki, üç– her kezde ya da, onu gözlerimde canlandırdığımda kendimi, kendimce geçerli olan tahminlere bırakıyordum. Topun odanın ortasına düşmesinden sonra olanlara, Solange'la arkadaşının bu nefis av hayvanları olmak için tam anlamıyla kurban olabilmelerine ilişkin gerekli belirtilerin bulunmamasının beni alt üst etmesi en üst düzeyde sürüyor. Bu sabah gözlerimi açtığımda, dünki sohbetlerden büyük ölçüde önce geldiğinden ve tümüyle bu konunun dışında olduğundan, buraya yazmaya ihtiyaç duymadığım çok alçak bir düşten kurtulmak için her zamankinden daha çok çabaladım. Bu düş, bu tür anıların –yeter ki insan kendini şiddetle ona versin– düşünce akışında olabilecek yan etkilerinin semptomatik olduğu ölçüde ilginç geliyor. Öncelikle, söz konusu düşün, yalnızca zahmetli, iğrenç, hatta çekilmez yanları sergilemesi, bağlı olduğum değerlerden, benim için bütün yüzyılların ötesinden gül ya da amber özü gibi olağanüstü değeri olan benzer değerlerin tümünden özenle sıvışması dikkat çekici. Öte yandan, gözlerimi açtığımda, son anda olanları son derece açık ve net gördüğümü itiraf edeyim: Yaşlı bir adamın yerini almış olan, neredeyse yarım metre boyunda, kara yosunu renginde bir böcek, bir tür otomatik aygıta doğru yöneliyor, yarıktan içeriye iki yerine bir metelik atıyordu; bu da, bana özellikle kınanması gereken bir hile gibi geldi; o denli ki, kazayla olmuş gibi, ona bir baston darbesi vurdum ve onun kafamın üstüne düştüğünü hissettim –gözbebeklerinin şapkamın kenarında parladığını hissedecek zamanım ancak oldu; bunun arkasından soluğum kesildi; ben anlatılmaz bir tiksinti duyarken kıllı, kocaman patlarından ikisini boğazım-

dan güçlükle çıkardılar– yüzeysel olarak, bunun *özellikle*, şu son günlerde kurulduğum evin tavanında, varlığımdan azıcık ürken, tarlalardan, yeşil kocaman bir çekirge benzeri nesneler getirdiği her kezde bağıran bir kuşun, çevresinde döndüğü bir yuva bulunması olayıyla ilintili olduğu çok açıktır ama heyecana değin planla ilgisi olmayan dikkate alma planındaki bu tür bir görüntünün başka türlü açıklanamayan geçişinde başka bir bağlama oturtmasında, yoğun oturganlaşmasmda, en çok, *Détraquées*'nin bazı bölümlerinin kafada canlanmasının ve sözünü ettiğim bu tahminlere geri dönüşün etkisi olduğu tartışılmaz. Düşteki görüntülerin ortaya çıkması en azından her zaman bu *ikili ayna* oyununa bağlı olduğundan, burada, düşte, sonra da onun karşısına gerçek adı altında üstün körü diktiği nesnede "iyinin ve kötünün ötesinde" gerçekten hissedilen, ahlakın hiçbir şekilde bulaşamadığı, çok güçlü bazı izlenimlerin oynamaya çağrıldığı, çok özel, kesinlikle ortaya çıkarıcı, Freudien anlamda en üst düzeyde "aşırı belirleyici" rolünün gösterilmesi bulunmaktadır.)

Rimbaud'nun 1915'e doğru üzerimde uyguladığı ve o zamandan bu yana, o dönemde *Dévotion* (Yürekten Bağlılık) gibi kesinlikle az bulunur şiirlerde yüceltmenin doruğuna çıkarılan afsunlama sanatı*, bir gün, bardaktan boşanırcasına yağan yağmurda gezerken, bir genç kızla

*Gerçekten de afsunlama sözcüğü aynen harfi harfine alınmalıdır. Bence, dış dünya her an onun dünyasıyla, hatta, ötekinin üstüne *kafes* geçiren dünyasıyla bileşmektedir: Adı Nantes olan bir şehrin sınırında her günkü parkurumda, zaten, onunkiyle baş döndürücü, hızlı uyumlar gerçekleşiyordu. Yazışmalar oluyordu. Villaların kavşağında, bahçe çıkıntıları, bunları onun gözüyle "tanıyordum", görünüşe bakıldığında bir saniye önce canlı olan yaratıklar birden onun dümen suyunda kayıp gidiyordu, vb. (Yaz. Notu, 1962).

karşılaşmama vesile oldu; bana sözü ilk o yöneltti, birkaç adım atmıştık ki, damdan düşer gibi, yeğlediği şiirlerden birini; *Le Dormeur de Val*'i (Val Uyuru) okumayı önerdi. Bu, öyle beklenmedik, öyle apansızdı ki. Çok yakın bir tarihte, bir arkadaşla Saint-Queen'deki bit pazarına gitmiştim. (Oraya sık sık gider, dışarıda hiçbir yerde bulunmayan, demode, parça parça olmuş, kullanılamayacak halde, neredeyse anlaşılmayacak durumda olan, kısacası, anladığım anlamda yoldan çıkmış sevdiğim nesneleri ararım; örneğin şu yamuk, beyaz, cilalı, üstünde, benim için bir anlam taşımayan çöküntüler ve kabartmalar taşıyan, enine boyuna kırmızı, yeşil çizgiler çekilmiş, bir mücevher kutusuna özenle konulmuş, altında İtalyanca bir özdeyişin bulunduğu, eve getirdiğim ve iyice inceleyince, şu ya da bu yılda bir şehir nüfusuna ilişkin üç boyutlu bir istatistikten başka bir nesneye tekabül etmediğini kabullendiğim –ki bu da bana onu daha kolay okunur hale getirmiyor– şu yarı silindir gibi) İncecik bir şifon, geçen yüzyılın sararmış fotoğrafları, değersiz kitaplar, demir kaşıklar sergisi arasında dikkatimiz, anında, Rimbaud'nun, gözden kaybolmuş *Oeuvres Complètes*'in (Bütün Yapıtları) çok yeni bir nüshasına çevrildi. Yapraklarını karıştırırken araya konmuş iki kağıtla karşılaştım: biri, yazı makinasında yazılmış serbest koşuklu bir şiir, öteki de kurşun kalemle alınmış, Nietzsche'ye ilişkin notlardı. Ama yanımda oldukça dalgın bakan kişi, bana daha çoğunu öğrenecek zaman bırakmadı. Yapıt satılık değildi, içindeki belgeler ona aitti. O da bir genç kızdı, şen şakraktı. Tanıdığı, işçiye benzeyen ve görünüşe bakılırsa onu hayranlıkla dinleyen biriyle oldukça canlı konuşmayı sürdürdü. Sıramız geldiğinde biz de sohbet ettik. Kız çok kültürlüydü, kendisini

Shelley'e, Nietzsche'ye, Rimbaud'ya götüren edebi zevklerinden söz ederken canımızı sıkmadı. Kendiliğinden, gerçeküstücülerden ve Louis Aragon'un Kötümserlik sözcüğünün çeşitlemeleri onu duraklattığı için sonuna kadar okuyamadığı *Paysan de Paris*'inden (Paris Köylüsü) bile söz etti. Bütün önermelerinde büyük bir devrimci inanç yatıyordu. Sözünü etmiş olduğum kendi yazdığı şiiri büyük bir istekle okudu ve buna daha az ilginç olmayan bir kaçını da ekledi. Kızın adı Fanny Beznos*'tu.

Bir gün, "Centrale Surréalist"e (Gerçeküstücülük Merkezi), bizi ziyarete gelirken çok ilginç açık mavi eldiven giymiş bir kadına, damdan düşer gibi bu eldivenleri, benim yanımda "Merkez"e armağan etmesini önerdiğimi anımsıyorum; onun kabul etmek üzere olduğunu görünce büyük paniğe kapılarak, hiçbir şey yapmaması için yalvarmaya başladım. O sırada, bu eli sonsuza dek terk eden eldiven düşüncesinde benim için ürkütücü, alabildiğine kesin sonuca götürecek ne olabileceğini bilemiyorum. Üstelik, bu, en büyük, gerçek boyutuna –daha önce koruduğu boyuta demek istiyorum– ancak, bu kadının geri gelip, masada, mavi eldiveni bırakmamasını çok istediğim yere, ona ait olan bronz renkli bir eldiveni bırakmayı önerdiği anda ulaştı ve onda gördüğümden beri, eldiveni –o da bileği plili, parmaklarında ağırlık olmayan kadın eldiveniydi– havaya kaldırıp bakmaktan kendimi hiçbir zaman ala-

*Gözlerimin önünde şuradan buradan notlar geçerken, bunlardan bazıları beni özellikle düş kırıklığına uğratıyor; tam anlamıyla ne bekleyebilirim ki? Çünkü gerçeküstücülük hâlâ kendini arıyordu, dünya görüşü olarak kendi konturlarını çizmekten çok uzaktı. Önünde uzanan zamanı önceden kestiremeden, el yordamıyla ilerliyordu ve hiç kuşkusuz, ışıltısının ilk ürünlerini çok büyük hoşnutlukla izliyordu, gölge huzmesi olmayan yerde ışık huzmesi de olmaz. (Yaz. Notu, 1962).

madım, hafifliği karşısında, görünene bakılırsa, ötekinin uygulamadığı kuvvet noktasının üstüne uyguladığı gücü ölçmekten başka bir şeye bağlı olmamasına hep şaşırdım.

Daha birkaç gün önce Louis Aragon, Pourville'deki bir otelin kırmızı harflerle MAISON (Ev) ROUGE (Kızıl) yazılı tabelasına dikkatimi çekti; sözcükler öyle bir tarzda yazılıp, harfler öyle bir tarzda düzenlenmişti ki, sokağın belli bir eğiminde MAISON siliniyor ve "ROUGE" "POLICE" (Polis) olarak okunuyordu.* Aynı gün bir iki saat sonra *Eldivenli Kadın* adını taktığımız kadın, beni hiç görmediğim tarzda değişen ve kiraladığı eve giden değişik görüntülü bir tablonun karşısına getirmeseydi, bu optik yanılsamanın hiç önemi olmayacaktı. Tablo eski bir gravürdü; karşıdan bakıldığında bir kaplan resmi görülüyordu, ama yüzeyindeki dar, dikey döşenmiş şeritler soldan bakıldığında bir vazo, sağdan bakıldığında bir melek resmi gösteriyordu. Sözü uzatmayayım, bu iki olayı açıkladım çünkü, bu koşullarda onların birbiriyle bağdaştırılmasının kaçınılmaz olduğu kanısındayım; çünkü, birinden ötekine akılcı bir bağıntı kurmak bana kesinlikle olanaksız görünüyor.

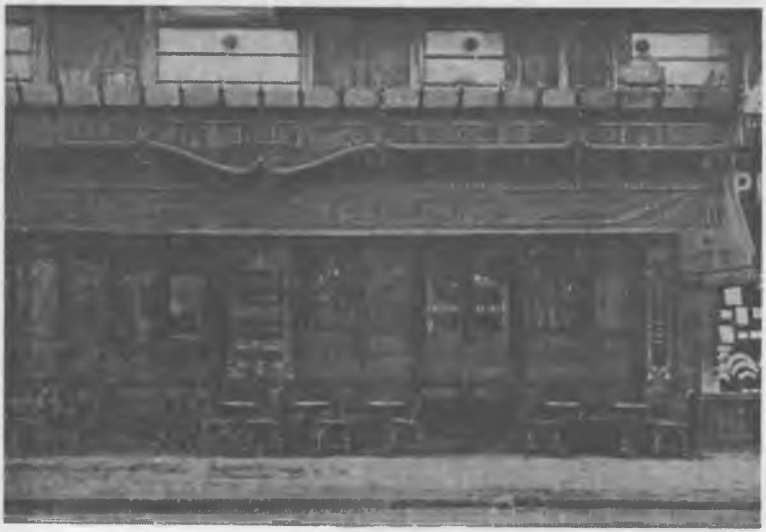
Her halükarda, bu nitelikte bir dizi gözlemin ve bunu izleyecek olanın gösteriminin, birkaç adamın, kendilerine ilişkin sözde katı her türlü hesabın, önceden düşünülmüş olabilen ve bir uygulama gerektiren her eylemin yararsız

*"Sokağın belli bir eğiminde"; sözü edilen iki sözcüğün umulmadık bir biçimde benzeşmesi, bazı "davalarda", bunların uyumunun çok açık olduğunu, en dramatik biçimde benimsetmek için birkaç yıl beklemek zorunda kalacaktı. Bunu izleyen satırlarda karşıdan görünen hayvan, gerçekten de, halkın, "kana susamada" düşünce birliğini vermektedir. -Pourville'i gösteren tabelada tam da, dik duran bu işaret parmağı, uzaktan, bakıldığında çok acımasız bir alay olmayınca yerli yerine oturmuyor. (Yaz. Notu, 1962).

Fotoğraf: J. - A. Boiffard

Humanité Kitabevi. S.55

Nouvelle France'a... S.64

değilse de, en azından son derece yetersiz olacağının bilincine varmasını sağladıktan sonra, sokağa fırlamasına yol açacak nitelikte olacağını umuyorum. Ortaya çıkacak en küçük bir olay, gerçekten beklenmedik bir olaysa, hiç iz bırakmadan geçip gider. Sonra da bana emekten, –emeğin manevi değerinden demek istiyorum– dem vurmasınlar. Çalışma düşüncesini maddi gereklilik gibi kabul etmek zorundayım, bu açıdan olabildiğince en iyi, en doğru paylaştırılmasından yanayım. Yaşamın uğursuz zorunlulukları buna dayatsa da, farz edelim ki buna inanmam, benimkine ve diğerlerininkine saygı duymam istense de, asla! Gün ışığında yürüdüğümü sanarak, gecenin içinde yürümeyi bir kez daha yeğlerim. İş yapılan zamanda, insanın yaşadığına inanmasına yarayacak hiçbir şey yoktur. Herkesin kendi yaşamının anlamının ortaya çıkmasını beklemeye hakkı olduğu olay, belki henüz bulamadığım ama bunun yolunda kendimi aradığım olay, *çalışma pahasına değildir*. Acele ediyorum, çünkü, Nadja'nın burada sahneye girişini hiç geciktirmeksizin doğrulayan ve bana özellikle zamanında anlatan belki de bunda yatmaktadır.

Sonunda, Manoir d'Ango kulesi de havaya uçarken ve güvercinlerinden düşen bir tüy yağmuru, bir zamanlar kiremit parçaları döşeliyken şimdi kanla kaplı büyük avlunun toprağına değince eriyordu!

Geçen 4 Ekim* son derece iç karartıcı ve aylak geçen şu ikindilerden birinde, boşverme gizini bildiğimden, kendimi Lafayette sokağında buldum: *L'Humanité* kitabevinin vitrininin önünde birkaç dakika oyalanıp, Troçki'nin son yapıtını satın aldıktan sonra, amaçsız bir şekilde l'Opera'ya doğru yoluma devam ettim. Bürolar, atelyeler boşalmaya başlamıştı, yukarıdan aşağıya doğru evlerin kapıları kapanıyor, kaldırımdaki insanlar el sıkışıyordu; yine de ortalık daha kalabalık olmaya başlamıştı. İster istemez yüzleri, kılıkları, yürüyüşleri gözlemliyordum. Hadi canım, Devrim'i yapmaya hazır olarak gördüklerimiz bunlar değildi hâlâ. Adını unuttuğum ya da bilmediğim bir kavşakta, bir kilisenin önünden geçtim. Birden, benden on adım ötede, ters yönden gelen, çok yoksul giyimli genç bir kadın gördüm, o da beni görüyordu ya da gördü. Diğer gelip geçenlerin tümünün aksine o, başı dik yürüyordu. Öyle narindi ki ayakları ancak yürürken yere basıyordu. Belki de yüzünde belli belirsiz bir gülümseme dolaşıyordu. Makyajına gözlerinden başlamış da tümünü bitirmeye zamanı olmamış biri gibi garip bir şekilde boyanmıştı ama, göz kenarları bir sarışın için çok siyahtı. Yalnızca kenar; göz kapaklarında boya yoktu (böylelikle, yalnızca göz kapağının altı, kalemle özenle çizildiği zaman bir ışıl-

*1926 yılındaydık. (Yaz. Notu, 1962)

tı elde ediliyordu. Bu konuda, Solange rolünü oynarken, çok yakından bakıldığında Blanche Derval'in bile hiç makyajsız göründüğünü kaydetmek ilginç olur. Sokakta pek hoş görülmeyenin ama tiyatroda istenenin, gözümde, ancak, bir koşulda yasaklananın, öteki koşulda buyurulanın ötesine geçtiği oranda değerli olduğunu mu söylemek gerekir? Belki.) Böyle gözler hiç görmemiştim. En kötüsüne hazırlanarak –bunu zaten kabul ediyordum– hiç tereddüt etmeden, tanımadığım kadınla konuşmaya giriştim. O ise gülümsedi ama çok gizemli bir şekilde; ben bunlara inanamazken, o her şeyi biliyor gibiydi. Söylediğine bakılırsa Magenta bulvarındaki kuaföre gidiyordu. ("söylediğine bakılırsa" dedim çünkü, o anda pek inanmadım, ardından o da hiçbir amacı olmadan yürüdüğünü kabul etti). Benimle güzel güzel konuşarak, çektiği para sıkıntısı üzerinde biraz durdu ama bu, daha çok, onun özür dileme tarzı ve kılığındaki büyük yoksulluğu açıklamak için gibiydi. Kuzey garına yakın bir kafeteryanın terasına oturduk. Ona daha dikkatle baktım. Bu gözlerde bu denli olağanüstü ne geçebilirdi? Orada aynı anda belli belirsiz sıkıntıyla ve ışıl ışıl gururla yansıyordu? Bana daha fazlasını sormadan, gösterdiği boşuna çıkabilecek, (ya da çıkamayacak?) güvenle içini dökmeye başlamasının ortaya çıkardığı bilmece de buydu: Memleketi olan, iki üç yıl önce ayrıldığı Lille'de, bir üniversite öğrencisi tanımıştı; belki onu sevmiş, o da onu sevmişti. Günün birinde, delikanlının hiç beklemediği bir anda onu terketmeye karar vermiş ve bunu "onu sıkmaktan korktuğu için" yapmıştı. Bunun üzerine Paris'e gelmiş, ona, adresini vermeden, arası gitgide uzayan mektuplar yazmıştı. Ne var ki, yaklaşık bir yıl

sonra rastlantı sonucu onunla karşılaşmıştı: her ikisi de çok şaşırmıştı. Öğrenci, kızın ellerini tuttuğunda, onu ne kadar değişmiş bulduğunu söylemekten kendini alakoyamamış ve bakışlarını bu ellere diktiğinde onların ne denli bakımlı olduğunu (şimdi, artık, hiç öyle değil) görerek şaşırmıştı. Genç kız da, mekanik bir hareketle, ellerini tutan ellerden birine bakmış ve son iki parmağın birbirine yapışık olduğunu farkedince çığlığını tutamamış: "Ama, sen yaralanmışsın!" demiş. Delikanlının, mutlaka öteki elini de göstermesi gerekmiş, aynı şekil bozukluğu o elinde de varmış. Genç kız, büyük bir heyecanla, bana uzun uzun sordu: "Bu olası mı? Biriyle o kadar uzun zaman yaşayıp, onu inceleyecek tüm olası fırsatlara sahip olup, fiziksel ya da diğer en küçük özelliklerini keşfetmeye çaba gösterip, sonunda onu yeterince tanımamak, hatta *bunu* bile farketmemek! İnanıyor musunuz... aşkın böyle işler yapabileceğine inanıyor musunuz? Öyle kızmıştı ki, ne yaparsınız, ancak sonradan dilimi tutabildim, o eller... O sırada bana anlamadığım bazı şeyler, anlamadığım bir sözcüğün geçtiği bir şeyler söyledi: "Başı beladan kurtulmayan gerzek, dedi; Alsace–Lorraine'e geri döneceğim. Sevmesini bilen kadınlar yalnızca orada var." Neden gerzek? Bilmiyor musunuz? Düşüneceğiniz gibi, çok hızlı tepki veriyorum. Olsun, önemi yok. Ama Alsace–Lorraine'le ilgili bu genellemeleri iğrenç buluyorum, bu herif kesinlikle aptalın tekiydi, vs, vs... Demek gitti, onu bir daha görmediniz mi? Daha iyi. Genç kız, adını, kendine seçtiği adı söyledi: "Nadja, Rusçada bu, umut sözcüğünün başlangıcı olduğu için ve bu yalnızca başlangıç olduğu için." Bana, bir tek, kim olduğumu (sözcüklerin en dar anlamıyla) sormayı

akıl etti. Ben de söyledim. Ardından, o yeniden geçmişine döndü, bana babasından, annesinden söz etti. Özellikle, babasını anarken duygulandı: "Öyle zayıf bir adam ki! Her zaman ne kadar zayıf olduğunu bir bilseniz. Gençken, hemen hemen hiçbir isteği geri çevrilmemiş. Annesiyle babasının durumu çok iyiymiş. Otomobil henüz yokmuş, ama yine de güzel bir araba, arabacı varmış... Babamla her şey çabucak, eriyip gitmiş, iyi mi! Onu öyle çok seviyorum ki. Onu düşündüğüm her kezde, kendi kendime ne kadar zayıf diyorum... Ah, annem öyle değil. O, bir kadın, işte öyle, halk dilinde söylendiği gibi, esaslı bir kadındı. Hiçbir yanıyla babama gereken kadın değildi. Bizim evde, her şey kesinlikle tertemizdi, ama babam, anlarsınız ya, annem içeriye önlüğüyle girdiğinde, bunu kaldıracak yapıda değildi. Hazırlanmış bir masa bulduğu, ya da yemek zamanı geldiğinde (hoş bir hareketle ve doyumsuzluğun getirdiği alaycı bir ifadeyle) döşenmiş sofra denilebilecek olanı bulmadığı doğruydu. Annemi çok severim, dünyadaki hiçbir şey için onu üzmek istemem. Gerçekten de, Paris'e geldiğimde, Vaugirard Rahibelerine verilmek üzere bir tavsiye mektubum olduğunu biliyordu. Doğal olarak bu mektubu hiç kullanmadım. Ama anneme yazdığım her kezde, mektubumu şu sözlerle bitiriyor; "yakında seni görmeyi umuyorum" ve şöyle ekliyordum: Rahibe...'in (buraya herhangi bir ad yazıyordum.) dediği gibi, Tanrı izin verirse." O zaman, o da, kimbilir nasıl hoşnut oluyordu. Ondan aldığım mektuplar arasında beni en çok etkileyen, geride kalan her şeyi verebileceğim nottu. Gerçekten de her kezde: "Kendi kendime, Paris'te ne yapabileceğini soruyorum" diye ekleme ihtiyacını duyardı.

Zavallı anacağım, bir bilseydi!". Paris'te ne yaptığımı, ama bunu Nadja da soruyordu kendine. Evet, akşam, yediye doğru, metroda ikinci mevki bir kompartımanda olmayı seviyordu. Yolcuların çoğu işten dönen insanlardı. Nadja da onların arasına oturup, kafalarını meşgul eden konuyu yüzlerinden yakalamaya çalışıyordu. İster istemez, az önce, ertesi güne, yalnızca ertesi güne kadar bıraktıklarını ve bu akşam kendilerini bekleyenleri, yüzlerini güldürecek ya da daha çok kaygılandıracak olanı düşünürler. Nadja, gözlerini havada bir yere dikti: "Yiğit insanlar var." Belli etmek istemediğim kadar heyecanlıydım, bu kez kızdım: "Hayır. Zaten, söz konusu olan bu değil. Bu insanlar, diğer bütün sefaletlerle birlikte ya da değil, çalışmaya katlandıkları ölçüde ilginç olamazlar. Başkaldırı, benliklerinde daha güçlü değilse, çalışmak onların yükselmesini nasıl sağlayacak? Şu anda siz onları zaten görüyorsunuz, onlar sizi görmüyorlar. Ben, değer vermem istenen bu köleleşmeden bütün gücümle nefret ediyorum. Buna mahkum olduğu, genellikle kendini bundan kurtaramadığı için insanlara acıyorum ama, beni onların safında tutan çabalarının değil, karşı çıkışının şiddetidir ve de yalnızca bu karşı çıkışının şiddeti olacaktır. İnsanın bir fabrika fırınında ya da, gün boyu, birkaç saniye arayla aynı hareketin tekrarını dayatan şu acımasız makinalardan birinin önünde, orada zaten her yerde çok zor kabul edilebilir buyruklar altında ya da hücrede, ya da bir idam mangasının önünde de kendisini özgür hissedebileceğini biliyorum ama, bu özgürlüğü yaratan, katlanılan işkence değildir. Özgürlük, zincirlerinden sürekli kurtuluştur, bunu çok isterim; bu zincirlerden kurtuluşun olanaklı, sürek-

li olanaklı olması için; sözünü ettiklerinizin çoğunun başına geldiği gibi, zincirlerin bizi ezmemesi gerekir. Ama o da –belki, hatta insani açıdan daha da çoğu– ister uzun ister kısa olsun, zincirinden kurtulmuş insana izin verilen adımın göz kamaştırıcı devamıdır. Onların bu adımları atacak güçte olduklarını düşünüyor musunuz? Zamanları var mı buna yalnızca? Yürekleri var mı? Yiğit insanlar diyordunuz, evet, yiğit, savaşta kendilerini öldürtenler gibi değil mi? Bundan başlayalım, kahramanlardan: bir alay zavallı ve birkaç acınası aptal. Kanımca, itiraf edeyim, bu *adımlar* her şeydir. Nereye gidiyorlar, asıl sorun budur işte. Sonunda bir yol çizecekler, kim bilebilir bu yolda zincirden kurtulma ya da, izleyemeyenlerin zincirden kurtulmasına yardım olanağını? İşte o zaman biraz ayak sürümekte yarar vardır, ama gerisin geriye dönmeden. (Bu konuda söyleyeceklerim aşağı yukarı görülüyor, yeter ki somut bir tarzda işlemeyi düşüneyim.) Nadja beni dinliyor ve bana itiraz etmeye çalışmıyordu. Belki de yalnızca emeğe bir övgü dizmek istemişti o kadar. Ardından, oldukça bozuk olan sağlığından söz etti. Kalan son parasını tüketme pahasına seçip, güvenip, danıştığı doktor, hemen Mont-Dore'a gitmesini söylemişti. Kendisi açısından, bu tür bir yolculuk gerçekleştirilebilecek gibi olmadığından, bu fikir onu büyülüyordu. Ama kendini, devamlı bir vasıfsız işin, yapamayacağı kür tedavisini bir anlamda ödünleyeceğine inandırmıştı. Bu düşünceyle, fırında, hatta şarküteride iş bulmaya çalışmıştı; tümüyle şairane bir akıl yürütmeyle, buralarda sağlığının, başka bir yerdekinden daha iyi olacağı kesin gibi geliyordu. Ona her yerde gülünç ücretler vermişlerdi. Yanıt vermeden önce, yüzüne

iki kez bakıldığı da olmuştu. Ona günde on yedi Frank vereceğini söyleyen bir fırın patronu, gözlerini yeniden ona doğru kaldırdığında kendini toparlamış: on yedi, on sekiz demişti. Nadja çok neşeli bir tavırla! "Ona, on yedi evet; on sekiz hayır dedim" demişti. Ayaklarımızın bizi götürdüğü yere, böylelikle Faubourg Poissonniére sokağına gelmiştik. Çevremizde, insanlar telaşlıydılar; akşam yemek saatiydi. Ondan izin istediğimde, beni kimin beklediğini sordu. "Eşim. - Evlisiniz ha! O zaman..." ve çok ciddi, kendini iyice toparlamış bir ses tonuyla: "Geçmiş ola, dedi. İyi ama.... ya şu büyük fikir? Az önce onu öylesine iyi görmeye başlamıştım ki... o, gerçek bir yıldızdı, ona doğru ilerlediğiniz bir yıldız. Bu yıldıza gitmemezlik edemezsiniz. Söylediklerinizi dinlerken, sizi hiçbir engelin durduramayacağını hissediyordum; hiçbir engelin, hatta benim de... Siz bu yıldızı asla benim gördüğüm gibi göremezsiniz. Anlamıyorsunuz: o tıpkı kalpsiz bir çiçeğin kalbi gibi." Son derece heyecanlanmıştım. Konuyu değiştirmek için, akşam yemeğini nerede yediğini sordum. Birden, yalnızca onda gördüğüm hafiflikle, *özgürlükle* demek daha doğru olabilir: "Nerede mi? (parmağıyla işaret ederek:) şurada ya da şuradayım tabii ki (birbirine yakın iki restoran). Bu hep böyle." Gitmek üzereyken, ona, diğer bütün soruları özetleyen, hiç kuşkusuz benden başka kimsenin sormadığı ama, hiç değilse bir kez olsun düzeyine uygun yanıt bulan bir soru sordum: "Siz kimsiniz?" O ise hiç duraksamadan: "Ben serseri bir ruhum" dedi. Ertesi gün, Lafayette'le Faubourg-Poissonniére sokaklarının köşesindeki barda buluşmaya karar verdik. Bir iki kitabımı okumak istiyordu ve onun göstereceği ilgiye duyacağım kuşkudan

daha fazla içtenlikle buna özen gösterecekti. Yaşam, yazılanlardan başkadır. Nadja, beni bir süre daha tutarak bende en çok onu neyin etkilediğini söyledi. Görünüre bakılırsa bu, düşüncemde, konuşmalarımda, bütün varoluş tarzımda vardı ve bu yaşamım boyunca en duyarlı olduğum komplimanlardan biri oldu, *yalınlık.*

5 Ekim. - Buluşma yerine önce, erken gelen Nadja aynı Nadja değildi. İnanılmaz pasaklılığını bir yana bırakmış başak sarısı saçlarını açıkta bırakan, kendisine çok yakışan bir şapka giymişti, şapkayı çıkardı; giysileri, kırmızı siyahtı; ayağında ipek çoraplar ve çok güzel ayakkabılar vardı. Ne var ki konuşma giderek zorlaşmış, onun açısından düşünmeden yapılamaz hale gelmişti. Getirdiğim kitapları alıncaya dek, bu böyle sürdü. Kitapları (*Les Pas Perdus* [Kaybolan Adımlar], *Manifeste du Surréalisme* [Gerçeküstücülüğün Manifestosu]) alınca: "Kaybolan adımlar mı, dedi. Ama, kaybolan adım yoktur ki." Kitabın sayfalarını büyük bir merakla karıştırdı. Dikkati, Jarry'nin, alıntı yaptığım şiiri üzerinde odaklaştı:

Çalılıklar arasında Venüs tepesi menhirlerin...

Önce çok hızlı okuduğu, ardından daha yakında incelediği şiir, onu tiksindirmek şöyle dursun, son derece heyecanlandırmış gibiydi. İkinci kıtanın sonunda gözleri nemlendi ve bir ormanın görüntüsüyle doldu. Bu ormanın yakınından geçen şairi gördü, Onu adeta uzaktan izleyebiliyordu: "Hayır, ormanın çevresinde dolanıp duruyor. Ormana giremiyor, girmiyor." Ardından görüntü kaybol-

du ve Nadja, şiire, bıraktığı yerin biraz yukarısına giderek onu en çok şaşırtan sözcükleri sorarken, her birinin gerektirdiği doğru onay, zeka işaretini veriyordu.

Çeliğinden çıkarıyor kakımı ve zerdevayı.

"Çeliğinden mi? Zerdeva... ve kakım. Evet görüyorum: keskin barınaklar, soğuk dereler: Çeliğinden." Az aşağıda:

Mayıs böceklerinin sesini yerken, C'havann.

(Kitabı korkuyla kapatırken) "Aa! Bu ölüm!"

Bu iki kitap kapağı arasındaki renk ilintisi onu şaşırttı ve hoşuna gitti. Galiba bana "yakışıyor". Bunu kesinlikle bilerek yaptım (biraz). Ardından bana iki arkadaşından söz etti: Birini Paris'e geldiğinde tanımıştı, ondan genellikle "Büyük Dost" diye söz ediyor, ona böyle hitap ediyordu ve adam kendisinin kim olduğunu Nadja'nın bilmesini asla istememişti, Nadja ona büyük bir saygı duyuyordu; yetmiş beşine yaklaşmış bir adamdı, sömürgelerde uzun zaman kalmıştı, giderken Senegal'e geri döneceğini söylemişti. Ötekisiyse bir Amerikalıydı, Nadja'da çok farklı duygular uyandırmış gibiydi. "Üstelik ölen kızının anısına, beni Lena diye çağırırdı. Çok etkileyici, çok duygulandırıcı değil mi? Yine de, düş görüyormuş gibi Lena, Lena diye diye çağrılmayı kaldıramaz olduğum anlar oldu. O zaman elimi birçok kez gözlerinin önünden, şöyle gözlerinin çok yakınından geçiriyor ve: "Hayır, Lena değil, Nadja diyordum." Dışarıya çıktık. Bana yine şöyle diyor: "Sizin evi görüyorum. Eşinizi. Tabii ki esmer. Ufak te-

fek. Güzel. Bak hele, yanında bir köpek var. Olabilir de, ama dışarıda, bir kedi var (doğru). Şu an için başka bir şey görmüyorum." Eve dönmeye hazırlandım, Nadja takside bana eşlik etti. Bir süre sessiz durduk sonra birden bana "Sen" diye hitap etti: "Bir oyun oynayalım: Bir şey söyle. Gözlerini kapa ve bir şey söyle. Ne olursa olsun, bir sayı, bir ad. Şunun gibi (gözlerini kapadı): İki, iki ne? İki kadın. Bu kadınlar nasıl? Siyah giysili. Neredeler? Bir parkta... Sonracığıma, ne yapıyorlar? Haydi canım, çok kolay, neden oynamak istemiyorsun? Eh, ben yalnız olduğumda kendimle böyle konuşur, kendime bir alay öykü anlatırım. Üstelik de yalnızca boş öyküler değil: hatta ben tümüyle böyle yaşarım."* Kapımda ondan ayrıldım. "Peki şimdi ben ne olacağım? Nereye gitmeli? Yavaş yavaş Lafayette sokağına, Poissonniére kenar mahallesine doğru inip, az önce bulunduğumuz yerden geriye doğru dönmek çok kolay."

6 Ekim. - Saat beş buçukta Nadja'yla buluşacağım. Çok da gezinmeden, "Nouvelle France"a yayan gitmek niyetiyle, saat dört buçuğa doğru evden çıktım. Bulvarlardan, beni kısa bir gezinin çağırdığı l'Opéra'ya kadar şöyle bir dolanma süresiydi bu. Her zamankinin aksine la Chaussée d'Antin sokağının sağ kaldırımını izlemeyi yeğledim. Karşılaşmaya hazırlandığım ilk insanlardan biri, ilk günkü görüntüsüyle Nadja'ydı. Nadja beni görmek istemiyormuş gibi ilerledi. İlk gün olduğu gibi, onunla birlikte, geldiğim yere geri döndüm. Nadja o sokakta oluş nedenini

* Burada gerçeküstücü esinin en üst sınırına, en uç düşüncesine ulaşmıyor mu?

açıklarken hiç inandırıcı değildi; uzun soruların önünü almak için, oraya Hollanda bonbonları aramaya gittiğini söyledi. Düşünmeden, şimdiden bir yarım daire çizmiştik, önümüze gelen ilk kafeye girdik. Nadja bana biraz mesafeli davranıyor, hatta kuşkucu bile görünüyordu. Gerçekten de, şapkamı tersine çevirdi; bazı erkeklerin hangi ulustan olduğunu, onlara farkettirmeden belirleme alışkanlığıyla, mekanik bir tavırla yaptığını iddia ettiyse de, hiç kuşkusuz bu, şapkanın içindeki baş harfleri okumak içindi. Randevuya gelmek istemediğini itiraf etti. Onunla karşılaştığımda, ona ödünç verdiğim *Pas perdus*'yü elinde tuttuğunun ayırdına varmıştım. Kitap, şimdi masanın üstündeydi ve yan tarafına baktığımda yalnızca birkaç sayfanın açılmış olduğunu gördüm. Bak hele: bunlar tam da, bir gün, Louis Aragon'un, André Derain'in ve benim birkaç dakika arayla çarpıcı karşılaşmamızı anlatan "Yeni düşünce tarzı" adlı makalenin bulunduğu sayfalardı. Bu olayda her birimizin gösterdiği kararsızlık, birkaç dakika sonra aynı masada duyduğumuz sıkıntı bizi, az önce neyle karşılaştığımızı anlama kaygısına itmişti; dayanılmaz bir çağrı Aragon'la beni kendine çekerek, bir kaldırımdan ötekine gidip gelip, geçenlere sorular soran şahane bir genç kadın görünüşündeki sfenksin,* art arda bizi esirgeyen ve arayış içinde, bu noktaları birbirine yeniden bağlayabilen –hatta bunu çok kaprisli bir şekilde yapan– bütün bu hatlar boyunca *koşturan* bu sfenksin bize göründüğü yere geri dönmemize neden olmuştu - akıp giden zamanın, umu-

*Sfenks: Mitolojide, sorduğu bilmeceyi bilemeyince yolcuları öldüren aslan başlı, kartal kanatlı kadın bedenli canavar. (Çev. Notu).

du yok ettiği bu iz sürmede sonuç alamayış, Nadja'nın hemen gidip baktığı buydu. Şaşırmış ve o günün kısacık olaylarının anlatısının bana yorumdan yoksun olabilecek gibi görünmesi karşısında düş kırıklığına uğramıştı. Ona verdiğim anlam üzerine düşüncelerimi olduğu gibi açıklamam, bunu yayınladığıma göre de uyguladığım nesnellik derecesine ilişkin düşüncelerimi açıklamam için beni sıkıştırdı. Ona hiçbir şey bilmediğimi, bu tür bir alanda saptama hakkının bana izin verilen her şey gibi göründüğünü, güveni kötüye kullanma durumu varsa, bunun ilk kurbanının ben olduğumu söyledim; Nadja'nın beni bunun dışında tutmadığını çok iyi görüyordum, bakışlarında önce sabırsızlık, ardından da büyük üzüntü okudum. Belki de yalan söylediğimi düşünüyordu; aramızda büyük bir sıkıntı egemen olmaya devam etti. Evine gideceğini söylediğinden, onu bırakmayı önerdim. Şoföre, bana söylediğine göre evinden birkaç adım ötedeki Théatre des Arts'ın adresini verdi. Yolda beni sessizce uzun uzun süzdü. Ardından gözleri kapandı, sonra da uzun zamandır görülmeyen ya da görmeyi hiç beklemeyip de "gözlerine inanamadığını" belirtmek istenen birinin yanında bulunuyormuşçasına çok çabuk açıldı. Belli bir iç mücadelesi geçiriyormuş gibiydi ama, birden kendini koyverdi, gözlerini tümüyle kapadı, dudaklarını sundu... Şimdi, onun üzerindeki iktidarımdan, onu düşünmeye itme ve belki de istemediğim kadar istediğimi yapabilme gücümden söz ediyordu. Bu yolla ona karşı bir girişimde bulunmamam için yalvardı. Beni tanımadan önce bile, benden gizleyecek bir gizi asla olmamış gibi geliyordu. *"Poisson soluble"* (Çözünür balık) sonunda bulunan ve *Manifesto*'dan bütün

okudukları gibi görünen, karşılıklı konuşmayla geçen kısa bir sahne; zaten, hiçbir zaman tam anlam veremediğim ve kişilerinin de bana bir o denli yabancı, ajitasyonlarının bir kum dalgasıyla getirilip götürülmüşcesine, hiç yorumlanabilecek gibi olmadığı sahne Nadja'da, onda gerçekten yer aldığı, hatta en az anlaşılır olan Hélène* rolünü oynadığı duygusunu uyandırıyordu. Yer, ortam, oyuncuların karşılıklı tavırları tam benim tasarladıklarımdı. Nadja bana "bunun nerede geçtiğini" göstermek istiyordu: ona, akşam yemeğini birlikte yememizi önerdim. Kafası biraz karışık olmalıydı ki, bizi zannettiği gibi Saint Louis Adası'na değil, Dauphine alanına götürdü, işin ilginç yanı, burada da "Poisson Soluble" ün bir başka bölümü yer alıyordu: "Bir öpücük çok çabuk unutuldu." (Bu Dauphin alanı, Paris'te bildiğim en ücra yerlerden ve en geniş alanlardan biridir. Kendimi orada bulduğum her kezde, başka bir yere gitme isteğinin içimden yavaş yavaş kaybolduğunu hissettim, tatlı mı tatlı, son derece hoş bir şekilde ısrarcı, kısacası, yorucu bir sarılmadan kurtulmak için kendimle tartışmam gerekti. Üstelik bu alana bitişik bir otelde, çok basit çözümlerden hoşlanmayan biri için, sürekli gidip gelmelerin kuşku uyandırdığı "City Hotel" de bir süre kaldım.) Hava kararıyordu. Başbaşa kalabilmek amacıyla şarap satıcısına, servisi dışarıya kurdurduk. Nadja

*Şahsen, bu adda hiçbir kadın tanımadım; Solange'nın her an gözlerimi kamaştırdığı gibi, bu addaki kadın da her an canımı sıktı, bana çirkin göründü. Ne var ki benim sorunlarımda hiç yanılmayan, Fabrikalar Sokağı 3 no.'daki Bn. Sacco, bu yılın başlarında, kafamı "Helene" diye birinin çok kurcaladığını kesin bir tavırla söyledi. Bundan bir süre önce, Hélène Smith'le ilgili her şeye çok büyük ilgi duymam bu nedenle miydi acaba? Bundan çıkarılacak sonuç, daha önce, bir düşte, bana birbirinden çok ilgisiz iki görüntünün birbirine karışmasını kabul ettiren soydandı, Nadja "Hélène benim" diyordu.

yemek boyunca ilk kez, oldukça uçarı göründü. Sarhoşun biri masamızın çevresinde dolandı durdu. Çok yüksek sesle, protesto eden bir ses tonuyla anlaşılmaz sözler söyledi. Bu sözler arasında, vurguladığı, saplantı halindeki bir iki sözcük sürekli yinelendi. Ağaçların altından onu kollayan karısı, arada bir: "Haydi, geliyor musun?" diye seslenmekle yetindi. Adamı kezlerce uzaklaştırmaya çalıştım ama boşuna. Tatlı, meyva geldiğinde Nadja çevresine bakınmaya başladı. Ayaklarımızın altından, Adliye Sarayı'ndan gelen (bana sarayın hangi yanından geldiğini, beyaz peronun biraz sağını gösterdi) ve IV. Henri Oteli'nin çevresini dolaşan bir dehlizin geçtiğinden emindi. Burada daha önce geçen ve bundan sonra da geçecek olayların düşüncesiyle allak bullak oldu. Bu sırada yalnızca iki üç çiftin karanlıklar içinde yitip gittiği yerde, kalabalık bir topluluk gördüğünü sandı. "Ya ölüler, ya ölüler!" Sarhoş adam iç karartıcı şakalarını sürdürdü. Nadja'nın bakışları şimdi de sırayla, evlerin üstünde dolaşıyordu. "Bak, şuradaki pencereyi görüyor musun? Öteki bütün pencereler gibi siyah. İyi bak. Birkaç dakika içinde aydmlanacak. Kırmızı olacak." Dakika geçti. Pencere aydınlandı. Gerçekten de, perdeleri kırmızıydı. (Üzgünüm ama bunun, inandırıcılık ölçüsünü belki aşmasında benim yapabileceğin bir şey yok. Yine de böyle bir konuda taraf olmak beni kızdırır: Pencere siyahken kırmızı oldu, işte hepsi bu kadar *saptamasında bulunmakla* yetineceğim.) Burada Nadja'yı olduğu gibi beni de bir korkunun aldığını itiraf edeyim. "Ne korkunç' Ağaçların arasından neyin geçtiğini görüyor musun? Mavi ve rüzgar, mavi rüzgar. Tek bir kez, başka bir kez de görmüştüm bu mavi rüzgarm yine bu ağaçların

üstünden geçtiğini. Şuradandı, IV. Henri Oteli'nin* penceresinden; sana sözünü ettiğim ikinci arkadaşım birazdan gidecekti. O zaman da bir ses vardı: Öleceksin, öleceksin diyen. Ölmek istemiyordum ama başım öyle dönüyordu ki...Tutmasalardı kesinlikle düşerdim." Sanırım buralardan gitmenin tam zamanıydı. Nadja'nın rıhtımlar boyunca tir tir titrediğini hissettim. Gerisin geriye Conciergerie'ye gitmemizi o istedi. Kendisini iyice bırakmıştı, benden çok emindi. Yine de bir şeyler arıyordu, bir avluya girmemiz için diretti, bir karakolun avlusuydu, gözleriyle, orayı boydan boya, hızlı bir şekilde dikkatle araştırdı. "Burası değil... Peki ama söyle bana, neden hapse girmek zorundasın? Ne yapmış olabilirsin? Ben de hapisteydim. Kimdim? Yüzyıllar geçti. Ya sen, sen kimdin?" Parmaklık boyunca yeniden giderken Nadja, birden, daha ileriye gitmeyi reddetti. Orada, sağda, aşağıda, çukura açılan bir pencere vardı, Nadja'yı onun görüntüsünden koparıp almak olanağı olmadı. Biliyordu, kullanılmıyor gibi görünen bu pencere önünde kesinlikle beklemek gerekiyordu. Her şey oradan gelebilirdi. Her şey orada başlıyordu. Onu sürükleyerek götürmemem için, iki eliyle parmaklıklara yapıştı. Sorularıma neredeyse yanıt vermez olmuştu. Savaşmaktan bıkarak, sonunda, yola kendi istediği zaman devam etmesi için beklemeye başladım. Dehliz düşüncesi onu terketmemişti; hiç kuşkusuz, Nadya kendini onun çıkış noktalarından birinde sanıyordu. Kendi kendine, Marie Antoinette'in maiyetinde kim olabileceğini soruyordu.

*Otel, az önce sözünü ettiğimiz evle karşı karşıyaydı; bunu, her zaman kolay çözümler arayan amatörler için söyledim.

Fabrikalar S. 3 No'da oturan,
medyum Bn. Sacco. S.67

Fotoğraf: J. - A. Boiffard

... Şarap satıcısına servisi
dışarıya kurdurduk. S.67

Gezinenlerin adımları onu uzun zaman titretti. Kaygılandım, ellerini birer birer parmaklıktan ayırarak, sonunda onu beni izlemeye zorladım. Bir yarım saat böyle geçti. Köprüyü geçerek Louvre'a yöneldik. Nadja dalgınlığından sıyrılamamıştı. Onu kendime yeniden yöneltmek için Baudelaire'in bir şiirini okudum ama sesimdeki değişmeler onda, az önceki öpücüğün: "içinde tehdit olan bir öpücüğün" anısıyla artan yeni bir korkuya yol açtı. Yine durdu, taştan trabzana yaslandı, ikimizin de bakışları, o saatte ışıl ışıl olan nehre daldı: "Bu el, Seine'nin üstündeki bu el, neden bu el suyun üstünde yanan? İyi ama bu elin anlamı ne? Onu nasıl yorumluyorsun? Bırak göreyim şu eli. Neden buradan gitmemizi istiyorsun? Neden korkuyorsun? Benim çok hasta olduğumu sanıyorsun değil mi? Hasta değilim. Peki bunun senin için anlamı ne: suyun üstünde ateş, suyun üstünde ateşten bir el? (Şaka yollu) Tabii bu kadar değil; ateş ve su aynı nesnedir; ateş ve altın tümüyle farklıdır." Sonunda gece yarısına doğru Tuileries'deydik. Nadja biraz oturmamızı istedi. Karşımızda bir fıskiyenin suları fışkırarak yükseliyor, Nadja da onun eğimini izliyor gibiydi. "Bunlar senin ve benim düşüncelerimiz. Bak, hepsi nereden yola çıkıyor, nereye kadar yükseliyor ve yeniden yere düştükleri zaman nasıl daha da güzel oluyor. Hemen arkasından da eriyip gidiyorlar, aynı güçle kendilerini toparlıyorlar, ve yeniden şu kesik kesik ileriye atılış, şu düşüş... ve böylece sonsuzluğa dek." "Ama, Nadja çok garip diye bağırdım. Senin varlığını bile bilemeyeceğin, benim de yeni okuduğum bir yapıtta, neredeyse aynı biçimde ifade edilmiş olan bu imgeyi nereden aldın?" (Ve ona, bunun, Berkeley'in 1750 bası-

mındaki *Dialogues entre Hylas et Philonous*'un (Hylas'la Philonous arasında karşılıklı konuşmalar) üçüncüsündeki bir vinyet olduğunu, bu basımda kitabın sonunda, idealist tavrın savunulması açısından çok önemli bir anlamı olan *"Urget aquas vis sursum cadem flectit que deorsum"* lejandının da birlikte olduğunu açıklamak zorunda kaldım). Ama o beni dinlemiyor, tüm dikkatiyle, önümüzden kezlerce geçen ve bu parkta, bu saatte ilk kez bulunmadığı için tanıdığını zannettiği bir adamın gidiş gelişlerine bakıyordu. Bu adam, eğer oysa, ona evlenme teklif etmişti. Bu, Nadja'nın aklına küçük kızını getirmişti; onun varlığından bana çok ölçülü söz etmişti ve özellikle de, hep "arkasında ne olduğunu görmek için oyuncak bebeklerin gözlerini çıkarma" düşüncesiyle diğer çocuklara benzemediğinden, ona tapıyordu. Nadja çocukları kendine çektiğini biliyordu: nerede olursa olsun çocuklar gelip, çevresine toplanıp, gülümsemek istiyordu. Nadja şimdi yalnızca kendisi için konuşuyor gibiydi; artık, söylediklerinin hiçbiri beni ilgilendirmiyordu, başı öte yana dönüktü, bıkmaya başlamıştım. Ama hiçbir sabırsızlık belirtisi göstermediğim halde: "Nokta, hepsi bu kadar. Birden seni sıkacağımı anladım. (Bana doğru dönerek) Bitti." dedi. Parktan çıktığımızda, ayaklarımız bizi Saint-Honoré sokağına, ışıklarını söndürmemiş olan bir bara götürdü. Dauphine alanından "Dauphin"e* geldiğimizi vurguladı. (Benzetme oyununun hayvana benzetme kısmında ben hep yunusla özdeşleştirilirdim.) Ama Nadja, kasadan yere doğru uza-

*Fransızca'da Dauphine sözcüğü "kralın büyük gelini, veliaht karısı" anlamına, Dauphin sözcüğüyse hem "Yunus", hem de "Veliaht" anlamına gelmektedir. (Çev. Notu).

nan bir mozaik şeridini görünce telaşlandı ve hemen arkasından gitmek zorunda kaldık. Öbür gün akşam "Nouvelle France" da buluşmayı kararlaştırdık.

7 Ekim. - Doğru da olsa yanlış da olsa, o gecenin heyecanlarına, ve uyum, özen sağlamak için göstermek zorunda kaldığım çabaya mal ettiğim şiddetli bir baş ağrısı çektim. Yine de gün boyunca, Nadja'yı özledim, bugüne randevulaşmadığımız için kendime kızdım durdum. Kendimden hoşnut değilim. Onu çok fazla gözlemlediğimi sanıyorum, nasıl başka türlü davranabilirim? Beni nasıl görüyor, benim hakkımda neler düşünüyor? Onu sevmiyorsam görmeyi sürdürmem affedilir gibi değil. Onu sevmiyor muyum? Onun yanında olunca, onun yakınındaki nesneleri daha yakından izliyorum. İçinde bulunduğu bu durumda, ister istemez, şu ya da bu şekilde, bana ihtiyacı olur birden; o denli temiz, her türlü dünyevi bağdan uzak, yaşama o denli az ama, güzel bir şekilde bağlıydı ki, benden ne isterse istesin, onu geri çevirmek alçaklık olurdu. Dün titriyordu, belki de soğuktandı. Öyle ince giyinmişti ki. Ona duyduğum ilgi türü konusunda onu rahatlatmamam, benim için bir merak -nasıl böyle düşünebilirdi-, bir kapris nesnesi olamayacağına inandırmamam da affedilir gibi olmazdı. Ne yapmalı? Üstelik de yarın akşama dek beklemeye karar vermem olanaksız. Onu görmezsem, öğleden sonra ne yapmalı? Ya artık hiç göremeyecek olsam? Hiç *bilemezdim*. Dolayısıyla, hiç bilememeyi hak etmiş olurdum. Ve bu, bir daha asla bulunamazdı. Şu yalan haberlerden, ruhun gerçek yuvarlanabileceği yerlerden, uçurum, kehanetten görkemli bir üzüntü duyan kuşun kendi-

ni attığı uçurum olan şu bir günlük bağışlamalardan biri olabilirdi. Saat altıya doğru, daha önce karşılaştığımız bara gitmekten başka ne yapabilirim? Onu bulma şansım hiç yok, doğal olarak, meğer ki... Ama "meğer ki"de, şansım çok çok ötesinde Nadja'nın büyük müdahale olasılığı yatmıyor mu? Saat üçe doğru eşimle ve bir bayan arkadaşla dışarı çıktım; takside, yemekte de yapmış olduğumuz gibi ondan konuşmayı sürdürdük. Gelip geçenlere hiç dikkat etmezken, birden, Saint-Georges sokağının girişinde, sol taraftaki kaldırımda, bilmem hangi hızlı leke, neredeyse mekanik denecek bir şekilde cama tıklamama yol açtı. Sanki Nadja geçmişti. Gidebileceği üç yönden birine doğru rasgele koştum. Gerçekten de oydu, durmuş, herhalde az önce ona eşlik eden adamla konuşuyordu. Benim yanıma gelmek için adamdan oldukça çabuk ayrıldı. Cafe'de konuşma kötü başladı. Art arda iki gündür onunla karşılaşıyordum: yazgısının benim elimde olduğu çok açıktı. Bunu söyleyince, çok ölçülü, sözlerini iyice düşünerek konuşmaya başladı. Maddi durumu çok kötüydü, onu yeniden eski haline getirme şansını yakalamak için beni tanımazlıktan gelmesi gerekiyordu. Ne denli tok bir kumaştan yapıldığını göstermek için giysisine dokundurttu, "ama bu, bir başka özelliğin yok olması pahasına"ydı. Artık, daha fazla borç yapması olanaksız duruma gelmişti; üstelik otel müdürünün tehditleriyle, korkunç önerileriyle karşı karşıyaydı. Artık, her ne kadar cebinde kuaföre gidip saçlarını yaptıracak ve Claridge'ye gidecek parası yoksa da, ben olmasaydım, para bulmak için yararlanacağı araçları hiç gizlemedi; Claridge'de, kaçınılmaz olarak... Gülerek: "Ne yapayım, dedi. Para benden kaçıyor. Zaten

hepsi bitti gitti. Yalnızca bir kez yirmi beş bin Frank'ım oldu, arkadaşım vermişti. Bana, La Haye'e gidip kokainle takas etmem koşulunda bu parayı *üç katına* çıkarabileceğim konusunda güvence verdiler. Aynı işte kullanmam için bir otuz beş bin Frank da emanet ettiler. Her şey yolunda gitmişti. İki gün sonra, çantamda iki kiloya yakın uyuşturucu taşıyordum. Yolculuk en iyi koşullarda gerçekleşiyordu. Ne var ki, trenden inerken, bir sesin "Geçmeyeceksin" dediğini duydum. Perona tam ayak basmıştım ki, hiç tanımadığım bir bey karşıma dikildi. Adam, "Özür dilerim, dedi, Bn. D....'yle mi konuşma onuruna erişiyorum? –Evet ama özür dilerim, ben kim....– Hiç önemli değil, buyrun kartım" ve beni karakola götürdü. Orada, çantamın içinde ne olduğunu sordular. Doğal olarak, ben de çantamı açarak söyledim. Avukat mıydı, hakim miydi neydi bilmiyorum, G.... adındaki bir arkadaşın araya girmesi sonucu, beni aynı gün bıraktılar. Beni daha fazla sorguya çekmediler; zaten öyle heyecanlanmıştım ki şapkamın şeridi arasında da arama yapmaları gerektiğini söylemeyi unuttum. Ama bunun bulunmasının bir değeri yoktu. Onu kendime sakladım. Sana yemin ederim ki, o zamandan beri bitti. " Şimdi, bana gösterdiği bir mektubu elinde buruşturup duruyordu. Mektup, bir Pazar günü Théâtre - Français'den çıkarken karşılaştığı bir adamdan gelmişti. Nadja: "Bana, günler geçtikten sonra, ancak ayın başında mektup yazdığına göre, kesinlikle, memurluk yapan biridir" diyordu. Şu anda ona, ya da başka birisine telefon edebilirdi ama karar veremiyordu. Paranın ondan kaçtığı kesindi. Hemen şimdi ne kadar gerekiyordu? Beş yüz Frank. Yanımda bu kadar para olmadığı için, yarın-

dan önce veremeyeceğimi söyler söylemez, hemen rahatlamıştı. Bu tapılası havailik ve içten sevgi karışımının tadına bir kez daha vardım. Çok güzel dişlerini saygıyla öptüm; o zaman, o, ağır, ciddi bir tavırla, ikincisinde bazı notaları birincisinden daha yüksek sesle söyleyerek: "Communion* sessizlik içinde sürdü... Communion sessizlik içinde sürdü" dedi. Açıklamasına göre, bu öpücük ona, dişlerinin "kutsal ekmeğin yerini tuttuğu" kutsal bir şeyler duygusu vermişti.

8 Ekim. - Uyandığımda, Aragon'un İtalya'dan gönderdiği ve içinde, Uccello'nun bilmediğim bir tablosunun orta kısmından bir detayın bulunduğu mektubu okudum. Bu tablonun adı *Kusal Ekmek'e Saygısızlık*'tı.** Beklenmedik herhangi bir olay olmadan geçen günün sonuna doğru, her zamanki bara ("Nouvelle France"a) gittim, boş yere Najda'yı bekledim. Ortadan kayboluşundan, şimdiye değin hiç korkmadığım kadar korktum. Tek çarem, Théâtre des Arts'dan pek uzakta olmayan bir yerde, nerede oturduğunu bulmaktı. Bunu kolaylıkla başardım: başvurduğum üçüncü otelde, Chéroy sokağındaki Théâtre Oteli'nde kalıyordu. Onu orada bulamayınca, söz verdiğim nesneyi ona ulaştırmak için beni nasıl bulacağını belirten bir mektup bıraktım.

9 Ekim. - Nadja ben yokken telefon etmiş. Telefona çı-

---

*Communion: Kudas ayini. Hıristiyanlıkta uygulanan ve şarap, ekmek yenilen ayin. (Çev. Notu)

** Tablonun bütününün reprodüksiyonunu ancak birkaç ay sonra gördüm. Gizli mesajları bana ağır, kısacası, çok ince bir yorum içeriyormuş gibi göründü.

"Kutsal Ekmek"e saygısızlık. S.77

kan, benim adıma, ona nasıl erişileceğini soran kişiye "Bana erişilemez" yanıtını vermiş. Ama az bir zaman geçtikten sonra, bana acele mektup göndererek, saat beş buçukta bara uğramamı istedi. Gerçekten de, onu orada buldum. Bir gün önceki gelmeyişi bir yanlış anlaşmadan kaynaklanıyordu: bu kez, her zamankinin dışında "Régence" ta buluşmak üzere sözleşmiştik ve unutan ben olmuştum. Parayı verdim*. Ağladı. Yalnız oturduğumuz sırada, hiçbir zaman, hiçbir yerde görmediğim tipte yaşlı bir dilenci girdi. Yaşlı adam Fransız tarihiyle ilgili acınası birkaç resim sunuyordu. Dilencinin bana uzatıp almam için ısrar ettiği resim, VI. ve VII. Louis'nin krallık devrindeki bazı dönemleri işliyordu (ben de tam o devirle ilgilenmiştim ve bu "Aşk mahkemeleri"ne** göre, o dönemde hayat görüşünün ne olabileceğini kafamda yoğun bir şekilde canlandırmak içindi). Adam, ilüstrasyonların her birini çok karışık bir tarzda yorumluyordu, Suger'e*** ilişkin ne söylediğini pek anlayamadım. Resim karşılığında iki Frank, ardından da gitmesi için ikinci bir iki Frank vermeme karşın, bana bütün resimlerini ve bunların yanı sıra, üstünde kadın resimlerinin bulunduğu bir düzine renkli, parlak kartpostalı vermeyi kesinlikle istiyordu. Onu caydırmak olanaksızdı. Yanımızdan çekilirken geri geri gitti: "Tanrı sizi kutsasın Hanımefendi. Tanrı sizi kutsasın Beyefendi." Şimdi, Nadja, bana, kendisine daha önce gönderilmiş olan

*Öngörülen miktarın üç katıydı ki, bu da rastlantısız olmamıştı, ne var ki ayırdına az önce varmıştım.

**Aşk Mahkemeleri (Cours d'Amour): Fransa'da XII.-XIV.yy.'lar arasında, saygın kadınlardan oluşturulan ve çapkınlık, aşk davalarına bakan mahkeme. (Çev. Notu)

***Quand le maigre Suger se Hatait vers la Seine [Cılız Suger aceleyle Seine'e doğru seyirtirken] (Guillaume Apollinaire). (Yaz. Notu).

ve hiç hoşuma gitmeyen mektupları okutuyordu. Daha önce konuştuğumuz şu G..... imzalı mektupların gülünç, tumturaklı, çok hüzünlü olanları vardı. G.....? tabii, evet, bu, aşığını öldürmekle suçlanan Sierri kadının davasında, birkaç gün önce, rezilce bir söz etme hakkını kendinde görerek, sanığı "yemek yediği çanağa sıçtığını söyleyerek *(gülüşmeler)*" azarlayan Ağır Ceza Mahkeme Başkanı'nın adıydı. Tam da, Paul Eluard unuttuğu ve *la Révolution Surréaliste* (Gerçeküstü Devrim)'e yönelik "basın özeti" yazısında yeri boş kalan bu adm bulunmasını istemişti. Önümüzdeki zarfların arkasında bir terazi damgasının basılı olduğunun ayırdına vardığımda rahatsız oldum.

10 Ekim. - Malaquais rıhtımında Delaborde restoranında akşam yemeği yiyorduk. Garson aşırı beceriksizliğiyle kendini gösterdi: sanki Nadja'dan büyülenmişti. Örtünün üstündeki olmayan ekmek kırıntılarını süpürerek, el çantasının yerini yerli yersiz değiştirerek, siparişi aklında tutmaktan aciz olduğunu göstererek masamızın çevresinde gereksiz yere dolandı durdu. Nadja kıs kıs gülüyor ve daha bitmediğini söylüyordu. Gerçekten de garson, öteki masalarda düzgün servis yaparken, bizim masada şarabı kadehlerin çevresine saçtı ve birimizin önüne tabağı koymak için sonsuz önlemler alırken öteki tabağa çarptı, tabak yere düştü, kırıldı. Yemeğin başından sonuna dek (yeniden "inanılır gibi değil"e giriyoruz) kırılan on bir tabak saydım. Mutfaktan geldiği her kezde kendini karşımızda bulduğu, gözlerini Nadja'ya diktiği ve adeta başının döndüğü doğruydu. Traji-komik bir durumdu. Sonunda masamıza yaklaşmaya cesaret edemez hale geldi; biz de ye-

meğimizi bitirmekte büyük zorluk çektik. Nadja hiç şaşırmamıştı. Bazı erkeklerin diğerlerinin yanı sıra nerede olursa olsun, gelip onunla konuşmak zorunda kalan siyah ırktakilerin üzerindeki gücünü biliyordu. "Le Peletier" metro istasyonunun gişesinde, saat üçte, yepyeni bir iki Franklık parayı eline sıkıştırdıklarını, merdiven boyunca parayı elinde sıkı sıkı tuttuğunu anlattı. Kontrolöre: "Yazı mı, tura mı?" diye sormuştu. Görevli "Yazı" yanıtını vermişti. "Hanımefendi, birazdan arkadaşınızı görüp görmeyeceğinize tuttuysanız. Göreceksiniz." Rıhtımlardan, Enstitü'nün hizasına geldik. Nadja yeniden, kim olduğunu ona söylemek zorunda kaldığını söylediği ve "Büyük Dost" diye adlandırdığı şu adamdan söz etti. "O olmasaydı, şimdi orospunun en pespayesi olurdum." Adamın, her akşam yemeğinden sonra Nadja'yı uyuttuğunu öğrendim. Nadja'nın bunu farketmesi aylar almıştı. Adam, günü nasıl geçirdiğini Nadja'ya en ince ayrıntılarına dek anlattırıyor, iyi olarak gördüklerini onaylıyor, gerisini kınıyordu. Ve daha sonra Nadja'nın kafasının belli bir yerindeki fiziksel bir rahatsızlık, arkadaşının ona yasakladığını yeniden yapmasını sürekli engelliyordu. Beyaz sakalının içinde kaybolmuş, Nadja'nın kendisine ilişkin hiçbir şeyi bilmesini istemeyen bu adam, onda bir kral etkisi yaratıyordu. Onunla gittiği her yerde, o geçerken büyük saygı dolu bir dikkat oluşuyormuş gibi geliyordu. Ne var ki, o zamandan bu yana onu bir akşam, bir metro istasyonunun bankında otururken görmüştü ve çok bıkkın, kendini iyice bırakmış, çok çökmüş gibi gelmişti. Nadja, sağa sola sapmadan daha ileri gitmemek için diretince, Seine sokağından döndük. Yine iyice dalmıştı; gökyüzünde, yavaş

yavaş bir el resmi çizen şimşeği izlememi söyledi. "Hep bu el." Dorbon kırtasiyecisinin az ötesinde, bir afiş üzerindeki eli gerçekten gösterdi. Gerçekten de orada, çok yukarımızda uzanan işaret parmağının bilmem neyi övdüğü kırmızı bir el vardı. Nadja'nın bu ele kesinlikle dokunması, zıplayarak ona ulaşmaya çalışması gerekiyordu, sonunda elini onun üstüne koymayı başardı. "Ateşten el, bu seninle ilgili, biliyorsun, bu sensin." Bir süre suskun kaldı, gözlerine yaşlar dolduğunu sanıyorum. Sonra, birden karşıma geçerek, neredeyse yolumu keserek bana boş bir şatoda, odadan odaya birine sesleniyormuşçasına garip bir tarzda seslendi: "André?...André?... Benimle ilgili bir roman yazacaksın. Seni temin ederim. Hayır deme. Dikkat et: Her şey zayıflar, her şey yok olur. Bizden geriye bir şeylerin kalması gerek...Ama bu hiç önemli değil, başka bir ad alırsın, sana hangi ad olduğunu söylememi ister misin, bu çok önemli. Sen söz konusu olunca ortaya hep ateş çıktığına göre, bu adın ateşle biraz ilgisi olması gerekir. El de var, ama onun önemi ateşten daha az gördüğüm, şunun gibi (bir kartı yok eden gibi bir hareketle) bilekten yükselip, eli hemen yakan ve göz açıp kapayıncaya kadar da ortadan kaybolan bir alev. Latince ya da Arapça* bir takma ad bulacaksın. Söz ver. Bu, gerekli." Nasıl yaşadığını anlayayım diye yeni bir imgeden yararlandı. Tıpkı sabah banyo yaparken, gözlerini suyun yüzeyine diktiğinde bedeni kopup ayrılıyormuş duygusunu duyduğu zamanki gibiydi. "Ben, aynasız odada, banyodaki menekşeyim." Dün

* Bana söylediklerine göre, Arapların çoğunun evinin kapısında, az çok şematik bir şekilde çizilmiş kırmızı bir el şekli: Fatma'nın eli bulunurmuş.

akşam saat sekiz sularında, Palais Royal'in galerilerinden birinin altında tek başına olduğunu sanıp alçak sesle şarkı söyleyerek dans adımları ata ata gezinirken başından geçen serüveni bana anlatmayı unutmuştu. Kapalı bir kapının eşiğinde yaşlı bir kadın belirmiş, Nadja da onun para isteyeceğini sanmıştı. Ama, kadın yalnızca bir kurşun kalem arıyormuş. Nadja kendi kalemini verdiğinde, kadının yüzünde, bir kartvizitin üstüne bir şeyler çiziktiriyormuş gibi bir ifade belirmiş, sonrada onu kapının altından atmıştı. Bu vesileyle Nadja'ya da, ötekine benzeyen bir kart verirken "Bayan Cameé" yi görmeye geldiğini ama ne yazık ki onun evde olmadığını söylemişti. Bu olay, alınlığında CAMEES DURS sözcüklerinin okunduğu mağazanm önünden geçiyordu. Nadja'ya göre o kadın bir büyücüden başka bir şey olamazdı. Nadja'nın bana uzattığı ve bende kalmasını istediği minicik kartı okudum: "Madame Aubry - Abrivard, edebiyatçı, 20, Varenne sokağı, 3. Kat, sağdaki kapı." (Bu öykünün aydınlatılması gerekiyordu.) Pelerininin bir eteğini omzuna atan Nadja, şaşılası bir kolaylıkla, kendine romantik gravürlerde görüldüğü şekliyle. Hava çok karanlık ve çok soğuktu. Yanına yaklaştığımda titrediğini, edebi bir anlatımla "yaprak gibi titrediğini" farkedince korktum.

11 Ekim. - Paul Eluard karttaki adrese gitti. Kimse yokmuş. Belirtilen kapıda, raptiyeyle ama arka yüzünden tutturulmuş bir şekilde: "Bugün 11 Ekim, Bn. Aubry Abrivard çok geç gelecek ama kesinlikle gelecek" sözcüklerinin yazılı olduğu bir zarf varmış. Öğleden sonra, gereksiz yere uzayan bir görüşmenin ardından keyfim kaçtı. Üste-

Fotoğraf: J. - A. Boiffard

Karşımızda bir fıskiyenin suları...
S.72

Erat aquas vis eurum eadem, flavat qua decorum.

TROISIÉME DIALOGUE

PHILONOUS. Hé bien, *Hyla* quels ſont les fruits de vos m dirations d'hier? vous ont-

Hylas'la karşılıklı konuşmalar.
S.73

lik Nadja da geç geldi; ondan olağanüstü beklediğim hiçbir şey yoktu. Yollarda yan yana ama, birbirimizden çok uzak durarak dolaştık. Heceleri git gide vurgulayarak kezlerce: "Zaman alaycı. Zaman alaycı, çünkü her şeyin zamanında olması gerekir." diye yineledi. Restoran kapılarındaki menüleri okuduğunu ve bazı yemek adlarıyla kelime oyunları yaptığını görmek sinir bozucuydu. Sıkılıyordum. Magenta bulvarında "Sphinx-Hotel"in önünden geçtik. Nadja, Paris'e geldiği günün akşamı orada kalmaya karar vermesine neden olan ışıklı tabelayı gösterdi. Amca olarak tanıttığı Büyük Dost'unkinden başka hiçbir ziyareti kabul etmeyerek, orada aylarca kalmıştı.

12 Ekim. - Nadja'dan söz ettiğim Max Ernst, onun portresini yapmayı kabul edecek miydi? Bana, Bn. Sacco'nun, Ernst'in yolunda bir Nadja ya da Natacha gördüğünü, bu kadını sevmeyeceğini ve bu kadının -bunlar aşağı yukarı onun sözleriydi- onun sevdiği kadına fiziksel bir acı vereceğini söylediğini söyledi: bu engelleyici durum bize yeterli göründü. Saat dörtten az sonra, Batignolle bulvarındaki bir kafede, G.....'nin, yalvarış dolu ve Musset'den değiştirilerek kopya edilmiş, aptalca şiirlerin iliştirildiği mektupları bir kez daha okur gibi yapmak zorunda kaldım. Ardından, Nadja bana bir resim verdi; geçen gün "Régence"ta beni beklerken yapmıştı ve gördüğüm ilk resmiydi. Bu resimdeki kendisine öyle göründüğünü söylemekten başka hiçbir açıklama getirmediği dikdörtgen maskenin dışındaki bazı öğeleri açıklamak istedi. Alnın ortasında görülen siyah nokta, maskenin asıldığı çiviydi; noktaları izlerken, önce bir çengelle karşılaşıyorduk; yu-

karıdaki siyah yıldız, düşünceyi simgeliyordu. Ama Nadja'ya göre, sayfada en büyük ilgiyi, nedenini söyletemediğim "L" harflerinin güzelyazıya değin biçimiydi. –Akşam yemeğinden sonra Palais– Royal'in bahçesinin çevresinde dolaşırken, düşü, onda henüz bilmediğim mitolojik bir niteliğe büründü. Bir an, Mélusine'in* kişisinin çok tekil bir görüntüsünü sağlayacak kadar büyük bir sanatla kompozisyon çizdi. Birden beni hazırlıksız yakalayarak: "Söyle bana, Gorgon'u** kim öldürdü, söyle" diye de sordu. Düşüncelerini tercüme edilemez hale getirmeye başlayan uzun sessizliklerin yer aldığı tek başına konuşmalarını izlemekte giderek daha çok zorlanıyordum. Konuyu değiştirmek için Paris'i terketmemizi önerdim. Saint-Lozare garı: Haydi Saint-Germain olsun, ne var ki tren gözümüzün önünde kaçtı gitti. Peronda yaklaşık bir saat boyunca volta atmak durumunda kaldık. Hemen ardından, sarhoşun biri, geçen günki gibi çevremizde dolanmaya başladı. Sarhoş, yolunu bulamamaktan yakınıyordu ve ona yolu göstermemi isteyecekti. Nadja sonunda yanıma geldi. Ayırdına varmamı sağladığı gibi, herkesin, en acelesi olanların bile bize doğru döndükleri, ona değil bize baktıkları doğruydu. "İnanamıyorlar, görüyor musun, bizi birlikte görmekten kendilerine gelemiyorlar. Gözlerinde, gözlerimde olan bu ateş o kadar az görülür ki." Yalnız olduğumuz

*Mélusine - Fransa'daki Poitou efsanelerine göre Mélusine'e Lusignan ailesinin atası ve evinin koruyucusu olarak bakılır. Birçok şatonun yapımı ona mal edilir. (Lusignen ailesi feodalite döneminde çok ünlü ve geniş bir ailedir. Ailenin deniz aşırı olan bir kolu Haçlı Seferlerine katılarak ünlenmiş ve uzun yıllar (1192-1489) Kıbrıs'ta egemenlik kurmuştur.(Çev. Notu.)

**Gorgon - Yunan mitolojisine göre, bakanların taş kesilmesine yol açan doğa üstü yaratık, üç kız kardeş. Edebiyatta Gorgonlar ürkütücü gücü, kötülük, karanlık, acımasızlık ve nefret karışımının simgesidirler. (Çev. Notu).

kompartımanda, bana gösterdiği bütün özen, bana beslediği bütün umut ve güven geri geldi. Vésinet'de mi insek? Ormanda biraz gezmemizi önerdi. Neden olmasın? Ama tam onu öperken birden bir çığlık attı. "Orada (kapı camının yukarısını göstererek) biri var. Baş aşağı duran kafasını çok net bir şekilde gördüm." Onu elimden geldiğince sakinleştirdim. Beş dakika sonra aynı oyun: "Sana, orada olduğunu söyledim, kasketi var. Hayır, bu hayal değil. Hayal olduğu zaman bilirim." Dışarıya doğru eğildim: ne basamakta biri vardı, ne de yandaki vagonun merdiveninde. Oysa, Nadja yanılmış olamayacağını kesin bir dille söylüyordu. Gözlerini, saplantı halinde camın yukarısına dikti ve çok gerildi. İçinin rahatlaması için bir ikinci kez dışarıya doğru eğildim. Vagonun tepesinde, tam üstümüzde yüzükoyun yatmış ve gerçekten de bir üniforma kasketi takmış olan bir adamı çok belirgin bir şekilde görecek zamanım oldu. Kuşkusuz, yandaki vagonun üstünden oraya gelmek için hiç zorluk çekmeyecek olan bir demiryolu işçisiydi. Bir sonraki istasyonda, Nadja kapıya asıldığından, ben de camın arkasından inen yolcuları gözlediğimden, yalnız bir adamın, gardan çıkmadan önce bir öpücük gönderdiğini gördüm. Bir ikincisi aynı şekilde hareket etti, bir üçüncüsü de ama, Nadja bu tür takdimeleri minnetle ve hatırşinasca alıp kabul ediyordu. Onlar da onu hiç ihmal etmiyorlar, Nadja da buna çok değer veriyor gibiydi. Vésinet'de bütün ışıklar söndüğü için hiçbir kapıyı açma olanağı olmadı. Ormanda başı boş dolaşmanın çekiciliği kalmamıştı artık. Saat bire doğru bizi Saint-Germain'e bırakacak olan bir sonraki treni beklemek zorunda kaldık. Şatonun önünden geçerken Nadja kendini Madame

de Chevreuse* gibi gördü; şapkasının üstünde olmayan ağır tüyüyle, yüzünü ne büyük incelikle gizliyordu!

.....

Bu delicesine takibin burada sona ermesi olası mı? Neyin takibiydi bilmiyorum ama, zihinle ilgili bütün ayartma oyunlarını seferber etmek için, *takipti* işte. Hiçbiri - nesodyum gibi alışılmadık metallerle kesildiği zaman pırlanta –ne bazı yörelerde taş ocaklarının ışıması– ne maden ocağı kuyularından yükselen görkemli parıltılar –ne saati belirtmek için çalarken, ölmesi için ateşe attığım duvar saatinin çıtırtıları– çeşitli tavırlarla yalnızca bir çifti sahnelediğinin doğruluğunu saptadığımızda *l'Embarquement pour Cythére* (Cythéra Adasına Doğru Yola Çıkış)'m** çekiciliğini arttırması –ne havuz manzaralarının görkemi– ne baca gölgeleri ve minicik çiçekleriyle duvar dipleri, yıkılan binaların göz kamaştırıcılığı; hiçbiri, benim için, kendi ışığımı oluşturan hiçbir nesne unutulmamıştı. Gerçekliğin, şimdi, Nadja'nın ayaklarının dibinde dalavereci bir köpek gibi uzandığını bildiğim bu gerçekliğin karşısında kimdik biz? Andırma canavarının pençesinde, simgelerin gazabına –kendimizi son başvuruların, tekil özel özenlerin konusu olarak gördüğümüz– teslim edilmişken hangi ortamda pekala olabiliriz. Yeryüzünün çok uzaklarından, şahane şaşkınlığımızın izin verdiği kısa aralıklarda kesinlikle birlikte fırlatıldığı halde, eski düşüncenin ve sonu gelmeyen yaşamın, dumanı tüten yıkıntılarının ötesinden inanılma-

*Chevreuse (Marie de Rohan - Monthazon) (1600-1679) Richelieu'ye ve Mazarin'e hazırlanan komplolarda önemli rol oynadı. İkinci evliliğini Chevreuse düküyle yaptı. (Çev. Notu).

** Watteau'nun başyapıtı olan tablo, Louvre Müzesindedir. Renk cümbüşü içindeki tablo, bir çiftin aşk için, Afrodit'in adasına gidiş hazırlıklarını betimlemektedir. (Çev. Notu.)

Ben de tam o devirle ilgilenmiştim. S.79

Fotoğraf: J. - A. Boiffard

CAMÉES DURS S.83

Fotoğraf: J. - A. Boiffard

Magenta Bulvarı, "Sphinx-Hotel"in önü.
S.86

yacak kadar birbirine benzeyen düşünce alışverişlerinde bulunabilmemiz nereden kaynaklanıyordu? Nadja'yı, ilk günden son güne dek, özgür bir doğaüstü yaratık, bazı büyücü numaralarının anlık bağlanmayı sağladığı ama boyunduruğu altına girmenin söz konusu olamayacağı, havada uçuşan dolaşan ruhlara benzeyen bir nesne gibi görmüştüm. Onunsa, beni, sözcüğün bütün yoğunluğuyla bir tanrı gibi algıladığı, benim güneş olduğuma inandığı anlar olduğunu biliyorum. Ona, sfenksin ayaklarının dibinde yıldırım çarpmış bir adam gibi kara ve soğuk göründüğümü, –öyle göründüğümü de– anımsıyorum; o sırada bundan daha güzel ve aynı anda da daha üzücü bir durum olamazdı. Eğrelti otu gözlerinin, sabah, engin umudun kanat çırpışlarının, terör sesi olan diğer gürültülerden zorlukla ayırt edilebildiği bir dünyaya ve şimdiye değin gözlerin yalnızca kapandığını gördüğüm bu dünyaya *açıldığını* gördüm. Nadja için, başarmak istemenin zaten çok ender, çok geçici olduğu bir noktadan bu *yola çıkışın*, son saldan isteyerek çok uzakta, yaşamın bütün sahte ama neredeyse karşı konulmayan ödünlemelerini oluşturanın aleyhine yitip gidildiği anda başvurulanların hiçbirine aldırmadan gerçekleştiğini biliyordum. Orada, şatonun yukarısında, sağdaki kulede hiç kuşkusuz bize göstermeyi düşünmedikleri, belki de şöyle bir görebileceğimiz –zaten bunu denemeye çalışmanın hiç yeri değil– ama Nadja'ya göre, Saint Germain'de bilmeye ihtiyaç duyacağımız her şeye sahip olan, örnek bir oda vardı.* Zayıf ışık-

*XII. Yüzyılın başında, VI. Louis, günümüzdeki şatonun ve Saint-Germain kentinin başlangıcını oluşturan bir krallık şatosunu Laye ormanında yaptırdı.

lı bir lambayla aydınlattıkları bir kadın portresini, yasak zamanda keyiflerince seyredebilmek için geceleri bir müzeye kapatılmalarına izin veren bu adamları çok seviyorum. Daha sonra, bu kadın hakkında bizim bildiklerimizden daha çoğunu nasıl bilmezler? Yaşamın da şifre gibi çözülmeyi istemesi olasıdır. Gizli merdivenler, tabloların hızla süzüldüğü ve kılıç taşıyan bir başmeleğe ya da sürekli ilerleyenlere yer vermek için kaybolduğu çerçeveler, üstüne çok dolaylı bir şekilde basınç uygulanan; bütün bir salon boyu, yüksekliğince yer değiştirmeye ve en hızlı dekor değişikliğine yol açan düğmeler: düşüncenin en büyük serüvenini, tuzaklar cennetine bu tür bir yolculuk gibi algılama izni verilmiştir. Fontaine–bleau ormanında, bir arkeologla, bütün gece, bilmem hangi taş kalıntısını aramak için gezdiğini söyleyenin ki, bunu gündüz de yapabileceği söylenebilir –ama, adamın tutkusu buysa ne diyebiliriz!– yalnızca sokakta olmayı seven, onun gözünde geçerli tek deneyim alanının sokakta, büyük bir düşe atılmış bütün insani varlıklara sorduğu soru eriminde olduğu, her zaman esinleyen ve esinlenen ya da kimi zaman *düşen* (bunu neden kabul etmeyelim?) yaratığın demek istiyorum –çünkü, sonuçta, onunla konuşmayı başlatma yetkisini kendilerinde görenler, onda bütün kadınların en yoksulunu ve en savunmasızını görmediler mi?– hangisiydi gerçek Nadja? Geçmişteki yaşamının bazı sahnelerini bütün ayrıntılarıyla anlatmasına karşılık korkunç bir şiddetle tepki gösterdiğim, kuşkusuz son derece yüzeysel olarak, saygınlığının bunlardan zedelenmeden kurtulamayacağı yargısına vardığım oldu. Bir gün, Zimmer birahanesinde, suratının tam ortasına yediği, ağzından burnundan

kanlar fışkırmasına neden olan bir yumruk; adi bir adam olduğu için, Nadja onu reddetmek gibi muzip bir zevk duyunca, o adamdan yediği yumruk öyküsünü –kezlerce İmdat diye bağırmış, ortadan kaybolmadan önce adamın üstünü kan içinde bırakacak zamanı bulmuştu– 13 Ekim öğlen bitiminde bana gereksiz yere anlattığından, beni kendisinden neredeyse sonsuza dek uzaklaştırdı. Korkunç serüvenin son derece kurnazca anlatılışı bende bilmem hangi mutlak çaresizlik duygusunu uyandırdı ama, öyküyü duyduktan sonra artık hiç ağlamayacağımı zannederken, uzun zaman ağladım. Bundan sonra Nadja'yı hiç görmemem gerektiği düşüncesine ağlıyordum; hayır, artık yapamazdım. Kuşkusuz, şu anda beni çaresiz bırakan olayı benden gizlemediği için ona hiç kızmıyor, hatta tam tersine, gönül borcu duyuyordum ama, bir gün bu noktada olabildiğine göre, onun için gelecekte de, yine böyle günler görünmeyeceğini kim bilirdi, bunu düşünecek cesareti kendimde bulamıyordum. Nadja, aldığım kararı değiştirmek için hiçbir girişimde bulunmayarak, tam tersine, beni bunu sürdürmeye teşvik edecek gücü gözyaşlarından alırken, şu anda insanın içine işliyordu. Paris'te, bana veda ederken, yine de, çok alçak bir sesle bunun olanaksız olduğunu eklemekten kendini alamadı ama, o sırada daha da olanaksızkılmak için hiçbir şey yapmadı. Bunun böyle, kesinlik kazanması, yalnızca bana bağlı olmuştu.

Nadja'yı kezlerce gördüm, kanımca düşüncesi daha da aydınlanmış ve ifadesi hafiflik, özgürlük, derinlik daha iyi bir niteliğe bürünmüştü. Onun bir parçasını ve en insani

olarak tanımlanacak bir parçasını sürükleyip götüren, kavramına o gün sahip olduğum onmaz yıkım aynı zamanda beni ondan yavaş yavaş uzaklaştıran yıkım da olabilirdi. En katışıksız sezgiye dayanarak, kendini yönetmenin bu tarzıyla var olmayı sürdürmekten gözlerim kamaşmış ve erdemlere sürekli bağlı kalırken, bir yandan da, onu terkettiğimde, onun dışında süregelen, başkaca ödünlerin yanı sıra yemesini uyumasını elde etmeyi delicesine isteyen bu yaşamın girdabına yeniden kapıldığını hissederek, git gide daha çok kaygılanıyordum. Benden başkasından beklemediğine göre, onun ihtiyaçlarını bir süre karşılamaya çalıştım. Ama bazı günler, Najda söylediklerime en küçük bir şekilde dikkat etmeden hatta benimle önemsiz konuları konuşurken ya da, susarken, sıkıntımı en küçük bir şekilde göz önünde bulundurmadan, yalnızca onun, yanında bulunmamla yaşıyormuş gibi göründüğünden, bu tür zorlukları çözmesine yardımcı olma konusunda, üzerindeki etkimden fazlasıyla kuşku duyuyordum. Görünüşe bakılırsa yalnızca bizi ilgilendiren kısacası, bazılarının, her şeyin* Nadja'yla benim aynı anda tanık olduğumuz ya da yalnızca birimizin tanık olduğu olayların demek istiyorum, özelliğini çok gülünç bir şekilde açıkladığını iddia ettiği gibi, beni, her türlü olayın özelliğini açıklamayı sağlayan belli bir erekçilikten yana bir yerlere yerleştiren, sıra dışı sayılan olay örneklerini burada boşuna çoğaltmış olacağım. Günler boyunca, yüz yüzeyken söylediği ya da gözlerimin önünde bir çırpıda yazdığı birkaç cümleden, ses tonunu en beğendiğim ve tınısının

*Bu alanda, düşünüldüğü gibi her türlü, erekbilimsel açıklama önceden safdışı edildiğinden.

içime derin işlediği cümlelerden başkasını hatırlamak istemiyorum artık:

"Sizinkinin başlangıcı olan nefesimin sonuyla."

"İsteseydiniz, sizin için hiçbir şey ifade etmezdim ya da, yalnızca bir iz olurdum."

"Aslanın pençesi asmanın göğsünü sımsıkı yakalıyor."

"Pembe siyahtan yeğdir ama ikisi uyuşurlar."

"Giz karşısında, anla beni taş adam."

"Sen benim efendimsin. Ben, dudaklarının kenarında soluk alıp veren ya da can veren bir atomum yalnızca. Gözyaşlarıyla ıslanmış bir parmağın dinginliğine dokunmak istiyorum."

"Kömür parçalarıyla dolu bir deliğin karanlığında sallanan bu terazi neden?"

"Terliklerinin ağırlığıyla düşüncelerini ağırlaştırmamak."

"Gözyaşı derelerinde o denli okumaya çalıştım ki her şeyi biliyordum.."

Nadja, benim için harika bir çiçek: "Aşıkların Çiçeği" ni yaratmış. Kırda bir öğle yemeği sırasında bu çiçeği imgeledi; onu çok beceriksizce çizmeye çalıştığını fark et-

... dikdörtgen maskenin dışındaki... S.87

Orada, şatonun yukarısında, sağdaki kulede.
S.93

Aşıkların çiçeği. S.97

İkimizin tasviri portresi. S.104

Gerçek bir Aşil kalkanı. S.105

Kedinin düşü. S.104

tim. Deseni güzelleştirmek ve iki göze farklı bir ifade kazandırmak için çizgilerin üstünden kezlerce geçti. Birlikte geçirdiğimiz zaman, özü bakımından bu işaretlerin altında yer almış olmalıydı ve Nadja'ya bütün ötekilerin anahtarını veren grafik simge bu oldu. Nadja, yukarıdaki rüzgar tarafından çekiliyormuşçasına havada duran, uzun alevleri andıran saçlarımla bir portremi yapmayı denedi. Bu alevler, aynı zamanda, ağır kanatları kafamın iki yanından sarkan bir kartalın karın bölgesini de oluşturuyordu. Son ve hiç kuşkusuz en güzeli olan bu desenlere yönelik yersiz bir saptamada bulunmamın ardından, Najda ne yazık ki, resmin bütün alt kısmını, en garip olan kısmı çekip çıkardı. 18 Kasım 1926 tarihli resmi, ikimizi simgeleyen bir portreyi içeriyordu: kendisini, siren* biçiminde sırtından gören ve sürekli o açıdan görülen Nadja, elinde bir kağıt rulosu tutuyordu; düşünceleri simgeleyen tüylerle kaplı, gözlerinde şimşekler çakan canavar, kartal başlı, bir tür vazodan ortaya çıkıverdi. Ters çevrilmiş bir lambanın oransız bir şekilde büyütülmüş fitili olan bir iple, toprağa tutturulduğunu ve asıldığını farketmeyerek, kaçmaya çalışan ayaktaki hayvanı simgeleyen "Kedinin düşü", bence, resmin en anlaşılmaz yeri olarak kaldı: gözünde canlanır canlanmaz, ortaya çıkan bir dekupajdı bu. Yine bir başka ama, başın eğilmesini değiştirebilecek tarzda yapılmış, iki bölümden oluşan bir dekupaj bir kadın başından ve bir elden oluşturulmuştu. "Kedinin düşü" gibi "Şeytan'ın Kurtuluşu" da bir görüntüyü açıklıyordu. Miğfer biçimindeki

*Sirenler: Yunan mitolojisinde, tatlı sesleriyle denizcileri büyüleyerek onların kaza yapmasına neden olan deniz kızları, doğa üstü yaratıklar. (Çev. N.)

resim ve reprodüksiyonunun pek başarıyla gerçekleşemeyeceği "Belirsiz insan" adlı bir başka resim de, başka bir esin kaynağından kaynaklanmıştı: bunlar bir kumaşın yapraklarında, dallarında, ağacın budaklarında, eski duvar yarıklarında kolaylıkla görülebilecek karaltılar arama zevkine cevap veriyordu. Şunda, şeytanın yüzü, bir kuşun dudaklarını, saçlarını, ensesini gagaladığı bir kadın yüzü, arkadan görülen bir sirenin kuyruğu, bir fil kafası, bir deniz aslanı, bir başka kadının yüzü, bir yıldız, diğer birçok yılan, bir kalp, bir tür öküz ya da manda başı, iyilik kötülük ağacının dalları ve reprodüksiyonda biraz göz ardı edilen ama gerçek bir Aşil kalkanı oluşturan yirmi kadar başka öge rahatlıkla görülüyordu. Sağ tarafın yukarısında görülen iki boynuzun orada bulunuş nedeni üzerinde durmak gerekirdi, onların oradaki varlığını Nadja'nın kendisi de açıklayamıyordu, çünkü gözünde hep böyle canlanmıştı ve onunla ilintili olan nesne, adeta, sirenin yüzünü inatla gizleyecek nitelikteydi (bu, kartpostalın arkasındaki resmin üstünde özellikle etkileyiciydi). Gerçekten de, birkaç gün sonra Nadja bana geldiğinde, hiçbir zaman Henri Matisse'e ait olmayan, benim hep sevdiğim ve bir demiryolu işaretini çağrıştıran tepeliği yüzünden de hep korktuğum ama, Nadja, yalnızca kitaplığın içinde gördüğü için göremediği, boynuzları büyük bir Gine maskesinin boynuzlarını gördü. Aynı vesileyle Braque'nin* bir

*Braque (Georges), Fransız ressam (1882-1963). Önceleri Matisse'nin etkisinde kalarak, fovizm akımını temkinli bir biçimde uyguladı. Picasso'yla tanışması sonucu, Picasso'yla birlikte kübizm akımını başlattı. Ölçülü renklerle bölünmüş, titrek fırça vuruşlarıyla, Kübizm'deki anlaşılmazlığı çözerek, gerçeği bütünsel bir anlayışla yeniden kurdu. Şablon, yapıştırma kağıtlar gibi başka tekniklerden de yararlandı. Şiir ve asanatsal yaşamının ayrılmaz bir parçasıydı. Özdeyişlerini *Jour et Nuit* (Gece ve Gündüz) adlı defterlerinde topladı. (Çev. Notu).

tablosunda *(Le Joueur de la Guitare)* [Gitar Çalan Adam] kafamı her zaman karıştıran, kişide, dıştaki ipleri ve çiviyi, Chirico'nun üçgen tablosunda *(Angoissant Voyage* ya da *l'Enigme de la Fatalité)* [Sıkıntılı yolculuk ya da Yazgının bilmecesi] ünlü ateşten eli farketti. Koni biçiminde, kırmızı mürver fidam özü ve sazdan yapılmış bir Yeni-Bretanya maskesi "Bak hele, Chiméne!"* diye bağırmasına neden oldu, oturan bir kızılderili şef heykeli ona ötekilerden daha korkutucu göründü: Max Ernst'in anlamı çok ağır olan bir tablosunda *(Mais les hommes n'en sauront rien)* [İnsanların bundan haberi hiç olmayacak] düşüncelerini uzun uzun açıkladı ve bunu, tualin arkasında yer alan ayrıntılı lejanda tümüyle uygun düşen biçimde yaptı; topladığım bir başka fetiş, onun gözünde dedikodu tanrısıydı; Paskalya adalarından bir diğer nesne, sahip olduğum ilk yerli eşyası ona: "Seni seviyorum, seni seviyorum." diyordu. Nadja, bütün mitolojik kişilerin içinde kendine en yakın bulduğu izlenimine kapıldığı Melusine'in çizgileriyle kezlerce ortaya çıkmıştı. Hatta ne pahasına olursa olsun, kuaförünün, saçlarını, alnın tepesinde bir yıldız bırakacak şekilde beş tutama ayırmasını sağlayarak, bu benzerliği olabildiğince gerçek yaşama taşımaya çalıştığını görmüştüm. Saçları, bunun dışında kulaklarının önünde koç boynuzu gibi kıvrılarak son bulacaktı; bu boynuzların kıvrımı da sık sık uyguladığı modellerden biriydi. Bedeni, büyülenmiş bir yılanın uzandığı bir "Mazda" (Nadja) lambasıyla oluşturulan bir kelebek görüntüsüyle ortaya çıkmak

*Chiméne: Corneille'nin Le Cid adlı yapıtının kadın kahramanı. Şiirin yarattığı en güzel kadın tiplerinden biri olan Chiméne, yaygın anlamda tutkuyla görev arasındaki yoğun mücadeleyi simgeler. (Çev. Notu).

hoşuna gitmişti (o zamandan bu yana, büyük bulvarlardaki gök kuşağını andıran bir ışıkta, hareketli iki koçun toklaştığı eski "Vaudeville" tiyatrosunun hemen hemen bütün alınlığını kaplayan, ışıklı "Mazda" afişinin bir yanıp bir sönmesine allak bullak olmadan bakamadım). Nadja'nın, son karşılaşmamızda gösterdiği, o sırada henüz bitmemiş olan ve herhalde, içine sürüklendiği karışıklıkta kaybolan son resimler tümüyle bir başka bilginin varlığını kanıtlıyordu. (Tanışmamızdan önce, Nadja hiç resim yapamamıştı.). Orada, bir masada, açık bir kitabın önünde, kül tablasında bir sigara, dumandan bir yılan çıkarıyor, çok güzel bir kadının elleri arasında zambakları tutabilmek için parçalara ayrılmış bir dünya haritası ... Nadja'nın "hepsinin içinde en güzeli olduğunu" söylediği ve parçalarla elin erişemeyeceği bir uzaklıkta tutturulmuş "*insana değin reflektör*" olarak adlandırdığının inişini sağlamak için gerçekten herşey tasarlanmıştı.

.....

Nadja'yla uzun zamandır anlaşamaz olmuştum. Doğrusunu söylemek gerekirse, en azından yaşamın yalın olaylarını düşünüş tarzında belki de hiçbir zaman anlaşamadık. Kısacası, o, hiçbir şeyi göz önünde bulundurmamayı, saati dert etmemeyi, yerine getirmek istediği gereksiz önerilerle, benim son derece önem verdiğim öneriler arasında hiçbir fark gözetmemeyi, geçici ruh hallerimi ve onu en kötü dalgınlıklarından kurtarmak için çektiğim küçük ya da büyük sıkıntıları önemsememeyi yeğlemişti. Yaşamının en acınası beklenmedik olaylarını en küçük bir ayrıntıyı benden esirgemeden anlatırken –bunu söylemiş-

Başın eğilmesini değiştirebilecek tarzda...
S. 104

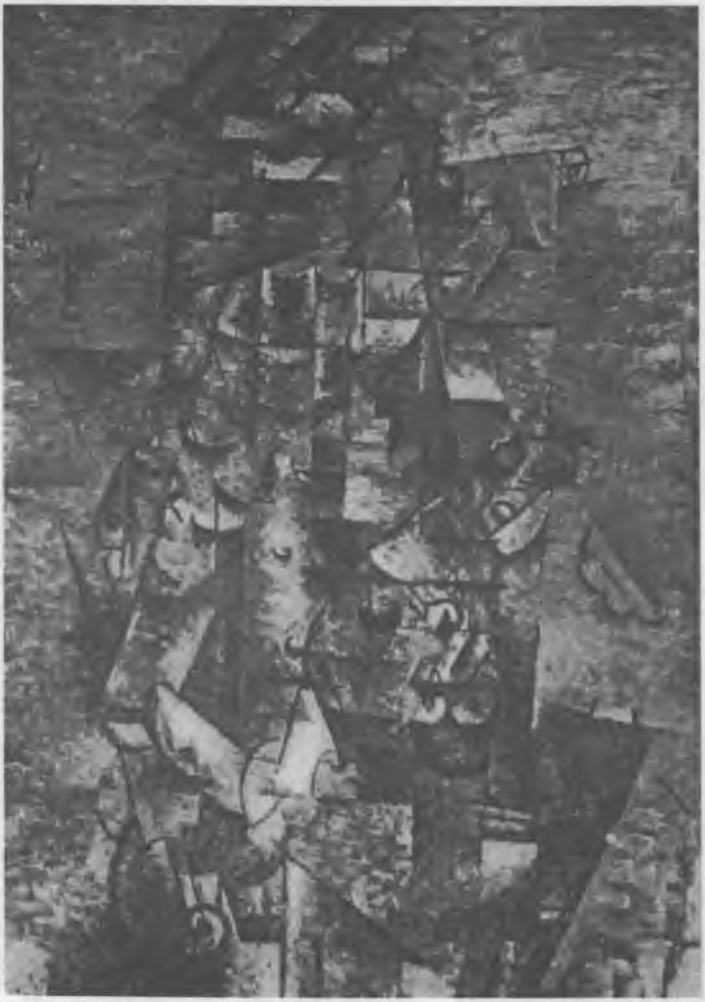

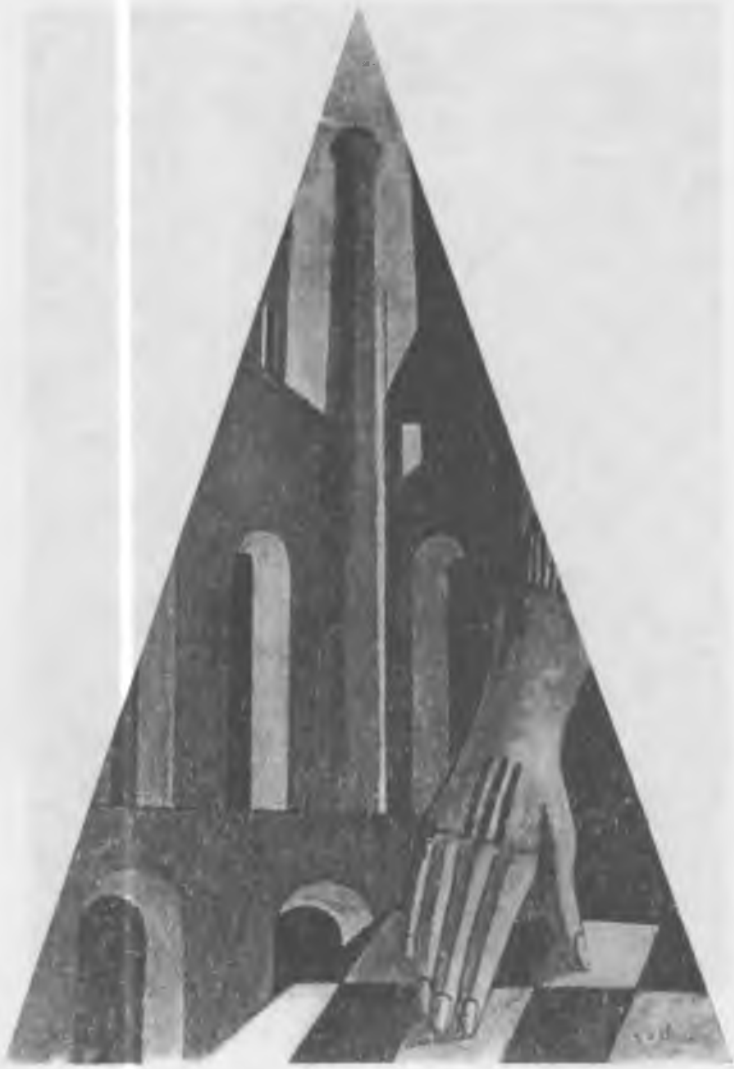
Nadja'nın resimleri.
S. 104

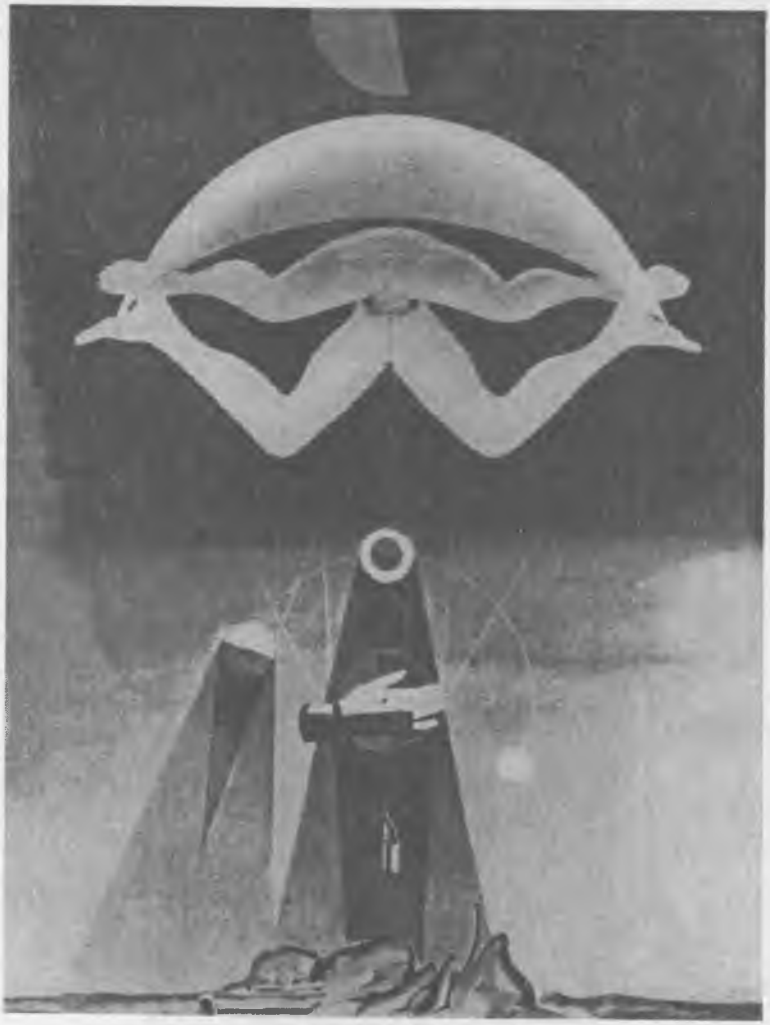
Kartpostalın arkasında... S. 105

Her zaman kafamı karıştıran kişide
dıştaki ipleri ve çiviyi. S.105

Sıkıntılı yolculuk ya da yazgının bilmecesi.
S. 105

İnsanların bundan haberi hiç olmayacak.
S. 106

Chiméne. S.106

Seni seviyorum, seni seviyorum.
S.106

tim– orda burda bazı yersiz cilveler yaparken, beni kaşlarım iyice çatılmış bir halde bekleterek küçük düşürürken sıkılmamıştı; başka denemelere de girişmek istedi, çünkü, doğal olarak, onun *doğal olması* söz konusu değildi. Kaç kez, artık dayanamayarak, onu, gerçek değerindeki bir düşünme tarzına getirme umudumu yitirerek, ertesi gün, kendisi umutsuz olmadığı zaman, yapmasını bildiği gibi bana sitem etmesine ondan özür dileyerek onu yeniden görmeye razı olarak, kaçarcasına gittim. Bu tatsız durumlarda, beni giderek daha az idare ettiğini; bunun, dayanağı olmayan nedenler ileri sürerek ağırlaştırdığı, şiddetli tartışmalar olmadan sona ermediğini itiraf edeyim. Vereceğinden daha fazlasını elde etmeyi asla istemeden, onun hareket ettiğini, hareketsiz durduğunu, konuştuğunu, sustuğunu, uyuduğunu ya da uyumadığını görmek bol bol yeterliyken, kendi hesabıma, bir insanın yaşamında yaşanabilecekleri oluşturanın hiç biri yoktu, asla da varolmamıştı: bu, kesinden de kesindi. Nadja'nın sahip olduğu ve her şeyin büyük bir hızla yükseliş ve düşüş görünüşüne büründüğü dünyaya bakılacak olursa, başka türlü olamazdı. Ama bunu *a posteriori* değerlendiriyorum ve başka türlü olamayacağını söyleyerek, düşünmeden ileri atılıyorum. Duyduğum birkaç arzuyla, birkaç yanılsama da olabilir, onun bana önerdiğinin düzeyinde değildim belki de. Peki ama, o ne öneriyordu? Önemli değil. Burada mucizenin gerçekleşmesini yalnızca aşk, anladığım anlamda -dolayısıyla gizemli, olasılıktan uzak, biricik, insanı alt üst edecek ve yadsımamayacak aşk -kısacası yalnızca sarsılmaz aşk sağlayabilir.

Birkaç ay önce bana gelip Nadja'nın delirdiğini söylediler. Söylendiğine göre, kaldığı otelin koridorlarında yaptığı garip hareketlerin ardından Vaucluse akıl hastanesine kapatılmak zorunda kalmıştı. Benim dışımdakiler, daha önce olanların ardından kaçınılmaz çözüm yolu olarak görülmesi engellenemeyen bu olay üzerinde gereksiz yere uzun uzun yorumlar yapacaklardır. En uyanıklar da, Nadja'yla ilgili anlattıklarımda, daha önce sayıklamayı andıran düşüncelerin payına düşeni araştırmak için hemen paçaları sıvayacaklar, belki de onun yaşamına karışmama -pratikte, bu tür düşüncelerin geliştirilmesine elverişli bir karışma- korkunç belirleyici bir değer mal edeceklerdir. "Ya! demek öyle"lerden, "Görüyorsunuz ya"lardan, "Ben de kendi kendime aynısını söylüyordum"lardan, "Bu koşullarda"lardan yana olanları, gerzeğin dik âlâsı olanları bir tarafa bırakmayı yeğleyeceğimi söylemek gereksiz. Asıl önemlisi, Nadja açısından bir tımarhanenin içerisiyle, dışarısı arasında çok büyük bir fark bulunacağını sanmamamdır. Ne yazık ki, her şeye karşın, kilidin içinde döndürülen bir anahtarın kulak tırmalayıcı sesi, bahçenin dokunaklı görünüşü, ayakkabınızı boyatmak istemediğiniz zaman, şu zır cahil alnı ve dik kafalı tavrı, belirgin özellikleri olan Sainte Anne'deki profesör Claude gibi ("Sizin kötülüğünüz isteniyor, değil mi? –Hayır efendim– Yalan söylüyor, geçen hafta kendisine kötülük yapılmak istendiğini söylemişti" ya da: "Sesler mi duyuyorsunuz, pekala! Bunlar benimki gibi mi sesler? –Hayır efendim– Tamam, halüsinasyonları var" vb...) sorular soran insanların küstahlığı, öteki üniformalardan ne daha az, ne de daha iğrenç üniforma, bu tür bir ortama uyum sağlayabilmek için bile, gerekli çaba –çünkü, ne de olsa orası da bir

ortam ve bu tür bir ortam; bir ölçüde oraya uyum sağlanmasını gerektirir– nedeniyle yine de fark olması gerekir. Islahevlerinde haydut üretildiği gibi tımarhanelerde de deli üretildiğini bilmek için, ille oralara girmek gerekmez. En küçük bir suçta, kamu adabına ya da düşüncesine aykırı ilk kusurda, toplum muhafaza araçları denilen bu araçların, birlikte bulunmaktan yalnızca zarar görecek, diğer insanlar arasındaki bir insanı alaşağı etmesinden, özellikle de, ahlaki ya da pratik duyusu kendisininkinden daha iyi oturmuş olanlarla ilişkiden sistematik bir biçimde yoksun etmesinden iğrenci var mıdır? Gazetelerden, son uluslararası psikiyatri kongresinde, ilk oturumdan itibaren, oradaki bütün delegelerin günümüzde de akıl hastanelerinden, bir zamanlar manastırlarda olduğu gibi, artık kolayca çıkılmamasını; hiçbir zaman yapacak bir işi olmayan ya da artık yapacak bir işi olmayan insanların yaşam boyunca orada tutulmasını; inandırılmak istendiği gibi genelde kamu güvenliğinin söz konusu olmasına ilişkin süregelen genel kanıyı giderek yok etmek için anlaştıklarını öğreniyoruz. Ve her bir ruh doktorunun çığlıklar atması, bir iki salıverme olayını alacak hanesine yazıp, özellikle, büyük gürültüler koparark bazı ağır hastaların özgürlüğe erken ya da yanlış anlama sonucu dönmesinin neden olduğu felaket örnekleri üretmesi. Sorumlulukları, benzeri bir serüvende az çok angaje olduğundan, kuşku duydukları durumda, vazgeçmeyi yeğlediklerinin duyulmasını sağlarlar. Ne var ki, bu biçimiyle, sorunun kötü sorulduğu kanısındayım. Şimdiki haliyle akıl hastanelerinin ortamı, orada kalanlar üzerinde en moral bozucu, sağlığa en zararlı etki yapmaktan geri duramaz ve bu, oradakilerin güçten düşmesine yol açan, başlangıçtaki nedenler

doğrultusunda olur. Her türlü talebin, her türlü protestc hareketinin, her türlü hoşgörüsüzlüğün sizi yalnızca geçimsizlikle (çünkü akla, sağduyuya ne denli aykırı olursa olsun, bu yerde, sizden, geçimli olmanız istenir) suçlamakla sonuçlanacağı, size karşı yeni bir semptomun oluşturulmasından başka bir işe yaramayacağı için daha da karmaşıklaşacak bu durum, iyileşmenizi –dışarıda hala sürerse– engellemenin yanısıra durumunuzun düzelmesine de izin vermeyecek ve onun hızla ağırlaşmasına yol açacak niteliktedir. Akıl hastanelerinde izlenilebilen son derece üzücü ve çoğu kez tek bir hastalığa yönelik olmayan bu gelişmeler bundan kaynaklanmaktadır. Akıl hastalıkları konusunda, hemen hemen kaçınılmaz olan, ağır durumdan müzmin duruma geçiş sürecinin geçersizliğini ilan etmek gerekir. Psikiyatrinin olağanüstü ve geç doğmuş çocukluğu göz önüne alındığı zaman, bu koşullar altında, hiçbir düzeyde tedavinin gerçekleştirilmesinden söz edilemez. Zaten en bilinçli ruh doktorları bunu dert bile etmez sanıyorum. Kamuda, işlenir işlenmez suç unsuru niteliği kazanan ve nesnel bir gözleme yol açan sıradışı bir eylem, ötekilerden bin kez daha ürkütücü olan tutuklamaların kaynağını oluşturduğuna göre, duymaya alıştığımız anlamıyla, keyfi tutuklama yoktur artık. Oysa, bana göre bütün kapatılmalar keyfidir. Bir insanın özgürlüğünden yoksun bırakılma nedenini görememeyi sürdürüyorum. Sade'ı içeriye kapattılar, Nietzche'yi içeriye kapattılar; Baudelaire'i içeriye kapattılar. Gece gelip evinizi basmaktan, size zorla deli gömleğini geçirmekten ya da, sizi zaptetmeye yarayan diğer her türlü tarzdan oluşan işlem, cebinize bir tabancayı sokuşturuvermekten ibaret olan polis işlemine layıktır. Ben delirseydim ve birkaç gündür tı-

marhaneye kapatılmış olsaydım, beni ellerine geçirenlerden birini, tercihen doktoru soğukkanlılıkla öldürmek için krizimin bana sağlayacağı bir yatışmadan yararlanırdım. En azından, zırdeliler gibi, tek kişilik bir kompartımanda yer alma şansını elde ederdim. Belki de beni defederlerdi.

Genelinde psikiyatriye, psikiyatrinin marifetlerine ve görkemine duyduğum tiksinti öyle yoğundu ki, Nadja'nın başına neler geldiğini sormaya henüz cesaret edememiştim. Onun ve onun türünden birkaç kişinin geleceği konusunda neden kötümser olduğumu söyledim. Özel bir klinikte, zenginlere gösterildiği gibi tam bir özenle bakılan, ona zarar verebilecek hiçbir sıkışıklıkla karşılaşmadığı gibi, tam tersine dostların varlığıyla uygun bir sürede toparlanan, istekleri elden geldiğince yerine getirilen, hissettirmeden gerçekliğin kabul edilir bir yanına geri döndürülen, bu sağlanırken de hiçbir şekilde acele edilmemesi gereken ve rahatsızlığının kaynağına kendi kendine inmesi için çaba gösterilen, belki ileri gidiyorum ama yine de bunların tümü, onun bu kötü yoldan dönmüş olacağına inanmamı sağlıyordu. Ne var ki Nadja yoksuldu; bu da, yaşadığımız dönemde, sağduyunun ve iyi geleneklerin aptal yasasının kurallarına hiç de uygun olmamayı aklından geçirir geçirmez hüküm giymesine yetmişti. Üstelik o yalnızdı. Son kezde, eşime, telefonda: "Bazı anlarda bu denli yalnız olmak korkunç. Dost olarak yalnızca sizler varsınız" demişti. Güçlüydü ama kendisine ait olan düşüncede, onu psikolojik açıdan aşırı sağlıklı tutmaktan, diğerlerinin ilerlemesi için aşırı yardımcı olmaktan başka bir iş yapmadığım bu düşüncede, herkesin de olabileceği gibi

zayıftı: Şöyle ki, şu ölümlü dünyada, bin bir ve en zor vazgeçişlerle edinilen özgürlük, verildiği dönemde kısıtlama, hiçbir tür faydacı hesap yapılmaksızın kendisinden yararlanılmasını ister; bu böyledir, çünkü kısaca, en yalın devrimci biçimiyle kavranan –ki, o da herkesin sahip olduğu araçlara göre, bunda anlaşmaya varalım, her yönden daha az, insani özgürlüğe kavuşma değildir– insani özgürlük, hizmet edilmeye yaraşan tek dava olarak varlığını sürdürmektedir. Yalnızca imgeleminde değil, bilincin yanlış bakış açısından, daha da tehlikelisi, kafadan sonra mantığın –yani en nefret edilecek hapishanenin aralanmış parmaklıkları arasından bir kolunu geçirerek, göz önünde bulundurmasının uygun olacağı, her insanın çevresinde özel bir komplo kurulması gerektiğini göstererek olmasa da, Nadja özgürlüğe hizmet etmek için yaratılmıştı. Onu belki de bu son girişim yolunda dizginlemeliydim ama önce, onun koştuğu tehlikenin bilincine varmam gerekirdi. Oysa, onun –daha önce gönderme yaptığım– ve ne de olsa arkadaşlarımın, benim, sonuçta, bir bayrak geçerken –kafamızı çevirmekle yetinerek– doğru durduğumuz her fırsatta, aklımıza eseni yapmayarak, kendimizde, lanet olası birkaç "suç" işleme gibi bir zevke izin vermeyerek vb... şu korunma içgüdüsünün lütfunu yitirebileceğini ya da, yitirmiş olabileceğini hiç varsaymamıştım. Bu benim sağduyumu onurlandırmıyorsa da, birçok hareketin yanı sıra Nadja'nın, bana, "Henri Becque"* imzalı ve ona öğütler

*Becque (Henry): Fransız tiyatro yazarı (1837-1899). Başarı kazanmış ya da kazanamamış vodvilleri, komedileri vardır. *Kargalar* yapıtı gerçekçi tiyatronun başyapıtlarındandır. Ayrıca şiirler, özyaşamsal denemeler yazmıştır. (Çev. Notu).

Fotoğraf: Henri Manuel

Tıpkı Sainte-Anne'da Profesör Claude gibi.
S.117

"Buğdayın Özü", Nadja'nın resmi.

Fotoğraf: J. - A. Boiffard

Büyük bulvarlarda ışıklı Mazda afişi.
S.106

Fotoğraf: André Bouin, 1962

Becque'in Villiers alanındaki büstü.
S.126

veren bir kağıt uzatması kadar da şaşırtıcı görünmediğini itiraf edeyim. Bu öğütler bana zararlı görünseydi: "Akıllı bir adam olan Becque'nin sana bunları söylemesi olanaksız" demekle yetinirdim. Ama Becque'in Villiers alanındaki büstünün Nadja'yı çektiğine, Nadja onun yüzünün ifadesini sevdiğine göre, onunla bazı konularda aynı kanıda olabilmesini ve buna önem vermesini anlıyordum. Hiç olmazsa bunda, bir azize ya da herhangi bir kutsal kişiye ne yapılması gerektiğini sormaktan daha akılsızca bir soru yoktu. Nadja'nın göz ucuyla baktığım ve her türden şiirsel metinler gördüğüm mektuplarında da benim için tehlikeli olabilecek bir öğe olamazdı. Kendimi savunmak için yalnızca birkaç sözcük ekleyeceğim. *Deli-olmamakla* delilik arasında çok iyi bilinen sınır yokluğu, beni onun ya da ötekinin olgusu olan düşüncelere ve algılara farklı bir değer vermeye itmiyor. En tartışmalı gerçeklerden çok çok daha anlamlı ve ağır kapsamlı safsatalar vardır: onları safsata olarak geçersiz kılmak, büyüklükten ve yarardan yoksun olmak demektir. Bunlar safsata da olsalar, en azından kendime atılabilmemi, en uzak yerden kendimi karşılamaya gelene, her zaman dokunaklı olan "Kim yaşıyor?" sorusuna atılabilmemi onlara borçluyum. Kim yaşıyor? Siz mi yaşıyorsunuz Nadja? Öte dünyada tüm öte dünyanın bu olduğu doğru mu? Sizi duymuyorum. Kim yaşıyor? Yalnızca ben mi? Kendim mi?

Kitap gibi bir şeyler hazırlayacak zamanı olan, sabrı tükendiğinde bu nesnenin yazgısıyla ilgilenme ya da, her şeye karşın, bu nesnenin ona hazırladığı yazgıyla ilgilenme olanağı bulan her insam kıskanıyorum (bu, bir konuşma tarzıdır). O insan, ilerlerken, ondan vazgeçmesini sağlayacak bir tek gerçek fırsatın çıkmadığına inanmamı beklemesin! Aldırmayacaktı; biz de bunun nedenini söylemeyi lütfetmesini bekleyebilirdik. Girişmek isteyebileceğim uzun soluklu işte, yaşamı sevdiğim ve kendini sunduğu şekliyle yaşamın, insanın soluğunu kesecek yaşamın gözünde tüm değerimi yitireceğimden fazlasıyla eminim. Bizatihi basılı bir cümlede birden ortaya çıkan aralar, konuşurken, özetleme yapmamın söz konusu olamayacağı önermelerin altına çekilen çizgi, çözümü bekletilebileceğine inanılmış olan bir sorunun verilerini bir günden ötekine ya da diğerine baştan aşağı karıştıran olayların tam anlamıyla silinmesi, en somut anılar kadar yayınlamayı düşündüğümüz en uzak düşüncelerin zaman boyunca yüklenip bıraktığı belirsiz duygu katsayısı, bu son satırları, kitap şöyle bir karıştırılacak olursa, iki sayfa önce bittiği görünen satırlardan ayıran ara, üzerine eğilecek halimin kalmamasına neden oldu*. Bu, aceleci bir okur, hatta bir di-

* Gerçekten de, daha geçenlerde, işim gücüm olmadığı için, Marsilya'daki Eski-Liman rıhtımında, güneşin batmasından az önce, giderek azalan ışıkta, tuvalinin üstünde ustalıkla ve hızla mücadele veren titiz bir ressam gördüm. Güneşe tekabül eden leke, güneşle birlikte yavaş yavaş batıyordu. Sonunda lekeden geriye bir şey kalmadı. Ressam, birden, çok geç kaldığını anladı. Bir duvardaki kırmızılığı yok etti, suyun üstündeki bir iki ışıltıyı sildi. Kendisine göre bitmiş, bana göre de yeryüzündeki en bitmemiş tablo çok hüzünlü ve çok güzel geldi.

ğer için çok kısa, üstünde durulmayabilecek bir araydı ama, bana göre ölçülemez ve paha biçilemez olduğunu söylemem gerekir. Sesimi nasıl duyurabilirdim? Bu öyküyü, sahip olduğuma inandığım sabırlı ve yansız bir gözle okusaydım, var olan "kendim" duyguma sadık kalmak için, geride nelerin kalmasına izin vereceğimi hiç bilmiyorum. Bilmek de istemiyorum. Ara veriliş tarihi olan Ağustos sonundan, beni, bu kez, zihnimden çok yüreğimi ilgilendiren bir heyecanın yükü altında iki büklüm olmuş bir halde bulan öykünün, beni tir tir titretirken bırakmaya razı gelerek içimden koptuğu Aralık ayına dek, saklı tuttuğu en güzel umutları, sonra -isteyen inanır- bu umutların bizzat gerçekleştirilmesini, eksiksiz gerçekleştirilmesini, evet, bu umutların gerçeğe uymayan bir şekilde eksiksiz gerçekleştirilmesini iyi, kötü yaşadığımı -yaşanılabildiği gibi- düşünmeyi yeğliyorum. Bu nedenle oradaki sesin insani bir tarzda yükselebileceği kanısındayım, bu nedenle vazgeçmiyorum çok az sayıdaki birkaç vurgulamadan. Nadja, Nadja'nın bedeni o denli uzaktayken... Diğer birkaç kişinin yanı sıra. Ve Harika tarafından getirilen, kim bilir, daha önce yeniden gözden geçirilen... Bu kitabın ilk sayfasından son sayfasına dek, inan olsun, en küçük bir şekilde değişmeyecek olan Harika'da, kulaklarım ona ait olmayan bir adla çınlıyor.

.....

İşe, bu öykünün de göndermiş olduğu bir çok yeri yeniden görmekle başladım: gerçekten de, bazı kişilere ve nesnelere olduğu gibi, özel bir bakış açısıyla yakaladığım fotoğraf görüntülerini de vermeyi önemsiyordum. Bu fırsatla, hemen hemen birkaç istisna dışında, onların, girişimime karşı kendilerini savundukları ayırdına vardım; öy-

*le ki Nadja'nın benim isteğime göre resimlendirilmiş bölü*mü yetersiz kaldı: sıkıcı kazık duvarlarla çevrilmiş Becque, Théatre Moderne'in tetik duran yönetimi, Fransa'nın hiçbir şehrinin olmadığı kadar ölü ve düş kırıklığına uğratan şehri Pourville'i, *l'Etreinte de la Pieuvre*'ü anlatan ne varsa, hemen hemen tümünün yitip gitmesi; bu kitapta pek söz konusu değilse de, Grevin müzesinde, jartiyerini tutturmak için karanlıkta gizleniyormuş gibi yapan ve değişmeyen pozuyla, gözlere: kışkırtmanınkiyle* aynı gözlere sahip, bildiğim tek heykel olan, kadın görünüşündeki bu şahane tuzağın fotoğrafını çekme iznini elde etme olanağı olmasa da, bunu özellikle istiyordum. Bonne-Nouvelle Bulvarı, ne yazık ki Paris'te olmadığım, "Sacco-Vanzetti" denilen eşsiz talan günlerinde, karışıklık konusunda aradığım ve bana - aşkın ya da devrimin en mutlak

*O güne değin Nadja'nın bana karşı tavırlarında, örnek olarak aklımın bir köşesine yazacağım bir tek bu olayda az, çok bilinçli yıkma uygulamasından kaynaklananların hiç birini yaydığım olmamıştı: bir akşam Paris'te, Versailles yolunda otomobil sürerken, yanımda bir kadın vardı, Nadja'ydı ama bir başkası da, hatta bir başkası gibi de olabilirdi, değil mi ; ayağını, gazın üstündeki ayağımın üstüne basarken, elleriyle gözlerimi kapamaya çalışarak, sonu gelmeyen bir öpüşmenin sağladığı unutuş içinde, artık birbirimiz için, hiç kuşkusuz sonsuza dek varolmamızı isterken tam gaz giderek güzelim ağaçlarla kucaklaştık. Gerçekten de, ne büyük sınavdı aşk için. Bu isteğe uymadığımı eklemeye gerek yok. O sıralarda ne durumda olduğumu biliyorsunuz, bildiğim kadarıyla hemen hemen hep Nadja'ylaydım. Aşkın ortak bir keşfinin o sırada bizi sürüklediği durumu bana çarpıcı bir biçimde gösterdiği için ona az teşekkür borçlu değilim. Tüm koşullarda benzer bir girişime giderek daha az direneceğimi hissediyorum. Bu son anı da bana gerekliliği hemen hemen anlamamı sağlayana saygı göstermekten daha fazlasını yapamam. Birbirinden herşeyi anlamının ortaya sürülmesi ve geride kalanların tümünün yadsınmasını beraberinde getirmesi koşuluyla, benzer bekletilene boyun eğenlere olduğu gibi bana da işaretlerini verdiğine inanmaya direttiğim en büyük noktalardan biri olarak ortaya çıkarak, adeta beklentime cevp verirken; Bonne-Nouvelle bulvarı, yeniden badanalanmış sinemalarının alınlıkları, o zamandan bu yana, sanki Porte Saint Denis kapanmışcasına hareketliliğini yitirirken, artık bekleyebilen ve birbirinden her şeyden korkan çok ender bazı kişiler her zaman, aşırı meydan okuma güçlerinden tanınacaktır. En azından ideal bakımdan bu vahşi otomobilin direksiyonunda çoğu kez gözlerim bağlı otururum. Kellem, ağırlığınca altın ettiğinde ve beni gizleyerek devasa bir tehlikeye atılacak dostlarımın evinde bir sığınak bulacağımdan ne kadar eminsem onlar bana yalnızca bu trajik umut için borçlular aşk konusunda da, sağlanan bütün koşullarda, bu gece gezmesine yeniden başlamamın söz konusu olamayacağına da o kadar eminim.

Fotoğraf: Henri Manuel

Kitap gibi bir şeyler hazırlamaya
zamanı olan... S.127

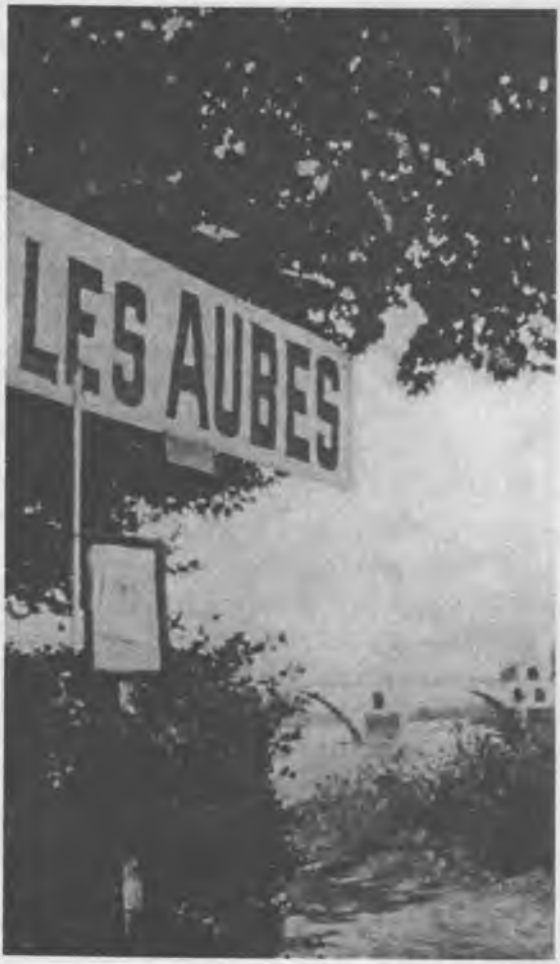

Fotoğraf: Pablo Volta, 1959

Grevin Müzesi'nde. S.129

Eğrelti otu gözlerim. S.93

Fotoğraf: Valentine Hugo

Kocaman bir tabela. S.134

anlayışı söz konusu olsa ve geri kalan dünümün yadsınmasını beraberinde getirse de Théatre du Masque (Mask Tiyatrosu., -Çev) olan ve her zaman, evimden az uzaklıktaki Fontaine sokağındaki Théatre des Deux Masques'in (İki Mask Tiyatrosu., -Çev) yeniden doğduğunu ve yeniden öldüğünü gördüm vb.... Şu iğrenç bahçıvanın dediği gibi "Tuhaf". Ama, insanı ayakta uyutan bu öykü, dış dünyada böyle oluyor eğil mi? Hava böyle oluyor, kazma kürek yaktıran hava.

"Bir şehrin" hatta hayatta olabilmek için havanın işlevi neyse, düşünüşümde de aynı işlevi görecek bir elementin zoruyla oturduğum soyut ve yüzeysel gerçek şehrin "biçiminden" dolayı ortaya çıkacaklar üzerine kafa yoracak olan ben değilim. Bu saatte, onun, öteki olduğunu, hatta kaçıp gittiğini görürken hiç yazıklanmıyorum. O, barikatlarının dalgalanan deli otlarında, bir kadınla bir erkeğin sevişmelerini kayıtsızca sürdürdüğü odalarının perdelerinde düşlere dalarken kayıyor, yanıyor, yok olup gidiyor. Papalar Sarayı'nın kış geceleri ve insanın yüzüne kamçı gibi vuran yağmurlar görmediği, yaşlı bir köprünün bir çocuk şarkısının notalarıyla göçüp gittiği, çok güzel ve aldatıcı olmayan bir elin, yakın bir zamanda, bana LES AUBES sözcüklerinin yazılı olduğu, gök mavisi kocaman bir tabla çizdiği Avignon kıyısındaki şaşırtıcı uzantısına karşın, sınırları cesaretimi kıran, bu düşünsel manzarayı taslak halinde bıraktım. *Bitmiş'in* kalbine bir yıldız ekmeme yarayan bu ve bütün diğer uzantılara karşın. Seziyorum ve bu, daha önce sezdiğimden daha erken gerçekleşmiyor. Yine de, önlem almak gerekirse, yangında kalanı kurtarmak için kaybedilenlere razı olmak gerekirse ve yalnızca razı olmaksa, ben bu işte kesinlikle yokum. Yalnızca tanıt-

layıcı eylemlerimi esinleyen canlı ve sesli yüce bilinçaltının bana ait olanların tümünü sonsuza dek elimde tutmasını dilerim. Burada ona yeniden verdiklerimi geri alma şansımı alabildiğine yok ediyorum. Bir kez daha, ondan başkasını tanımak istemiyorum, ondan başkasına güvenmemek istiyor ve gözümde olabildiğim ve beni, gece balyalarına çarpmaktan koruyan parlak bir noktaya bizzat gözlerimi dikerek, hemen hemen hiç sıkıntıya girmeden engin dalga kıranlarında bir uçtan ötekine gitmek istiyorum.

Bir zamanlar bana son derece aptal, son derece sıkıcı, son derece heyecan verici bir öykü anlatıldı: Bir gün adamın biri otele gitmiş, bir oda istemiş. 35 no.lu odayı vermişler. Adam birkaç dakika sonra yeniden aşağıya inip anahtarı resepsiyona verirken: "Kusura bakmayın, demiş, belleğim çok zayıftır. Otele döndüğüm her kezde izin veriniz adımı söyleyeyim: Bay Delouit* - Peki efendim." Adam gitmiş, bir süre sonra geri döndüğünde, danışmanın kapısını aralayıp: "Bay Delouit, demiş. -35 numara. - Teşekkür ederim." Bir dakika sonra, olağanüstü telaşlı, üstü başı kan ve çamur içinde, suratı darmadağın bir adam danışmaya başvurmuş: "Bay Delouit. - Nasıl Bay Delouit? Bize numara yapmayın. Bay Delouit az önce odasına çıktı. - Özür dilerim, o benim... Pencereden düştüm. Lütfen oda numaramı söyler misiniz?."

.....

Benim de sana anlatma isteğine boyun eğdiğim öykü buydu, o zaman seni yeni yeni tanıyordum, artık anımsamayan ama bir rastlantı sonucu bu kitabın başlangıç bölü-

*Bu adın nasıl yazıldığını bilmiyorum.

müyle tanışan sen, son derece yerinde, son derece şiddetle ve son derece etkili bir tarzda bana müdahale etmiştin; hiç kuşkusuz hatırlatmak içindi onun "kapı gibi kendi kendine kapanması" nı istediğimi ve bu kapıdan asla senden başkasının girdiğini görmeyeceğim. Senden başkasının girdiğini ve çıktığını. Burada söylediklerimin tümünden, "LES AUBES" a doğru uzanmış elinde yalnızca biraz yağmurdan başkasını görmeyen sen. Aşka ilişkin, "sarsılmaz haliyle" tek aşka ilişkin bu saçma, geri alınamaz cümleyi yazdığım için beni çok pişman eden sen. Beni dinleyenlerin tümüne göre, bir zatiyet değil, bir kadın olan sen; Chimére olman için bana dayatılanlara ve senin dayattıklarının tümüne karşın, bir kadın olarak hiç bir şey olmayan sen. Yaptıklarının tümünü hayran olunacak bir şekilde yapan; göz kamaştırıcı nedenleri, bence, saçmalıkla sınırdaş olmaksızın parlayan ve yıldırım gibi öldürücü bir şekilde düşen sen. Herhalde, sende sınanmayacak olanın kuvvetini bütün acılığıyla duymam için yoluma çıkarılan sen, en canlı yaratık. Kötülüğü yalnızca söylenenlerden tanıyan sen. Tabii ki, olağanüstü güzel olan sen. Her şeyin yeni ışıyan güne götürdüğü ve bununla bile artık bir daha göremeyeceğim sen...

Her zaman kendimi tanıdığım, adına orada burada yalnızca birkaç keşif girişiminde bulunabildiğim bu dahice aşkı sensiz ne yapayım? Dehaya gelince, onun nerede bulunduğunu, hemen hemen nelerden oluştuğunu bildiğimi sanıyor ve onu diğer bütün yakıcı istekleri elde edebilecek güçte görüyordum. Senin dehana körü körüne inanıyordum. Seni şaşırtıyorsa, bu sözcüğü üzülmeden geri ala-

mam. Ama o zaman onu hepten sürgüne göndermek isterim. Deha, bana bu işaretle görünen ve yanında olmayı kestiğim, akla yatkın, araya giren birkaç öğeden ne bekleyebilirim?

Bilmeyerek, bence en bildik olan şekillerin yanısıra, önsezimdeki birçok simgenin de yerine geçtin. Nadja, bu simgelerden biriydi ve onu benden gizlemen çok iyi oldu.

Bütün bildiğim, insanların yerini almanın sende son bulduğu, çünkü hiçbir şeyin senin yerini alamayacağı ve bence, muammaların bu sıralanışının, senin karşında ezelden beri sona ermesi gerektiğidir.

Sen benim için bir muamma değilsin. Beni muammadan sonsuza dek uzaklaştırdığını söylüyorum.

Varolmayı yalnızca kendi bildiğin gibi *varolduğuna* göre, belki de bu kitabın varolması çok gerekli değildi. Seni tanımadan önce belirtmek istediğim yaşamımda birden bire ortaya çıkışının, benim gözümde yararsız kılmadığı sonucun anısına, başka türlü karar verebileceğime inandım. Bu sonuç gerçek anlamını ve gücünü bile yalnızca senden aldı.

O, kocaman gözyaşı çalılıklarının ardında, kimi zaman senin bana gülümsediğin gibi gülümsüyor. "Bu da aşk" diyordun, çok haksız davranarak "Ya hep, ya hiç" dediğin de oluyordu.

Kendisini, ona karşı duran dünyayı savunmaya vererek ilk ve son kez silahlanan tutkunun bu formülünün tersini asla söylemeyeceğim. Olsa olsa, bu konuda, tutku olmak için, beni duyamayacak halde olması gerekmiyorduysa da, şu "hep"in niteliği üzerine aklımdan, sorular sormayı geçireceğim. Çeşitli hareketleri, kurbanı olduğum

ölçüde ve hiçbir zaman sözümü kesebilecek, var oluş hakkını elimden çekip alabilecek güçte olduğu ya da olmadığı ölçüde onu tanıma gururundan, onun karşısında ama yalnızca onun karşısında göstermek istediğim mutlak alçakgönüllülükten beni bütünüyle nasıl çekip çıkaracak? En katı, en gizemli yargı yerlerine havale etmeyeceğim. Üzerinde sağlanan bilmem hangi yanıltıcı gücün etkisiyle yeryüzünün seyrini ne kadar durdurmak istense, o kadar da "herkesin kendinin olan bu dünyada en iyi olduğuna inanmasına ve en iyi olmasını istemesine karşılık, iyi olanın bizzat bu dünyayı diğerlerinden daha iyi ifade etmekten başka bir iş yapmadığı"nı* yadsır.

.....

Burada yalnızca sevisel amaçlı göz önünde canlandırıldığı çok açık olan güzellik karşısında kaçınılmaz olarak belli bir tavır doğmaktadır. Hiçbir yanıyla durağan, "taştan rüyasına" hapsedilmiş değildi insan açısından, bu Odalıkların gölgesinde, yalnızca bir günü kapsadığını iddia eden bu trajedilerin dibinde yitip gitmemişti; olsa olsa az dinamik, yani, arkasından yeni bir delicesine koşturmaya başlamaktan başka yapacağı bir işi olmayan, bu delicesine koşuya boyun eğmiş, yeni bir kuşbaşı kardan daha şaşkın, kötü bir şekilde kucaklanmaktan korkarak, kendini öptürmemeye kararlı, ne durağan ne de devingendi seni gördüğüm gibi gördüğüm güzellik. Tıpkı yeniden söz edileceğine bütün benliğimle inandığım ve umut ettiğim sözü edilen saatte ve sözü edilen bir sürede seni bana sağlayanı gördüğüm gibi. O, Lyon garında sürekli sarsılan

*Hegel

ve hiçbir zaman gitmeyeceğini bildiğim, gitmeyen bir tren gibiydi. O, çoğunun hiç önemli olmadığı, ama, bir kesik kesik aralığı götürmeye yönelik olduğumuzu bildiğimiz *kesik kesik aralıklardan* oluşmuştu. Kendime veremeyeceğim kadar önem verdiğim. Düşünce, sahip olmadığı hakları hemen her yere yayar. Güzellik ne durağandır ne de devingen. İnsan yüreği sismograf gibi güzeldir. Sessizliğin krallığı... Bir sabah gazetesi her zaman haberleri vermeye yeter.

"X... 26 Aralık.- Ile de Sable'de yer alan telgraf istasyonundan sorumlu operatör, Pazar akşamı şu saatte... tarafından gönderilen mesajın bir bölümünü yuttu. Mesaj özellikle: "İyi gitmeyen birşeyler var" diyor ama; uçağın o anki durumunu belirtmiyordu; meydana gelen kötü atmosfer koşullarının ve intenferanslarının ardından, operatör ne bir cümleyi anlayabildi ne de yeni iletişime girebildi ".

"Mesaj 625 m. Dalga boyuyla iletildi; öte yandan, almacın gücü göz önüne alındığında operatör, uçağı, Ile du Sable'nin çevresinde 80 km. yarıçapında sınırlandırabileceğini sandı."

Güzellik ya İHTİLAÇLI olacaktır ya da olmayacaktır.

RESİM ALT YAZILARI DİZİNİ

		SAYFA
1-	Başlangıç noktası olarak Hôtel des Grands Hommes'u... (s.20)	13
2-	Manoir d'Ango. (s.20)	15
3-	Paris'te, Maubert Alanı'nda, Etienne Dolet'nin heykelinin beni her zaman baştan aşağı çektiğini ve bende dayanılmaz bir rahatsızlık uyandırdığını söylesem. (s.20)	21
4-	Paul Eluard. (s.23)	22
5-	Sözcükler: BOIS-CHARBONS (s.23)	27
6-	Birkaç gün sonra Benjamin Pêret buradaydı. (s.24)	28
7-	Şimdi Robert Desnos'u (...) görüyorum. (s.25)	29
8-	Hayır; çok güzel ve çok gereksiz olan Saint-Denis Kapısı bile değil. (s.31)	30
9-	Modern Tiyatro hakkında. (s.34)	32
10-	Modern Tiyatro hakkında. (s.34)	33
11-	Az önceki çocuk tek söz söylemeden içeriye girer. (s.40)	38
12-	Blanche Derval. (s.47)	39
13-	Beni en çok etkileyen bu filmin adı... (s.31)	41
14-	Saint-Queen'deki bit pazarına gitmiştim. (s.49)	42
15-	Kısacası, beyaz, yamuk, bu yarı silindir gibi... (s.49)	43
16-	Kadın eldiveni. (s.50)	44
17-	Humanité Kitabevi. (s.55)	52
18-	Nouvelle France'a. (s.64)	53
19-	Fabrikalar so.3 No'da oturan medyum Bn. Sacco. (s.67)	70
20-	...şarap satıcısına servisi dışarıya kurdurduk. (s.67)	71
21-	Kutsal Ekmek'e saygısızlık. (s.77)	78
22-	Karşımızda bir fıskiyenin suları... (s.72)	84
23-	Hylas'la karşılıklı konuşmalar. (s.73)	85
24-	Ben de tam o devirle ilgilenmiştim. (s.79)	90
25-	CAMEES DURS. (s.83)	91
26-	Magenta Bulvarı, Sphinx Hôtel'in önü. (s.86)	92
27-	... dikdörtgen maskenin dışındaki... (s.87)	98
28-	Orada, şatonun yukarsında, sağdaki kulede... (s.93)	99
29-	Aşıkların çiçeği. (s.97)	100
30-	İkimizin tasviri portresi. (s.104)	101
31-	Gerçek bir Aşil kalkanı. (s.105)	102
32-	Kedinin düşü. (s.104)	103
33-	Başın eğilmesini değiştirebilecek tarzda... (s.104)	108
34-	Nadja'nın resimleri. (s.104)	109
35-	Kartpostalın arkasında. (s.105)	110
36-	Her zaman kafamı karıştıran kişide dıştaki ipleri ve çiviyi. (s.105)	111

37- Sıkıntılı yolculuk ya da yazgının Bilmecesi. (s.105) 112
38- İnsanların bundan haberi hiç olmayacak. (s.106) 113
39- Chiméne. (s.106) 114
40- Seni seviyorum, seni seviyorum. (s.106) 115
41- Tıpkı Sainte-Anne'da Profesör Claude gibi... (s.117) 122
42- "Buğdayın Özü", Nadja'nın resmi. 123
43- Büyük bulvarlarda ışıklı Mazda afişi. (s.106) 124
44- Becque'in Viliers Alanı'ndaki büstü. (s.126) 125
45- Kitap gibi bir şeyler hazırlamaya zamanı olan... (s.127) 130
46- Grévin Müzesi'nde. (s.129) 131
47- Eğrelti otu gözlerim. (s.93) 132
48- Kocaman bir tabela. (s.134) 133

n° 6

"Benim efendimsin sen.
Dudaklarının kıyıcığında nefes alan ya da
son nefesini veren bir atomdan başka bir şey değilim ben.
Gözyaşlarıyla ıslanan bir parmağımla
huzura dokunmak istiyorum ben."

çeviri: sevgi tamgüç

ISBN 975-8480-11-1

babil

yüreksökenkitaplar